

UiO : **Det juridiske fakultet**

Krav til endringsklausuler i kontrakter inngått ved offentlig anbudskonkurranse

En sammenliknende analyse av anskaffelsesregelverket og
endringsklausulene i NTK 15 og NS 8405

Kandidatnummer: 542

Leveringsfrist: 25.11.2018

Antall ord: 16556

Innholdsfortegnelse

1	INNLEDNING	1
1.1	Tema for oppgaven	1
1.2	Metode	4
1.3	Fremstillingen videre	5
2	HENSYNENE BAK ANSKAFFELESREGELVERKETS OG STANDARDKONTRAKTENES ENDRINGSADGANG	5
3	ANSKAFFELESREGELVERKETS KRAV TIL ENDRINGSKLAUSULER, ENDRINGSKLAUSULENE I NTK 15 OG NS 8405 OG SAMMENLIKNING AV DISSE	7
3.1	Kravet om at endringsklausuler må fremgå av anskaffelsesdokumentene	7
3.1.1	Virkingen av tilsynelatende motstrid mellom direktiv 2014/24/EU og FOA ..	9
3.2	Klarhetskravet	12
3.3	Angivelse av ytelsenes art.....	14
3.3.1	Angivelse av ytelsenes art i NTK 15	15
3.3.2	Angivelse av ytelsenes art i NS 8405	16
3.4	Angivelse av endringenes omfang	18
3.4.1	Angivelse av endringenes omfang i NTK 15	19
3.4.2	Angivelse av endringenes omfang i NS 8405	21
3.5	Betingelser for anvendelse av endringsadgangen	23
3.5.1	Betingelser for anvendelse av endringsadgangen i NTK 15	24
3.5.2	Betingelser for anvendelse av endringsadgangen i NS 8405	26
3.6	Den materielle endringsadgangen etter anskaffelsesregelverket	29
3.6.1	Generelt	29
3.6.2	Elementene i vurderingen	31
3.6.3	Den materielle endringsadgangen etter NTK 15	36
3.6.4	Den materielle endringsadgangen etter NS 8405	39
4	RETTSVIRKNINGER NÅR ENDRINGSKLAUSULENE I STANDARDKONTRAKTENE IKKE OPPFYLLER ANSKAFFELESREGELVERKETS KRAV	42
5	AVSLUTNING	45
	KILDELISTE	46

VEDLEGG 1: NTK 15

VEDLEGG 2: NS 8405

1 Innledning

1.1 Tema for oppgaven

Tema for oppgaven er hvilke krav som stilles til endringsklausuler når slike er inntatt i kontrakter inngått etter regelverket for offentlige anskaffelser for at endringer foretatt i henhold til dem, selv om de skulle være vesentlige, ikke skal være å anse som en ny anskaffelse. Oppgaven tar for seg innholdet av kravene i anskaffelsesregelverket og endringsadgangen etter standardkontraktene NS 8405 og NTK 15. Det blir foretatt en vurdering av i hvilken grad standardkontraktene er i overensstemmelse med regelverket. Til sist gis en kort vurdering av rettsvirkningene dersom endringsklausulene ikke oppfyller kravene.

Ved større kontrakter er det i de fleste tilfeller en avtalefestet adgang til å endre elementer i avtalen. Ulike bransjer har utarbeidet standardkontrakter der endringsbestemmelser er inntatt. Jeg har valgt å se nærmere på standardkontraktene NS 8405, som gjelder utførelsesentrepriser på land, og NTK 15 som er utformet med tanke på petroleumskontrakter.

NS 8405 er en kontrakt som ofte brukes innenfor rammen av regelverket for offentlige anskaffelser. Det er derfor av særlig praktisk betydning å kartlegge hvorvidt disse endringsklausulene samsvarer med anskaffelsesregelverkets regulering. Denne standardkontrakten er også utarbeidet før både det norske regelverket og EU-regelverket i tid. Det nye regelverket har derfor ikke vært tatt i betraktning da standardkontrakten ble utformet.

NTK 15 ble fremforhandlet av Norsk Industri og Norsk Olje og Gass. Standardkontrakten er primært utformet til bruk ved tilvirkningsoppdrag på norsk kontinentalsokkel.¹ Anskaffelsesloven kommer i utgangspunktet til anvendelse ved anskaffelser til petroleumssektoren, jf. LOA § 2 bokstav f.² Videre er petroleumsvirksomhet i utgangspunktet omfattet av forsyningsforskriften, jf. forsyningsforskriften § 1-9. Etter forsyningsforskriften § 2-9 kommer anskaffelsesloven og forsyningsforskriften likevel ikke til anvendelse dersom ESA har fattet vedtak om dette. ESA traff slikt vedtak i 2013.³ Resultatet blir at anskaffelsesloven og forsyningsforskriften ikke kommer til anvendelse når NTK 15 anvendes innenfor petroleumssektoren. Tidvis anvendes likevel standardene fra petroleumssektoren på andre områder. Det finnes flere eksempler på at de tidligere versjonene av kontraktsstandardene har blitt anvendt på landentrepriser, herunder ved utbyggingen av Aker Brygge, utbyggingen av Gardermoen Lufthavn,

¹ Kaasen (2018) s. 21.

² Kaasen (2018) s. 69.

³ Se EFTAs overvåkningsorgans beslutning 30. april 2013, saksnummer 72773.

OL-anleggene på Lillehammer og deler av Follobaneprosjektet.⁴ På grunn av ESAs vedtak er NTK 15 ikke utarbeidet med anskaffelsesregelverket for øyet. Det er derfor behov for å avklare hvorvidt standardkontraktens endringsregler er i overensstemmelse med anskaffelsesregelverket når kontrakten anvendes på landentreprisearbeider.

En rekke andre kontraktstandarder kan også være interessante å vurdere opp mot anskaffelsesregelverket. Dette gjelder blant annet statens standardavtaler. Ved utarbeidelsen av disse har man hatt særlig oppfordring til å ta anskaffelsesregelverket i betraktning. De er utarbeidet med det formål å anvendes av offentlige organer innenfor regelverket. De ser likevel ut til å i liten grad oppfylle vilkårene anskaffelsesregelverket oppstiller. Hensynet til omfanget av denne oppgaven gjør det nødvendig å avgrense mot disse kontraktene. Vurderingen av endringsklausulene i NTK 15 og NS 8405 kan uansett være illustrativ for liknende vurderinger av andre standardkontrakter.

Hva som er en endringsklausul i anskaffelsesregelverkets forstand beror på en tolkning av anskaffelsesregelverket. Det betyr at begrepet kan favne flere kontraktsbestemmelser enn dem kontraktene selv omtaler som endringsregler. Blant annet kan dette tenkes å gjelde avbestillingsklausuler. Av hensyn til oppgavens omfang blir bare reglene som kalles endringsbestemmelser behandlet her.

Hovedregelen om oppdragsgiverens endringsadgang etter NTK 15 fremgår av standardkontraktens art. 12.1. Oppdragsgiverens endringer etter denne klausulen får konsekvenser i form av endringer også i blant annet vederlag og fremdriftsplanen. Etterfølgende endringer reguleres i hovedsak av NTK 15 art. 13.

Oppdragsgiverens endringsadgang etter NS 8405 fremgår av standardkontraktens punkt 22.1 og 22.2. Også etter denne standardkontrakten kan endringer gi leverandøren krav på fristforlengelser, jf. pkt. 24.1 første ledd bokstav a, eller vederlagsjusteringer, jf. pkt. 25.2 første ledd bokstav a.

Partenes kontraktsinngåelse bygger i utgangspunktet på alminnelig avtalefrihet. Oppdragsgiverens ensidige endringsadgang er et resultat av at leverandøren har akseptert dette. Anskaffelsesregelverket utgjør en begrensning i kontraktsfriheten.

Offentlige anskaffelser reguleres av anskaffelsesloven (LOA) med tilhørende forskrifter. Den sentrale forskriften i denne oppgaven er anskaffelsesforskriften (FOA). Endringsadgangen

⁴ Kaasen (2018) s. 45.

etter FOA er ulikt regulert avhengig av kontraktens anslåtte verdi. Dette oppgaven behandler krav til endringsklausuler over EØS-terskelverdiene. I disse tilfellene kommer FOA del I og del III til anvendelse, jf. FOA § 5-1 første ledd, jf. § 1-1 og LOA § 2 og FOA § 5-1 tredje ledd. Ved bygge- og anleggsarbeider ligger EØS-terskelverdien for tiden på 51 millioner kroner ekskl. mva., jf. FOA § 5-3 første ledd bokstav c.

Over EØS-terskelverdiene gir FOA kapittel 28 en uttømmende oversikt over hjemlene for endringsadgang. Det klare utgangspunktet er at endringer som foretas med hjemmel i endringsklausuler er tillatt, jf. FOA § 28-1 første ledd bokstav a. FOA § 19-1 annet ledd oppstiller visse krav til kontraktens endringsklausuler. Dersom disse vilkårene ikke er oppfylt, kan det tenkes at eventuelle endringer ikke er foretatt i medhold av en endringsklausul i anskaffelsesregelverkets forstand.

FOA § 19-1 annet ledd oppstiller fire formelle krav til endringsklausuler og ett materielt krav som begrenser hvilke endringer en klausul kan gi adgang til. Det første formelle kravet er at endringsklausulen ”skal angis i anskaffelsesdokumentene”. Videre krever bestemmelsen at det av klausulen skal ”fremgå klart” ”hvilke endringer oppdragsgiveren kan foreta”, ” i hvilket omfang” og ”på hvilke vilkår”. Til sist oppstiller bestemmelsen den materielle begrensningen at endringsklausulen ikke kan ”åpne for at anskaffelsens overordnede karakter blir endret”. I det følgende vil innholdet av de enkelte kriteriene søkes fastlagt og holdt opp mot endringsklausulene i NTK 15 og NS 8405.

Det norske anskaffelsesregelverket er i stor grad en gjennomføring av EØS-rettens regler. Den viktigste bestemmelsen for denne oppgaven fremgår av direktiv 2014/24/EU art. 72. Det finnes også andre direktiver om offentlige anskaffelser, men disse er av underordnet betydning for denne oppgaven. Direktivet og anskaffelsesforskriften gir en uttømmende oversikt over tillatte endringer.

Til sist bør det nevnes at standardkontraktens bestemmelser om oppdragsgiverens endringsadgang ikke innebærer et forbud mot å endre kontrakten ytterligere. Bestemmelsene gir kun uttrykk for at slike endringer ikke kan pålegges av oppdragsgiveren ensidig. Dette er grenser som kan påberopes av leverandøren.⁵ Kontraktsrettslig åpner avtalefriheten for endringer så fremt partene er enige om dette. Ofte vil leverandøren være interessert i tilleggsarbeider, da dette kan gi økt fortjeneste. Endringer kan også være et resultat av forslag fra leverandøren, jf. for eksempel NTK 15 art. 12.3.

⁵ Kolrud (2004) s. 221. Kommentartutgaven er fra første versjon av NS 8405, men bestemmelsene er tilnærmet identiske.

FOA § 19-1 annet ledd regulerer uttrykkelig oppdragsgiveren endringsadgang. Det er imidlertid ingen grunn til å forstå bestemmelsen så snevert. Hensynet til leverandørene som ikke fikk kontrakten gjør seg gjeldende på samme måte dersom endringen er et resultat at forslag fra leverandøren som fikk kontrakten. Det kan derfor antas at slike endringer også må ligge innenfor anskaffelsesregelverkets endringsadgang. I praksis er det likevel bestemmelser om oppdragsgiverens endringsadgang som normalt inntas i konkurransegrunnlaget og det er derfor dette som behandles i oppgaven.

Problemstillingen som blir undersøkt i det følgende er:

I hvilken grad er endringsklausulene inntatt i standardkontraktene NTK 15 og NS 8405 i overensstemmelse med kravene i anskaffelsesforskriften av 2016 § 19-1 annet ledd, tolket i lys av relevant EØS-rett?

1.2 Metode

Både det norske og det EU-rettslige regelverket om endringer er forholdsvis nytt. Dagens endringsregler ble inntatt i direktiv 2014/24/EU i 2014 og FOA i 2016. Det finnes foreløpig ingen rettspraksis om direktiv 2014/24/EU art. 72 nr. 1 bokstav a eller om FOA § 19-1 annet ledd. Fastleggelsen av bestemmelsenes innhold må derfor i stor grad bygge på deres ordlyd og hensynene som begrunner reglene.⁶

Offentlige anskaffelser var etter EUs tidligere regelverk regulert i direktiv 2004/18/EC. Dette direktivet inneholdt kun hjemler for direkteanskaffelse av tilleggsytelser, mens endring av allerede avtalte ytelser ikke var regulert.⁷ Innføringen av direktiv 2014/24/EU medførte derfor en ny måte å angripe endringsspørsmålet på.⁸ Deler av endringsreglene i det nye direktivet er likevel en kodifisering av tidligere praksis fra EU-domstolen.⁹ Praksis etter det tidligere direktivet er derfor fremdeles en relevant rettskildekilde ved fastleggelsen av dagens rettstilstand og kan blant annet tjene som tolkningsmomenter.

KOFA justerer sin praksis etter den EØS-rettslige rettstilstanden. Også eldre KOFA-praksis kan derfor gi veiledning om rettstilstanden. Avgjørelser fra KOFA er kun rådgivende. Det er

⁶ Svor (2017) s. 47.

⁷ Simonsen (2016) s. 417-418.

⁸ Simonsen (2016) s. 418.

⁹ Simonsen (2016) s. 419.

likevel presumtivist flinke folk som avgjør sakene. Organets praksis gir også eksempler på problemstillinger som har oppstått i virkeligheten og utgjør derfor et nyttig illustrasjonsmateriale.

Det kan reises spørsmål om i hvilken grad direktivets krav til endringsklausuler påvirker tolkningen av standardkontraktene. Vi har et prinsipp om EØS-konform fortolkning som medfører at norsk rett så langt mulig skal tolkes i overensstemmelse med våre EØS-rettslige forpliktelser.¹⁰ Det kunne tenkes at prinsippet også ga grunnlag for en EØS-konform tolkning av standardkontraktene. Resultatet kan da bli at endringsklausulene i kontraktene ikke hjemler mer enn anskaffelsesregelverket tillater. Det er trolig ikke grunnlag for en slik anvendelse av prinsippet. Når regelverket oppstiller et krav til at noe fremgår klart av kontraktsbestemmelsene, gir en slik tolkning heller ikke mening, da de vanskelig kan tolkes mer utfyllende. Tolkningen av standardkontraktene må derfor basere seg på alminnelig kontraktsrett.

1.3 Fremstillingen videre

For å forstå rekkevidden av de spørsmålene som oppstår, er det nødvendig å ha litt forståelse av hvilke hensyn de ulike bestemmelsene er utslag av. Dette behandles i kapittel 2. I kapittel 3 rettes fokuset mot de materielle reglene i anskaffelsesregelverket og standardkontraktene. Her vil fremstillingen dreie seg om vilkårene i direktivet sammenhold med hvordan dette er gjennomført i forskriften. Det gjøres deretter rede for kontraktsbestemmelsene og foretas en vurdering av i hvilken grad disse er i overensstemmelse med anskaffelsesregelverket. Ettersom mange endringsklausuler trolig ikke oppfyller anskaffelsesregelverkets krav, er det av praktisk betydning for aktørene å avklare hvilke konsekvenser dette får. I kapittel 4 gis det derfor en kort oversikt over mulige rettsvirkninger av at endringsklausuler ikke oppfyller vilkårene i anskaffelsesforskriften og direktivet. I kapittel 5 gis en kort avslutning med enkelte anbefalinger til partene som skal anvende kontraktsstandardene innenfor anskaffelsesregelverket.

2 Hensynene bak anskaffelsesregelverkets og standardkontraktenes endringsadgang

Regelverket for offentlige anskaffelser er utslag av en avveining mellom ulike interesser. Både nasjonale hensyn og EØS-rettslige hensyn har vært av stor betydning ved utformingen av regelverket.

¹⁰ Arnesen (2015) s. 58 og s. 65.

Det grunnleggende EØS-rettslige hensynet er å sikre fri bevegelse av varer og tjenester.¹¹ Dette innebærer at oppdrag må konkurransesettes.¹² Videre må alle aktuelle og potensielle leverandører behandles likt og prosedyrene må være tilstrekkelig gjennomsluttende til at gjennomføringen av anskaffelsen kan kontrolleres.¹³ Disse grunnleggende kravene fremgår av LOA § 4. Dersom disse elementene ikke foreligger, kan resultatet bli at potensielle leverandører ikke deltar i konkurransen eller at den beste leverandøren ikke blir valgt.

På det nasjonale planet skal regelverket sikre tillit til at det offentlige baserer sine anskaffelser på legitime grunnlag.¹⁴ Dette fremgår av LOA § 1 og § 4. Det er særlig viktig at regelverket ikke åpner for vilkårlig forskjellsbehandling.

Et annet viktig nasjonalt hensyn er å sikre en effektiv bruk av samfunnets ressurser, jf. LOA § 1.¹⁵ Ettersom offentlige organer forvalter offentlige midler, kan insentivene til å anvende ressursene effektivt være mindre. Allmenheten kan derfor være tjent med regler som sikrer at deres ressurser forvaltes godt.

Hensynet til at oppdragsgiveren skal få levert et produkt han faktisk har bruk for på leveringstiden er hovedbegrunnelsen for endringsadgangen etter standardkontraktene.¹⁶ Kontraktstandardene anvendes ofte ved kontrakter av lang varighet.¹⁷ I slike tilfeller kan det være vanskelig å presist fastlegge oppdragsgiverens behov ved kontraktsinngåelsen. Oppdragsgiverens behov på leveringstidspunktet kan avvike fra behovet man anså å foreligge på kontraheringstidspunktet. Nye løsninger kan for eksempel vise seg å gi et bedre kvalitativt utfall eller å være mindre kostbare. Det kan også tenkes at oppdragsgiveren har ombestemt seg og ønsker et noe annet sluttprodukt.¹⁸

I disse tilfellene kan en begrenset endringsadgang hindre effektiv ressursbruk. Ressurser kan bli investert unødvendig i et produkt det ikke er behov for eller oppdragsgiveren kan bli nødt til å i ettertid anskaffe en ny tjeneste for å gjøre endringer på produktet. Endringsreglene i anskaffelsesregelverket er derfor utslag av en erkjennelse av at visse endringer er nødvendige.

¹¹ Direktiv 2014/24/EU, fortalen avsnitt 1 og Svor (2017) s. 10.

¹² Svor (2017) s. 10.

¹³ Direktiv 2014/24/EU, fortalen avsnitt 1 og Svor (2017) s. 10-11.

¹⁴ Svor (2017) s. 10.

¹⁵ NOU 2014: 4 s. 15.

¹⁶ Kaasen (2018) s. 315.

¹⁷ Kaasen (2018) s. 316.

¹⁸ Kaasen (2018) s. 316.

Effektivitetshensyn tilsier at endringene gjøres så snart behovet er fastlagt, fremfor å ferdiggjøre et uønsket produkt.¹⁹ På denne måten kan bestemmelsene om bruk av endringsklausuler utgjøre et slags kompromiss mellom de anskaffelsesrettslige hensynene og oppdragsgiverens behov for å foreta endringer.

En vid endringsadgang kan pålegge leverandørene store belastninger. Hensynet til leverandørenes forutberegnelighet er derfor tillagt vekt både etter anskaffelsesregelverket og kontraktsstandardene. Anskaffelsesregelverket verner imidlertid primært de leverandørene som ikke fikk kontrakten, mens standardkontraktene kun tilsikter å verne den leverandøren som er kontraktpart. I anskaffelsesregelverket ivaretas forutberegneligheten hovedsakelig ved at endringsadgangen er begrenset, mens standardkontraktene heller gir leverandøren rett til kompensasjon i form av vederlagskrav og endring av fremdriftsplanen.

Dette viser at hensynene bak endringsreglene i anskaffelsesregelverket og standardkontraktene står i et spenningsforhold til hverandre. Oppdragsgiveren har ofte et reelt behov for å foreta store endringer. En svært vid endringsadgang vil imidlertid undergrave anskaffelsesregelverkets formål.

3 Anskaffelsesregelverkets krav til endringsklausuler, endringsklausulene i NTK 15 og NS 8405 og sammenlikning av disse

3.1 Kravet om at endringsklausuler må fremgå av anskaffelsesdokumentene

Etter FOA § 19-1 annet ledd skal endringsklausulene ”angis i anskaffelsesdokumentene”. En legaldefinisjon av ”anskaffelsesdokumentene” er gitt i FOA § 4-2 første ledd bokstav b. Det fremgår av denne bestemmelsen at begrepet er en ”fellesbetegnelse for kunngjøringen, konkurransegrunnlaget og det europeiske egenerklæringsskjemaet”. Hva som er omfattet av de enkelte begrepene er nærmere angitt i en rekke bestemmelser i forskriften.

Vilkåret ”angis i anskaffelsesdokumentene” er en gjennomføring av direktiv 2014/24/EU art. 72 nr. 1 bokstav a. Det oppstilles her et krav om at endringsadgangen fremgår av ”de oprindelige udbudsdokumenter”. ”Udbudsdokument” er legaldefinert i direktivets art. 2 nr. 1, 13. ledd.

¹⁹ Kaasen (2018) s. 315.

Det er grunn til å anta at FOA § 4-2 første ledd bokstav b og direktiv 2014/24/EU art. 2 nr. 1, 13. ledd er ment å omfatte samme type dokumenter.²⁰ Bestemmelsene kan likevel synes avvikende, fordi oppbygningen er ulik. Direktivets ordlyd omfatter alle dokumenter som er utarbeidet eller referert til av oppdragsgiveren og som er relevante for å beskrive eller definere elementer i anskaffelsen eller prosessen. Terskelen for hvilke dokumenter som omfattes fremstår ikke som veldig høy. Direktivet ser i hvert fall ikke ut til å omfatte færre dokumenter enn den norske definisjonen. Det kan reises spørsmål om direktivets definisjon omfatter flere dokumenter. Jeg går ikke nærmere inn på dette. Norske myndigheter har adgang til å gi strengere reguleringer enn det som følger av direktivet. Direktivets definisjon er derfor av underordnet betydning for den norske rettstilstanden på dette punktet.

Ytterligere ett spørsmål oppstår som følge av at direktiv 2014/24/EU art. 72 nr. 1 bokstav a anvender ordet ”oprindelige” ved ”de oprindelige udbudsdokumenter”. Ordet er inntatt i samtlige språkversjoner av direktivet. Det gis ingen legaldefinisjon av ”oprindelige udbudsdokumenter”. Det kan reises spørsmål om ordet ”oprindelige” må oppfattes som et eget vilkår som ikke er uttrykkelig inntatt i FOA.

Det må antas at ordet er bevisst tatt inn i direktivet. Dersom ”oprindelige” ikke er et eget vilkår, fremstår ordet som uten betydning for bestemmelsens innhold. Direktivets ordlyd isolert sett gir derfor inntrykk av at ”oprindelige” skal forstås som et eget vilkår. Dette inntrykket forsterkes som følge av at ”udbudsdokument” er legaldefinert i direktivet. Når mer enn det definerte uttrykket anvendes, taler dette for at også noe mer enn definisjonen legges til grunn. Direktivets system trekker dermed i samme retning som ordlyden isolert sett. Det er naturlig å forstå ”oprindelige” dithen at endrede versjoner av konkurransegrunnlaget ikke er omfattet. Direktivet krever trolig at endringsklausulen er inntatt i de opprinnelige anskaffelsesdokumentene, slik disse fremsto ved utlysningen.

Ordlyden i FOA § 19-1 annet ledd oppstiller ikke et tilsvarende krav om at kun opprinnelige dokumenter er å regne som anskaffelsesdokumentene. Tvert imot gir FOA § 14-2 første ledd oppdragsgiver uttrykkelig adgang til å foreta endringer frem til tilbudsfristens utløp, såfremt disse ikke er vesentlige. Endringer av konkurransegrunnlaget er også begrenset på EØS-rettslig nivå.²¹ Det kan tenkes at vilkåret ”oprindelige” er tatt inn i direktivet nettopp for å sette slike regler ut av funksjon. Vilkåret kan få selvstendig betydning i to ulike situasjoner. Det kan for det første tenkes at et konkurransegrunnlag ikke har inntatt en endringsklausul,

²⁰ Se også Thue (2017) note 59.

²¹ Goller (2017) s. 124-125.

men en klausul legges til etter utlysningen, men før tilbudsfristen. Et annet tilfelle er der konkurransegrunnlaget har inntatt en endringsklausul, men denne endres etter utlysningen, men før tilbudsfristen. Dersom endringen er vesentlig, er endringen ikke tillatt etter FOA § 14-2 første ledd i noen av tilfellene og kan neppe tas i betraktning. Endringer som inntar en endringsklausul der en slik klausul opprinnelig ikke var inntatt må trolig antas å være vesentlige. Dersom endringen ikke er vesentlig, kan vilkåret ”oprindelige” medføre at den reviderte endringsklausulen ikke kan anvendes. Etersom vilkåret ikke er uttrykkelig inntatt i FOA, foreligger det en tilsynelatende motstrid mellom forskriften og direktivet. På denne bakgrunn blir spørsmålet om vilkåret ”oprindelige” kan innfortolkes i FOA § 19-1 annet ledd.

3.1.1 Virkningen av tilsynelatende motstrid mellom direktiv 2014/24/EU og FOA

En tilsynelatende motstrid mellom nasjonal rett og EØS-retten reiser to prinsipielle spørsmål. Det første spørsmålet er hvorvidt man i FOA § 19-1 annet ledd kan innfortolke vilkåret ”oprindelige”. Dersom vilkåret kan innfortolkes, foreligger ikke motstrid mellom forskriftsbestemmelsen og direktiv 2014/24/EU art. 72 nr. 1 bokstav a. Dersom man kommer til at vilkåret ikke kan innfortolkes, oppstår spørsmål om vilkåret likevel kan få interne virkninger i norsk rett. Begge spørsmålene bygger på til dels det samme rettslige grunnlaget. Det vil derfor først gis en kort redegjørelse for de grunnleggende utgangspunktene.

Det sies gjerne at Norge har et dualistisk rettssystem. Dette innebærer at norsk rett og folkeretten anses som to separate rettssystemer som ikke griper inn i hverandre. Resultatet blir at norsk lovgiver som utgangspunkt må gjennomføre folkeretten i norsk rett dersom denne skal få internrettslige virkninger.

En betydelig modifikasjon følger av prinsippene om EØS-konform tolkning og presumsjonsprinsippet. Disse prinsippene innebærer at EØS-relevante direktiver utgjør tolkningsmomenter ved fastleggelsen av innholdet i norsk rett.²² Høyesterett la i Rt. 2000 s. 1811 ”Finanger I” til grunn at lojalitetsprinsippet i EØS-avtalen art. 3 utgjorde grunnlag for et prinsipp om EØS-konform tolkning i norsk rett.²³ Tilsvarende ble dette lagt til grunn av EFTA-domstolen i Karlsson-saken i 2002.²⁴ Det har i juridisk teori vært store diskusjoner rundt EØS-rettens gjennomslag i norsk rett i tilfeller der EØS-retten ikke er gjennomført eller er feilaktig gjennomført.²⁵ EØS-avtalens ordlyd løser ikke spørsmålene uttrykkelig. Ulike jurister har inntatt

²² Jf. eksempelvis Rt 2000 s. 1811 (Finanger I) s. 1826 og Arnesen (2015) s. 58.

²³ Rt. 2000 s. 1811 (Finanger I) s. 1815 og Fredriksen (2011) s. 71.

²⁴ Sak E-4/01 Karl K. Karlsson mot Island, avsnitt 28 og Fredriksen (2011) s. 71.

²⁵ Fredriksen (2011) s. 68.

ulike standpunkter hva gjelder presumsjonsprinsippets grunnlag og rekkevidde.²⁶ Arnesen og Stenvik legger til grunn at et prinsipp om EØS-konform tolkning følger av EØS-avtalens hoveddel.²⁷ Prinsippet gir grunnlag for at nasjonal rett så langt mulig skal tolkes i samsvar med de EØS-rettslige forpliktelsene.²⁸ I hvilken grad dette er mulig defineres av det norske presumsjonsprinsippet.²⁹ Franklin hevder på den annen side at kravet om EØS-konform tolkning krever mer av norske domstoler enn presumsjonsprinsippet gjør.³⁰ Det er imidlertid enighet om at et presumsjonsprinsipp eksisterer og uenighetene dreier seg kun om nyanseforskjeller.

Innholdsmessig har presumsjonsprinsippet bare en viss rekkevidde. Dersom det foreligger klar motstrid mellom norsk rett og EØS-retten, må motstrid konstateres.³¹ Prinsippet medfører likevel at alminnelige tolkningsprinsipper tøyes langt. I forarbeidene til ratifikasjonen av EØS-avtalen legges det til grunn at norske domstoler ”må forventes å utnytte alle de muligheter som anerkjente prinsipper for tolkning og anvendelse av rettsregler gir for å unngå et folkerettsstridig resultat”.³² Videre legges det til grunn at anvendelse i strid med folkeretten kun fremstår aktuelt dersom Stortinget har gitt klart uttrykk for dette eller bestemmelsen ellers ville vært helt uten innhold.³³ Høyesterett har lagt til grunn at presumsjonsprinsippet står særlig sterkt når nasjonal lovgiver har forutsatt at norsk rett er i samsvar med EØS-retten.³⁴ Presumsjonsprinsippet kan anvendes til å oppnå et resultat i tråd med folkeretten når en bestemmelse åpner for flere tolkningsmuligheter.³⁵

I Rt. 2000 s. 1811 ”Finanger I” la Høyesterett til grunn at bestemmelsen ikke kunne forstås på flere måter og at dette medførte at man var utenfor området for tolkning av bestemmelsen.³⁶ Dette gjaldt et tilfelle der den norske bilansvarsloven uttrykkelig uttalte at passasjerer ikke har krav på erstatning ved personskade dersom denne vet at føreren er påvirket av alkohol. EUs annet og tredje motorvognforsikringsdirektiv uttalte uttrykkelig at skade på passasjerer alltid skal være omfattet av forsikringen, med mindre de er passasjerer i en stjålet bil. Motstriden var derfor uttrykkelig og klar.

²⁶ Arnesen (2015) s. 64.

²⁷ Arnesen (2015) s. 65.

²⁸ Arnesen (2015) s. 58 og s. 65.

²⁹ Arnesen (2015) s. 58 og s. 65.

³⁰ Franklin (2012) s. 305, s. 308 og s. 314.

³¹ Rt. 2000 s. 1811 (Finanger I) s. 1829.

³² St.prp. nr. 100 (1991-1992) s. 319 og Rt 2000 s. 1811 (Finanger I) s. 1830. Dette uttales også i forarbeidene til EØS-loven, Ot.prp. nr. 79 (1991-1992) s. 4.

³³ Ot.prp. nr. 79 (1991-1992) s. 4.

³⁴ Rt. 2000 s. 1811 (Finanger I) s. 1832.

³⁵ Ot.prp. nr. 79 (1991-1992) s. 4.

³⁶ Rt. 2000 s. 1811 (Finanger I) s. 1831.

På denne bakgrunn må det foretas en konkret vurdering av hvorvidt det foreligger klar motstrid i dette tilfellet, eller om ”oprindelige” kan innfortolkes i FOA § 19-1 annet ledd. Vurderingen beror på en tolkning av regelverket og styres av de nevnte tolkningsprinsippene.

Der flere tolkninger av en ordlyd er mulig, kan presumsjonsprinsippet lett gi grunnlag for innfortolkning av vilkår. I dette tilfellet er vilkåret overhodet ikke er nevnt i forskriftsbestemmelsen. Innfortolkning kan da synes mer kontroversielt. Begrepet ”anskaffelsesdokumentene” er også legaldefinert. Gode grunner taler da for å legge forskriftens definisjon til grunn i alle forskriftens henseender, med mindre det er klare holdepunkter for noe annet. Forskriftens ordning med uttrykkelig adgang til endring av anskaffelsesdokumentene forsterker inntrykket.

Som utgangspunkt må man imidlertid anta at Stortinget har ment å gjennomføre våre EØS-rettslige forpliktelser, med mindre annet har blitt uttalt i forbindelse med gjennomføringen.³⁷ Det er ingen holdepunkter for at lovgiver har ment å unnlate å gjennomføre vilkåret. I denne sammenheng kan det ha betydning at regelverket er gjennomført i forskrifts form. Dette innebærer at Stortinget har delegert lovgivningskompetanse til å gjennomføre direktivet. Det fremstår derfor som nærliggende at Stortinget både har ment at direktivet skal gjennomføres og ikke selv har valgt å unnlate å gjennomføre ”oprindelige”.

Videre bygger departementets kompetanse til å gjennomføre direktivet på kompetans hjemmelen Stortinget har gitt. Departementet er gitt kompetanse til å fastsette forskrifter etter LOA § 16. Stortinget har på sin side samtykket til at direktivet skal gjennomføres i Norge. Forskriftshjemmelen gir dermed departementet kompetanse til å gjennomføre direktivet. Kompetans hjemmelen gir ikke myndighet til å bestemme noe direktivet ikke tillater.³⁸ Det kan derfor argumenteres for at departementet ikke gyldig kan unnlate å gjennomføre vilkåret ”oprindelige”.

Videre er organene som utformer anskaffelsesdokumentene offentlige myndigheter. Staten er ansvarlig for en riktig gjennomføring av EØS-retten. Offentlige organer kan også i visse tilfeller holdes erstatningsansvarlig for private parters tap som følge av manglende eller uriktig gjennomføring av reglene, selv når disse ikke kan innfortolkes.³⁹ Dette gjelder trolig ikke kun

³⁷ Innst. O. nr. 14 (1992–1993) s. 4.

³⁸ Arnesen (2015) s. 66 og s. 145-146 behandler problemstillingen generelt.

³⁹ Jf. eksempelvis Rt. 2005 s. 1365 (Finanger II).

der staten er oppdragsgiver, men alle offentlige organer.⁴⁰ En innfortolkning av vilkåret ”oprindelige” medfører heller ikke en ulempe for private parter. Dette kan utgjøre tungtveiende argumenter for at det er mindre betenkelig å innfortolke vilkåret.

Det er også fullt mulig å innfortolke vilkåret i FOA § 19-1 annet ledd. Det er ingenting i bestemmelsen som hindrer en slik innfortolkning. Bestemmelsen gir også god mening med det innfortolkede vilkåret. Motstriden er derfor langt mindre klar enn det som var tilfellet i Rt. 2000 s. 1811 ”Finanger I”.

Konklusjonen blir etter dette at ”oprindelige” trolig kan innfortolkes i FOA § 19-1 annet ledd. Det foreligger da reelt sett ingen motstrid. Virkningen av dette er at norske oppdragsgivere er bundet av vilkåret som om dette var uttrykkelig inntatt i FOA § 19-1 annet ledd. Det er da ikke nødvendig å vurdere eventuelle direkte virkninger dersom vilkåret ikke innfortolkes.

3.2 Klarhetskravet

FOA § 19-1 annet ledd kan etter ordlyden leses på to ulike måter. Den åpner for det første for at vilkåret ”fremgå klart” knytter seg til de tre neste vilkårene ”hvilke endringer”, ”i hvilket omfang” og ”på hvilke vilkår”. Alternativt åpner ordlyden for at vilkåret ”fremgå klart” kun knytter seg til det første av de neste vilkårene ”hvilke endringer”.

Hensynene bak bestemmelsen kan gi veiledning ved tolkningen av ordlyden. Leverandørens behov for forutberegnelighet og likebehandling gjør seg gjeldende også ved endringer av kontraktens omfang. Det samme gjelder betingelsene for å gjøre slike endringer. Det er vanskelig å tenke seg noen begrunnelse for at endringenes omfang og betingelsene for disse ikke trenger å fremgå klart. Det er derfor ikke tvilsomt at vilkåret ”fremgå klart” knytter seg til alle de tre neste leddene i setningen.

Denne tolkningen av bestemmelsen fremgår tydeligere av direktiv 2014/24/EU art. 72 nr. 1 bokstav a. Det uttales her generelt at endringsklausuler skal være ”klare, præcise og entydige”. Klausulene kan videre fastsette ”omfanget og arten af eventuelle ændringer eller ændringsmuligheder samt betingelserne for deres anvendelse”.⁴¹ Direktivet tydeliggjør at vilkåret ”fremgå klart” knytter seg til alle disse elementene i klausulen.

⁴⁰ Et eksempel på at EFTA-domstolen har dømt Norge for traktatbrudd i en anskaffelsesrettslig tvist der Kristiansand kommune var kontraktspart fremgår av sak E-4/17 EFTA Surveillance Authority v The Kingdom of Norway, avsnitt 92.

⁴¹ Direktiv 2014/24/EU art. 72 nr. 1 bokstav a.

Videre blir spørsmålet hva som ligger i ”fremgå klart”. Ordlyden taler for at endringsklausulen må fremstå tilstrekkelig forståelig og tydelig. Det er lagt til grunn i praksis fra EUDomstolen at vurderingstemaet er om det er ”muligt for alle rimeligt oplyste og normalt passende bydende” å fortolke konkurransegrunnlaget på samme måte.⁴² Hensynet til forutberegnelighet taler for at alle aktuelle leverandører må vite relativt sikkert hva slags oppgaver de kan bli pålagt.

Direktivet gir også noe veiledning ved fastleggelsen av innholdet i klarhetskravet. Det fremgår her at endringsklausuler ikke bare skal være klare, men også ”præcise og entydige”.⁴³ Endringsklausulene kan dermed ikke ha en for vag utforming. De skal heller ikke åpne for tvetydige tolkninger. På denne bakgrunn kan bruk av skjønsmessige endringsklausuler synes problematisk. Slike er typisk lite presise. De kan også gi lav grad av forutberegnelighet.

De tre elementene som må fremgå klart fremstår som formelle krav. Dette innebærer at endringsadgangen må fremgå av klausulene, men vilkårene setter ikke materielle begrensninger for endringsadgangen. Den materielle begrensningen følger primært av forbudet mot endring av ”anskaffelsens overordnede karakter”.⁴⁴

Det kan likevel reises spørsmål om vilkårene oppstiller en viss materiell begrensning. Dersom en endringsklausul gir oppdragsgiveren adgang til å foreta alle typer endringer i ubegrenset omfang og uavhengig av situasjonen, fremgår endringsadgangen for så vidt klart av klausulen. Forskriften ville imidlertid ikke innskrenke rekkevidden av endringsklausulene og det kan gi en svært liten grad av forutberegnelighet for leverandørene. Det er naturlig å anta at oppdragsgivere i alle tilfeller vil innta en slik ubegrenset klausul i konkurransegrunnlaget dersom dette er tillatt. Resultatet kan bli at FOA § 19-1 annet ledd ikke beskytter leverandørene etter sin hensikt.

Problemstillingen kommer trolig i liten grad på spissen ved anvendelse av det første kravet. Dette skyldes at den materielle begrensningen synes praktisk anvendelig ved endring av arbeidets art. Det er lett å tenke seg at en endring av ”anskaffelsens overordnede karakter” kan oppstå dersom oppdragsgiveren pålegger leverandøren arbeid av en helt annen type enn opprinnelig avtalt. Det samme gjelder trolig også tilfeller der omfanget økes eller reduseres i stor grad. Den materielle begrensningen har blitt antatt å kunne anvendes på slike forhold etter

⁴² Sag C-19/00 SIAC Construction Ltd mod County Civil of the County of Mayo, avsnitt 42.

⁴³ Direktiv 2014/24/EU art. 72 nr. 1 bokstav a.

⁴⁴ FOA § 19-1 annet ledd tredje punktum.

direktivets bestemmelser.⁴⁵ Det kan hevdes at endringsadgangen ikke fremgår klart, dersom man må støtte seg på den skjønsmessige begrensningen ”anskaffelsens overordnede karakter”. Dette synspunktet kan likevel ikke være avgjørende. Dette materielle vilkåret fremgår av forskriften, ikke av endringsklausulene. Klausulene kan dermed vanskelig anses å ikke oppfylle forskriftens krav, som følge av at forskriften selv åpner for stor grad av skjønsmessig vurdering.

Vanskeligere er det å tenke seg at en endring av ”anskaffelsens overordnede karakter” oppstår som følge av at oppdragsgiveren pålegger leverandøren endringer når han selv ønsker. Prosjektet kan selv ved utstrakt bruk av slike endringer fremstå relativt nært det opprinnelig avtalte. En slik endringsadgang vil likevel gi en lav grad av forutberegnelighet for leverandøren og tilpasningen kan være utfordrende.

Hvorvidt vilkårene over oppstiller en viss materiell begrensning er neppe klart. Muligheten vil bli kommentert noe nærmere i kapittel 3.5 under behandlingen av betingelsene for anvendelse av endringsadgangen.

3.3 Angivelse av ytelsenes art

FOA § 19-1 annet ledd krever for det første at det av endringsklausuler fremgår klart ”hvilke endringer oppdragsgiveren kan foreta”. Vilkåret knytter seg til endringens materielle innhold. Den oppstiller likevel ikke noen uttrykkelig begrensning i hvilke materielle endringer en klausul kan åpne for, såfremt disse fremgår klart. Endringenes materielle begrensning reguleres av vilkåret om forbud mot endringer i ”anskaffelsens overordnede karakter”⁴⁶ og vil bli behandlet senere.

Direktiv 2014/24/EU art. 72 krever at endringsklausuler fastsetter ”arten af eventuelle ændringer eller ændringsmuligheder”. Anvendelsen av ordet ”arten” taler for at detaljene i eventuelle endringer ikke må oppgis. Vilkåret krever bare at klausulen angir hva slags type arbeider det kan bli tale om. For leverandøren er det viktig å ikke forplikte seg til gjennomføring av oppgaver som ligger utenfor hans evne. Dette kan medføre at han misligholder avtalen og blir holdt erstatningsansvarlig. Oppgavens art må derfor være tilstrekkelig klar til at leverandører kan vurdere om disse ligger innenfor deres kompetanseområde eller andre relevante forhold.

⁴⁵ Arrowsmith (2014) s. 600 (paragraf 6-298).

⁴⁶ FOA § 19-1 annet ledd tredje punktum.

3.3.1 Angivelse av ytelsenes art i NTK 15

Endringsadgangen i NTK 15 reguleres av kontraktens art. 12-16. Hovedklausulen om oppdragsgiverens endringsadgang fremgår av art. 12.1. Bestemmelsens første ledd fastslår at oppdragsgiveren har en rett til å ensidig pålegge leverandøren endringer. Hvilke endringer som kan pålegges presiseres i bestemmelsens annet og tredje ledd. Spørsmålet er om art. 12.1 annet og tredje ledd fastsetter arten av eventuelle endringer i tilstrekkelig klar grad til å oppfylle anskaffelsesregelverkets krav.

Art. 12.1 annet ledd angir positivt hva slags endring av arbeidet som kan pålegges. Formuleringen ”Endring av Arbeidet” er definert i 1.4. Definisjonen isolert sett åpner for at de fleste sider ved kontrakten kan endres. Art. 12.1 annet ledd åpner for endringer av ”karakter, kvalitet, art eller utførelse av Arbeidet eller noen del av dette, samt endringer i Vedlegg C”. Vedlegg C inntar prosjektets fremdriftsplan. Bestemmelsen gir en svært vid endringsadgang. Ordlyden åpner for pålegg om et vidt spekter av arbeidstyper. Det fremstår som naturlig at en nærmere presisering er vanskelig å gi generelt i en standardkontrakt, men må tilpasses av oppdragsgiveren i det konkrete tilfellet. Standardkontrakten legger likevel ikke opp til at dette er noe som skal fylles ut av kontraktsparten ved anvendelse av kontrakten.

Det er naturlig å forstå anskaffelsesregelverket slik at endringsklausulene ikke kan nøye seg med å kun angi endringenes art. Klausulene må trolig angi arten av arbeidet som kan pålegges. En angivelse av at for eksempel arten av arbeidet kan endres synes derfor ikke tilstrekkelig. En slik angivelse synes heller ikke å gi leverandørene en tilstrekkelig grad av forutberegnelighet ved vurderingen av hvorvidt de ønsker å inngi tilbud.

NTK 15 art. 12.1 annet ledd oppfyller derfor isolert sett ikke kravet til en presis angivelse av den materielle endringsadgangen.

En begrensning av endringsadgangen følger av NTK 15 art. 12.1 tredje ledd. Denne bestemmelsen presiserer at oppdragsgiveren ikke kan pålegge leverandøren ”Endringer av Arbeidet som samlet sett går ut over hva partene med rimelighet kunne regne med da Kontrakten ble inngått”. Regelen kan utgjøre en stor begrensning av hva slags type arbeider som kan pålegges. Kontrakten for øvrig og bakgrunnen for dennes tilblivelse setter begrensninger for hva partene med rimelighet kunne regne med ved kontraktsinngåelsen.

Art. 12.1 tredje ledd er imidlertid svært skjønnsmessig utformet. Det fremstår som lite trolig at den gir en rimelig opplyst og normalt påpasselig tilbyder anledning til å forutse relativt presist hva slags type arbeidsoppgaver som kan bli pålagt.

FOA § 19-1 annet ledd krever videre at hva slags type endringer som kan foretas fremgår klart ”av endringsklausulen”. NTK 15 art. 12.1 tredje ledd gir i seg selv ingen anvisning på hvilken art et endringsarbeid kan bestå i. Dette må utledes på grunnlag av kontrakten og dens tilblivelseshistorie for øvrig. Heller ikke bestemmelsens tredje ledd oppfyller derfor kravet i anskaffelsesforskriften § 19-1 annet ledd. Det fremgår ikke klart av NTK 15 art. 12.1 ”hvilke endringer oppdragsgiveren kan foreta”

En særskilt endringsadgang fremgår av art. 13.4 fjerde ledd. Bestemmelsen åpner for at den opprinnelige fremdriftsplanen opprettholdes til tross for at leverandøren har blitt pålagt endringsarbeider som kan påvirke fremdriften. Her angis uttrykkelig en konkret type endring som kan pålegges. Dette må antas å oppfylle klarhetskravet.

Videre kan selskapet etter art. 13.4 fjerde ledd pålegge leverandøren å begrense andre konsekvenser av selskapets endringer. Bestemmelsen er vidt utformet og det gis ingen eksempler på konsekvenser som er omfattet. Dette tilfredsstillende trolig ikke klarhetskravet.

3.3.2 Angivelse av ytelsen art i NS 8405

Endringsadgangen etter NS 8405 er regulert i kontraktens del IV. Hovedregelen om oppdragsgiverens endringsadgang fremgår av pkt. 22.1.

I likhet med NTK 15, fastslår pkt. 22.1 første ledd at byggherren har en ensidig rett til å pålegge leverandøren endringer. Etter pkt. 22.1 annet ledd kan endringer angå arbeidets ”karakter, kvalitet, art eller utførelse”. Bestemmelsen må antas å være uttømmende.⁴⁷ Det presiseres ikke nærmere hva slags type arbeider det kan bli aktuelt å pålegge og kontrakten legger heller ikke opp til at dette er noe kontraktspartene skal legge til. Pkt. 22.1 annet ledd isolert sett oppfyller derfor trolig ikke klarhetskravet.

En viss presisering følger av pkt. 22.1 tredje ledd, som begrenser endringsadgangen. Bestemmelsen oppstiller to kumulative vilkår. Endringer må ”stå i sammenheng med det kontrakten

⁴⁷ Kolrud (2004) s. 224-225.

omfatter” og den kan ”ikke være at en vesentlig annen art enn det opprinnelig avtalte arbeidet”.

Det første vilkåret har blitt tolket slik at endringen må ha en tilknytning til kontraktens objekt og formål.⁴⁸ Dette innebærer at oppdragsgiveren ikke kan pålegge leverandøren arbeider som ligger utenfor formålet med den opprinnelige kontraktsinngåelsen. Bestemmelsen setter en viss grense for hvilke endringer leverandørene kan forvente. Det synes likevel ikke klart hva slags endringsarbeider en leverandør må forvente.

Det andre vilkåret krever at endringsarbeidet ikke er av en ”vesentlig annen art enn det opprinnelig avtalte arbeidet”.⁴⁹ Bestemmelsen begrenser arten av endringsarbeidet til arbeid som i sin karakter har en viss nærhet til den type arbeider leverandøren frivillig har påtatt seg. Hensynet bak er særlig at leverandøren skal slippe å bli pålagt arbeid på områder hvor han mangler fagkompetanse.⁵⁰

Bestemmelsen oppstiller etter dette en begrensning hva gjelder endringsarbeidets art. Spørsmålet er deretter om denne er utformet tilstrekkelig klart.

Bestemmelsen åpner for en stor grad av skjønn. Det må foretas en vesentlighetsvurdering, som kan ha et relativt usikkert utfall. Ordlyden ”vesentlig” tilsier videre at det skal relativt store endringer til før endringsadgangen er overskrevet. Dette gjør det vanskelig å forutse presist hva slags type arbeider som kan blir pålagt. Hensynet til leverandørenes forutberegnelighet vil trolig ikke alltid være ivaretatt. Bestemmelsens utforming synes derfor problematisk i relasjon til klarhetskravet.

I tillegg gir endringsklausulen isolert sett ingen føringer for endringsadgangen. Arten av de endringsarbeider som kan pålegges, må avgjøres ved tolkning på bakgrunn av kontraktarbeidens art for øvrig og kontraktens tilblivelseshistorie. Klausulen synes etter dette ikke å tilfredsstillende anskaffelsesregelverkets krav.

Bestemmelsens fjerde ledd omhandler kun avvik fra opprinnelige mengdeangivelser som skal avregnes etter enhetspriser. Dette angir hva slags type endringer det er tale om og synes også å oppfylle anskaffelsesregelverkets krav hva gjelder endringens art.

⁴⁸ Hagstrøm (2014) s. 283.

⁴⁹ NS 8405 pkt. 22.1 tredje ledd.

⁵⁰ Hagstrøm (2014) s. 283.

En ytterligere presisering av endringsadgangen er gitt i pkt. 22.2 som gjelder forsering, det vil si fremdriftsforskyvninger.

Første ledd innebærer at oppdragsgiveren kan pålegge leverandøren å overholde dagmulktbelagte frister, dersom han tidligere har blitt pålagt endringer som i utgangspunktet gir ham krav på fristforlengelse. Denne bestemmelsen angir positivt hva slags type endring som kan pålegges. I motsetning til pkt. 22.1 synes den derfor å oppfylle anskaffelsesregelverkets krav.

Etter annet ledd har oppdragsgiveren rett til å pålegge leverandøren å legge om sin utførelse, herunder forsering. Forsering som type endring er klart angitt. Hva som ligger i å legge om sin utførelse kan imidlertid være mer usikkert. Bestemmelsen må forstås som en plikt til ”å samordne sin fremdrift med sideentreprenører, prosjekterende og øvrige aktører i prosjektet”⁵¹ i større utstrekning enn pkt. 18.3 gir grunnlag for. Pkt. 18.3 angir ikke positivt hvilke typer endringer som kan pålegges. Dette medfører at det fremstår uklart etter pkt. 22.2 annet ledd hva denne omfatter. Anskaffelsesregelverket krevet uansett at type endringer fremgår klart av endringsklausulen selv. Pkt. 22.2 annet ledd oppfyller derfor trolig ikke anskaffelsesregelverkets krav.

3.4 Angivelse av endringenes omfang

FOA § 19-1 annet ledd krever videre at det av endringsklausulen fremgår klart i hvilket omfang kontrakten kan endres. Regelen begrenser trolig ikke omfanget av aktuelle endringer, så fremt disse fremgår klart. En materiell begrensning av omfanget kan tenkes å følge av forskriftens forbud mot endring av ”anskaffelsens overordnede karakter”, jf. kapittel 3.6.

Hensynet til forutberegnelighet for leverandørene kan være av stor betydning ved den konkrete vurderingen. Leverandørene har et behov for å vurdere kontraktens størrelse opp mot egen kapasitet. Klausulen må derfor vært tilstrekkelig presis og klar til at leverandørene kan avgjøre om kontraktens omfang er håndterbar for dem. Dersom klausulen ikke er tilstrekkelig presis, kan dette medføre at potensielle leverandører som kunne utført kontraktsarbeidet avstår fra å levere inn tilbud. Dette kan medføre en ubegrunnet forskjellbehandling av leverandørene og utgjøre et brudd på regelverket for offentlige anskaffelser.

⁵¹ NS 8405 pkt. 18.2 første ledd.

Omfangsbegrensninger kan angis på en rekke ulike måter. Det kan for eksempel oppstilles en verdibegrensning eller en begrensning basert på antall. Såfremt begrensningen fremstår som klar for tilbyderne, er måten begrensningen angis på trolig av underordnet betydning.

3.4.1 Angivelse av endringenes omfang i NTK 15

NTK 15 art. 12.1 annet ledd angir at ”*Endringer av Arbeidet kan angå økning eller reduksjon i omfang [...]*”. Oppdragsgiveren har på dette grunnlaget rett til å foreta endringer i arbeidets omfang. Både reduksjon av omfanget og tilleggsarbeider kan pålegges.

Etter NTK 15 art. 12.1 annet ledd isolert sett fremstår endringsadgangen som ubegrenset. Bestemmelsens ordlyd oppstiller ingen begrensninger i endringsomfangets størrelse. Det kan reises spørsmål om FOA § 19-1 annet ledd tillater slike ordninger. EU-domstolen har i en rekke saker uttalt at skjønnsfrihet i seg selv må begrenses, jf. eksempelvis C-54/99 ”Eglise de scientologie”.⁵² Denne praksisen blir nærmere kommentert nedenfor i kapittel 3.5. Omfangsendringer er imidlertid trolig begrenset av det materielle forbudet mot endring av anskaffelsens overordnede karakter, jf. kapittel 3.2. Det kan derfor være mindre behov for å støtte seg på praksis om skjønnsfrihet. Det skal videre normalt mye til før omfangsendringer utgjør en endring av anskaffelsens overordnede karakter, jf. kapittel 3.6.1. Krav om å oppgi en snever angivelse av endringenes omfang kan derfor synes å gi dårlig sammenheng med det materielle forbudet mot endring av anskaffelsens overordnede karakter. På denne bakgrunnen kan art. 12.1 antas å være i overensstemmelse med anskaffelsesregelverket på dette punktet. Konklusjonen er imidlertid ikke klar.

Art. 12.1 tredje ledd innskrenker oppdragsgiverens endringsadgang etter bestemmelsens annet ledd. Realiteten blir at oppdragsgiveren etter art. 12.1 sett i sammenheng som utgangspunkt kan pålegge leverandøren enhver omfangsendring som ”partene med rimelighet kunne regne med da Kontrakten ble inngått”. Regelens innhold beror på en konkret vurdering av hva partene med rimelighet kunne regne med.

Bestemmelsen krever etter sin ordlyd at det påvises en felles partsoppfatning. Dette er også lagt til grunn i teorien.⁵³ Det kan synes merkelig at oppdragsgiverens rimelige forventninger tas i betraktning. Det er som den klare hovedregel oppdragsgiveren som har en ensidig endringskompetanse, hvilket tilsier at det er mindre behov for å verne denne parten. Jeg forholder

⁵² Sag C-54/99 Eglise de scientologie, avsnitt 22 og 23.

⁵³ Kaasen (2018) s. 386.

meg likevel til at en klar partsoppfatning kreves, da rettskildene klart taler for at dette er tilfellet.

Det kan være vanskelig å påvise en felles partsoppfatning som skal ha foreligget på et tidligere tidspunkt.⁵⁴ Dette påvirker graden av hvor klart endringsadgangen fremgår av kontrakten. Endringsadgangen kan ikke utledes av NTK 15 art. 12.1 alene. Bestemmelsen forutsetter en undersøkelse av partenes kontraktsforpliktelser og informasjon som ble utvekslet ved avtaleinngåelsen. Dette medfører samme problematikk som ved endringer i kontraktsforpliktelsesens art, jf. kapittel 3.3.1 ovenfor. Endringsadgangen fremgår ikke klart av endringsklausulen i seg selv. Dette er trolig ikke i overensstemmelse med klarhetskravet.

Klarhetskravet skal verne alle aktuelle og potensielle leverandører. Dette medfører at endringsadgangen må fremstå som klar utenifra. Det kan være stor ulikhet i hvor klar endringsadgangen fremstår mellom partene og hvor klar den fremstår for en utenforstående. Det er derfor ikke gitt at begrensningen til hva partene med rimelighet kunne forvente er en effektiv begrensning av endringsadgangen i anskaffelsesrettslig forstand. Videre er ofte begge kontraktparter interessert i å si at endringen er tillatt. Dette kan medføre praktiske problemer med håndhevingen av vilkåret fra et anskaffelsesrettslig synspunkt. Art 12.1 tredje ledd oppfyller derfor trolig ikke klarhetskravet også av denne grunn.

Konklusjonen blir dermed at det ikke fremgår klart av endringsklausulen i NTK 15 art. 12.1 i hvilket omfang kontrakten kan endres. Endringsklausulen oppfyller ikke anskaffelsesregelverkets krav.

Det kan videre reises spørsmål om art. 13.4 fjerde ledd angir klart i hvilket omfang kontrakten kan endres. Etter bestemmelsen kan leverandøren bli pålagt å ”unngå at et endringsarbeid får virkning Fremdriftsplanen” eller ”begrense konsekvenser av Selskapets endringer”. Omfanget av endringsadgangen synes her å følge av den opprinnelige kontrakten. Oppdragsgiveren kan ikke pålegge leverandøren å imøtekomme krav han opprinnelig ikke hadde påtatt seg. Til tross for at omfanget av endringsadgangen ikke fremgår av endringsklausulen alene, fremstår omfangsbegrensningen som relativt klar. Klausulen åpner ikke for en skjønnsmessig vurdering, men bygger på presumtivt klart fastsatte rettigheter og plikter. Art. 13.4 fjerde ledd oppfyller derfor trolig klarhetskravet på dette punktet. Omfanget av endringer kan også begrenses ytterligere dersom art. 12.1 tredje ledd tilsier dette, jf. art. 13.4 fjerde ledd. I så fall må det foretas en tilsvarende vurdering som ved endringer etter art. 12.1.

⁵⁴ Kaasen (2018) s. 386.

3.4.2 Angivelse av endringenes omfang i NS 8405

Endringsadgangen etter NS 8405 fremgår primært av kontraktens pkt. 22.1 og 22.2. Etter pkt. 22.1 annet ledd kan oppdragsgiveren pålegge leverandøren å ”yte noe i tillegg til eller i stedet for det opprinnelig avtalte”. Bestemmelsen tilføyer ikke at endringer kan innebære at deler av arbeidet faller bort uten at annet arbeid legges til. Dette fremgår imidlertid klart av kontraktens avbestillingsregler i pkt. 38.1 tredje ledd første punktum, som legger til grunn at avbestillinger med en verdi på mindre enn 15 % av kontraktsummen behandles som endringer. Det er derfor ikke tvilsomt at endringsreglene også regulerer negative endringer.

Pkt. 22.1 tredje ledd annet punktum oppstiller en øvre begrensning for hvor store tilleggsendringer oppdragsgiveren kan pålegge leverandøren. Det fremgår her at oppdragsgiveren ikke kan pålegge ”endringer utover 15 % netto tillegg til kontraktsummen”. Prosentgrensen har altså tilsvarende størrelse som ved negative endringer.

Den øvre grensen for både positive og negative endringer er relativt klart angitt i kontrakten. Utgangspunktet for vurderingen er kontraktssummen. Denne er vanligvis ikke vanskelig å fastslå.⁵⁵

Ettersom 15 %-grensen kun utgjør en øvre begrensning, har oppdragsgiveren et visst slingsringsmonn. Spørsmålet blir om dette slingsringsmonnet er tilstrekkelig stort til at endringsadgangen ikke kan sies å ”fremgå klart”. Prosentgrensen fremstår ikke som svært høy. Ved kontrakter av stor verdi kan likevel omfanget av endringsarbeider være betydelig. Et alternativ kan være å operere med en bestemt prosentsats som utgjør både øvre og nedre grense for endringsarbeider. Dette fremstår imidlertid svært lite hensiktsmessig og kan trolig ikke være påkrevet etter anskaffelsesregelverket. FOA opererer også selv med øvre begrensninger for endringsarbeider, jf. FOA § 28-1 første ledd bokstav b nr. 2, bokstav c nr. 3 og bokstav d nr. 2. Bestemmelsene åpner for endringer der en endringsklausul ikke er inntatt og varierer fra 10 % til 50 % av den opprinnelige kontraktsverdien. I lys av dette ser en beløpsgrense på 15 % ut til å være innenfor regelverket.

Ytterligere slingsringsmonn oppstår som følge av at pkt. 22.1 tredje ledd forutsetter en nettovurdering. Dette innebærer at positive og negative endringer avregnes mot hverandre. En endring kan derfor isolert sett overstige 15 %-grensen, såfremt dette oppveies av andre endringer.

⁵⁵ Kolrud (2004) s. 223.

Vurderingen foretas på grunnlag av situasjonen når endringsordren mottas.⁵⁶ Pkt. 38.1 tredje ledd første punktum forutsetter en tilsvarende nettovurdering ved delvise avbestillinger. Dette fremgår ved at det skal tas høyde for ”fradrag og tillegg ved endringsarbeider”.

Nettovurderingen medfører at oppdragsgiveren gis større frihet. Aktuelle og potensielle leverandører får på sin side en lavere grad av forutberegnelighet. Ved reduksjoner i kontraktsarbeider av en type kan for eksempel andre typer kontraktsarbeider øke med mer enn 15 %. Dette kan skape en stor økning i arbeidsmengde innenfor ett arbeidsområde.⁵⁷ Reduksjoner på andre arbeidsområder vil likevel frigjøre tid og andre ressurser for leverandøren. Det må derfor antas at nettovurderingen ikke øker slingsringsmonnet i en slik grad at endringsadgangen ikke kan sies å fremgå klart.

En særregulering av adgangen til å endre kontraktens omfang er gitt i pkt. 22.1 fjerde ledd. Ved bruk av mengdeangivelser setter denne bestemmelsen en høy terskel for når avvik skal anses som en endring etter kontakten. Avviket utgjør først en endring etter kontrakten dersom det ”i vesentlig grad overstiger det entreprenøren burde ha tatt i betraktning ved inngåelsen av kontrakten”. Bestemmelsen er svært skjønnsmessig utformet. Det må foretas en konkret vurdering der resultatet kan være usikkert. Dette påvirker leverandøren grad av forutberegnelighet. Adgangen til i hvilken grad omfangsendringer kan foretas synes ikke å fremgå klart av bestemmelsen. Regelverkets krav er dermed ikke oppfylt.

Ved forsering etter pkt. 22.2 kommer 15 %-grensen i pkt. 22.1 tredje ledd også til anvendelse.⁵⁸ I hvilken grad omfanget kan endres er dermed fastsatt tilsvarende klart ved forsering.

Pkt. 22.2 tredje ledd oppstiller også en skjønnsmessig begrensning for endringer i form av forsering eller omlegging. Det fremgår av denne bestemmelsen at endringer bare kan pålegges ”innenfor rammen av en forsvarlig fremdrift” og dersom dette er ”praktisk mulig uten urimeelige oppofrelser for entreprenøren”. Bestemmelsen er svært skjønnsmessig utformet. Det fremstår som lite trolig at leverandørene kan forutse hvilke ytelser de kan bli pålagt etter bestemmelsen. Pkt. 22.2 tredje ledd oppfyller derfor neppe anskaffelsesregelverkets krav.

⁵⁶ Kolrud (2004) s. 223.

⁵⁷ Kolrud (2004) s. 222-223.

⁵⁸ Kolrud (2004) s. 227.

3.5 Betingelser for anvendelse av endringsadgangen

Til sist krever FOA § 19-1 annet ledd at det av endringsklausulen fremgår klart ”på hvilke vilkår” endringer kan foretas. Ordlyden omfatter eventuelle justeringer av partenes kontraktsforpliktelser som kan kreves som et resultat av endringer. I de fleste kontraktsforhold vil dette typisk omfatte fristforlengelse for leverandøren og vederlagsjusteringer. Ordlyden synes også å tale for at en endringsklausul må angi i hvilke situasjoner endringsadgangen kan anvendes. Typiske tilfeller kan være der nye behov viser seg å foreligge etter kontrakten ble inngått eller der ny teknologi utvikles.

Ordlyden kan tenkes å omfatte også de prosessuelle reglene for gjennomføring av endringer, for eksempel endringsordrerregler. Prosedyrereglene må imidlertid antas å i liten grad påvirke hvilke arbeidsoppgaver leverandørene forplikter seg til. Reglene er utviklet for å ivareta forholdet mellom partene i kontrakten. Hensynet til leverandørens forutberegnelighet gjør seg derfor ikke gjeldende med samme styrke. Det skal derfor trolig lite til før klarhetskravet er tilfredsstillt på dette punktet og spørsmålet kommer ikke på spissen i særlig grad.

Et særlig spørsmål er hvorvidt en endringsklausul kan åpne for at endringer foretas når bestilleren skulle ønske, uavhengig av forholdene ved situasjonen, og samtidig tilfredsstillte anskaffelsesreglenes krav.

FOA § 19-1 annet ledd gir ikke en klar løsning på spørsmålet. Ordlyden uttaler ikke uttrykkelig at adgangen må avgrenses til visse situasjoner. Det kan likevel argumenteres for at betingelsene for anvendelsen ikke fremgår klart dersom ingen betingelser er oppstilt. En ubegrenset endringsadgang kan også synes lite forenlig med det grunnleggende hensynet til forutberegnelighet.

Direktiv 2014/24/EU art. 72 nr. 1 bokstav a krever at klausulen må angi ”betingelserne for deres anvendelse”. Heller ikke denne ordlyden oppstiller noen begrensning av hvilke situasjoner som tillates, så fremt disse fremgår klart av klausulen. Ordlyden synes å åpne for de samme tolkningsspørsmålene som FOA § 19-1 annet ledd.

Oppdragsgiveren har også ved kontrakter inngått etter anskaffelsesregelverket et legitimt behov for å tilpasse ytelsen til et produkt han har bruk for. Det er derfor gode grunner for å tillate en endringsadgang også i situasjoner der oppdragsgiveren kun finner dette ønskelig. I noen typer kontraktsforhold er det også vanlig at oppdragsgiveren har en generell adgang til å ensidig pålegge leverandøren å levere en ytelse som avviker fra det opprinnelig avtalte. Dette medfører likevel ikke at en slik adgang er tillatt under regelverket for offentlige anskaffelser.

Det kan reises spørsmål om en manglende angivelse av situasjonskrav hindrer fri bevegelighet av varer og tjenester. Så fremt endringenes art og omfang med mer er begrenset, er det ikke gitt at ytterligere vilkår er nødvendig for å hindre omfattende endringer. En ubetinget endringsadgang må likevel antas å legge til rette for et langt større antall endringsarbeider. Samlet sett fremstår det derfor som nærliggende at en ubetinget endringsadgang bidrar til større kontraktsendringer som kan tenkes å stride mot hensynet til fri bevegelighet.

Det synes på denne bakgrunn ikke klart at FOA § 19-1 annet ledd begrenser i hvilke situasjoner oppdragsgiveren kan pålegge leverandøren endringer. Praksis fra EU-domstolen om de fire friheter kan imidlertid tenkes å gi veiledning. Domstolen har i en rekke avgjørelser vært tydelig på at skjønnsfrihet i seg selv utgjør en restriksjon. Dette ble blant annet lagt til grunn i C-54/99 "Eglise de scientologie".⁵⁹ Saken gjaldt fransk lovgivning som krevde forutgående tillatelse for visse kategorier av direkte, utenlandske investeringer. Forutgående tillatelse var påkrevet ved enhver direkte utenlandsk investering som kunne utgjøre en fare for den offentlige sunnhet og den offentlige orden, uten at dette var presisert nærmere. Domstolen fant i avsnitt 22 og 23 at bestemmelsen åpnet for en usikkerhet som gjorde det umulig for de berørte å ha kjennskap til når forutgående tillatelse måtte innhentes. Saken viser at EU-domstolen har stilt seg skeptisk til stor grad av skjønnsfrihet. Avgjørelsen har også blitt fulgt opp i senere praksis.

På denne bakgrunnen kan endringsklausuler som ikke oppstiller situasjonsbetingelser som begrenser klausulenes anvendelse trolig ikke aksepteres.

3.5.1 Betingelser for anvendelse av endringsadgangen i NTK 15

NTK 15 art. 12.1 første ledd gir selskapet en ubetinget rett til å pålegge leverandøren endringer. Bestemmelsen oppstiller ingen begrensninger av i hvilke situasjoner endringer kan pålegges. Det er ikke tvilsomt at bestemmelsen gir oppdragsgiveren en rett til å pålegge endringer når den finner det ønskelig.

Det fremgår klart av bestemmelsen at ingen situasjonelle krav må være oppfylt før endringer kan pålegges. Oppdragsgiveren er gitt en ubegrenset skjønnsmargin. Forutsatt at EØS-retten rammer slike skjønsmessige bestemmelser, må bestemmelsen antas å være i strid med regelverket. Det kan knapt tenkes endringsklausuler med en videre skjønnsmargin. At endrings-

⁵⁹ Sag C-54/99 Eglise de scientologie, avsnitt 22 og 23.

klausuler på dette punktet ikke tilfredsstiller anskaffelsesregelverkets krav, har også blitt lagt til grunn i teorien.⁶⁰

Ved endringer etter art. 13.4 fjerde ledd, krever bestemmelsen at leverandøren har blitt pålagt endringsarbeider. Dette utgjør et situasjonskrav. I praksis kan det naturligvis oppstå uenighet mellom partene om hvorvidt en endring foreligger. Rettslig ser bestemmelsen likevel ut til å angi klart hvilket vilkår som må være oppfylt før endringsadgangen kan anvendes og vilkåret er ikke svært skjønnsmessig utformet. Art. 13.4 fjerde ledd ser derfor ut til å oppfylle anskaffelsesregelverket på dette punktet.

Virkninger for kontraktens vederlag reguleres særlig av art. 13.2. De fleste bestemmelsene i art. 13.2 retter seg mot de ulike elementene i det faktiske endringsarbeidet. Art. 13.2 bokstav d nr. 4 og 5 regulerer vederlagsfastsettelsen der endringsarbeidet får konsekvenser for det opprinnelige kontraktsarbeidet.

Art. 13.2 gir i forhold til de fleste andre standardkontrakter en svært detaljert regulering av vederlaget ved endringsarbeider.⁶¹ Bestemmelsen er systematisk bygget opp ved at hvert bokstavpunkt gir retningslinjer for vederlagsfastsettelsen for bestemte typer arbeider. Felles for vederlagsfastsettelsen for de ulike endringsarbeidene er at det tas utgangspunkt i de opprinnelig avtalte prisene som fremgår av kontraktens Vedlegg B. Vedlegg B gir leverandøren en detaljert regulering av kontraktsprisen.

Anvendelse av kontraktens opprinnelige prisregulering gir leverandørene en viss grad av forutberegnelighet. Bestemmelsene gir klart uttrykk for at endringsarbeider i utgangspunktet skal prises likt som de opprinnelige arbeidene. Dette gir leverandørene mulighet til å forutse den økonomiske balansen i kontraktsforholdet. Usikkerheten er da i stor grad begrenset til faktisk uenighet om hvilket arbeid som har funnet sted. Ved fastsettelsen av vederlaget for endringsarbeider basert på kontraktens opprinnelige prisregulering synes art. 13.2 å oppfylle anskaffelsesregelverkets klarhetskrav.

Kontraktens opprinnelige prisregulering er ikke alltid anvendelig. Art. 13.2 gir i disse tilfellene retningslinjer ved utarbeidelse av andre standardiserte vederlagsrater.⁶² I disse tilfellene skal det ”utarbeides justerte normer og rater som reflekterer Kontraktens generelle prisnivå”.⁶³ Kontraktens generelle prisnivå gir visse føringer ved fastsettelsen. Rommet av mulige utfall er

⁶⁰ Simonsen (2016) s. 423.

⁶¹ Kaasen (2018) s. 405.

⁶² Kaasen (2018) s. 329.

⁶³ Jf. for eksempel NTK 15 art. 13.2 bokstav d nr. 3.

likevel vidt. Ved uenighet mellom partene må avgjørelsen oftest bero på forhandlinger.⁶⁴ Et slikt stort rom av mulige utfall er vanskelig å forene med klarhetskravet. Videre kan anskaffelsesregelverket vanskelig tenkes å åpne for forhandling mellom partene. I sak C-549/14 ”Finn Frogne” la EU-domstolen til grunn at forhandlinger som resulterte i forlik ikke kunne tillates etter anskaffelsesregelverket til tross for at disse ble gjennomført på grunn av vanskeligheter ved kontraktsgjennomføringen. Dette må antas å gjelde tilsvarende ved vederlagsfastsettelse for endringsarbeider. Retningslinjen ”Kontraktens generelle prisnivå” i art. 13.2 oppfyller ikke klarhetskravet.

Endrings konsekvenser for fremdriftsplanen reguleres av art. 13.4. Bestemmelsen tar utgangspunkt i den samlede nettoeffekten av endringen. Det må foretas en konkret vurdering av endringens konsekvenser for fremdriften i hvert tilfelle. Umiddelbart synes bestemmelsen svært lite presis.

Det kan imidlertid reises spørsmål om fremdriftsendringer kan reguleres generelt. Dersom kontrakten åpner for en rekke ulike typer endringer, kan disse ha en svært ulik påvirkning på arbeidets fremdrift. En eventuell forhåndsregulering av fremdriftsvirkningene kan vise seg å være lite hensiktsmessig eller praktisk umulig å anvende. Det kan videre synes lite hensiktsmessig dersom anskaffelsesregelverkets klarhetskrav rammer uklarheter som er unngåelige. Det kan likevel tenkes at endringer av fremdriftsplanen kunne vært fastsatt mer presist dersom endringsadgangen var snevrere. I tilfeller der eventuelle endringer er fastsatt som opsjoner, kan for eksempel virkninger for fremdriftsplanen være mulige å fastsette relativt presist før kontraktsinngåelsen. På denne bakgrunn må art. 13.4 antas å ikke oppfylle klarhetskravet.

3.5.2 Betingelser for anvendelse av endringsadgangen i NS 8405

NS 8405 pkt. 22.1 første ledd inntar en tilsvarende regulering som NTK 15 art. 12.1 første ledd. Bestemmelsen gir oppdragsgiveren en rett til å pålegge leverandøren endringer uavhengig av situasjonen. EØS-rettens restriksjoner av skjønnsfrihet medfører trolig også at denne bestemmelsen er i strid med anskaffelses regelverkets krav, på samme måte som etter NTK 15.

Ved pålegg om forsering eller omlegging av arbeidet er endringsadgangen presisert i pkt. 22.2 første og annet ledd. Etter disse bestemmelsene er adgangen til å pålegge endringer ikke ube-

⁶⁴ Kaasen (2018) s. 404.

tinget. Bestemmelsene oppstiller i motsetning til pkt. 22.1 første ledd visse situasjonskrav som må være oppfylt før endringer kan pålegges.

Pkt. 22.2 første ledd forutsetter at leverandøren har krav på fristforlengelse. I hvilke tilfeller leverandøren har krav på fristforlengelse fremgår av kontraktens pkt. 24.1. Etter denne bestemmelsen kan fristforlengelse kreves som følge av endringer, ved ”forsinkelse eller svikt ved byggherrens leveranser eller annen medvirkning” og ved andre ”hindringer for entreprenørens oppfyllelse som byggherren har risikoen for”. Pkt. 24.1 synes å klart definere når leverandøren har krav på fristforlengelse. Det kan naturligvis oppstå konkrete tilfeller der partene er uenige om en slik situasjon foreligger. Vilkårene i pkt. 24.1 er imidlertid ikke skjønnsmessige i seg selv. NS 8405 pkt. 22.2, jf. pkt. 24.1 synes å angi klart på hvilke vilkår endringer kan pålegges.

Kravene til situasjonen som oppstilles i pkt. 22.2 annet ledd er i større grad skjønnsmessig utformet enn punktets første ledd. Det fremgår her at endringer kun kan pålegges dersom samordningshensyn ”nødvendigjør at minst én av entreprenørene legger om sin utførelse i større omfang enn det som følger av 18.3”. Bestemmelsen reiser flere spørsmål.

Det er for det første uklart når omlegging må anses nødvendig. Bestemmelsen gir ingen føringer for i hvilken grad oppdragsgiveren må finne seg i utfordringer ved koordineringen av prosjektet. Terskelen nødvendig åpner for en stor grad av skjønn. Dette kan synes problematisk i relasjon til klarhetskravet.

Videre kommer bestemmelsen først til anvendelse dersom omlegging ikke kan pålegges etter pkt. 18.3. Pkt. 18.3 gir bare grunnlag for å pålegge endringer som er påregnelige. Også ”påregnelige” er et svært skjønnsmessig begrep. Det fremstår som nærliggende at oppdragsgiveren og aktuelle og potensielle leverandører kan ha svært ulike oppfatninger om hvilke endringer bestemmelsen gir hjemmel for.

Samlet sett åpner derfor pkt. 22.2 annet ledd for en svært stor grad av skjønn som kan gjøre det vanskelig for leverandørene å forutse sin rettsstilling. Bestemmelsen oppfylder derfor trolig ikke anskaffelsesregelverkets krav.

Pkt. 25.1 og pkt. 25.2 første ledd bokstav a gir oppdragsgiveren og leverandøren krav på justering av vederlaget som følge av endringer. Beregningen av vederlaget fremgår av en rekke ulike bestemmelser. Utgangspunktet er at kontraktens enhetspriser skal anvendes så langt mulig. Dette fremgår av pkt. 25.7.1 og pkt. 25.7.2.

Det kan oppstå spørsmål om når kontraktens enhetspriser er anvendelige. Pkt. 25.7.1 gir ingen nærmere føringer. Enhetsprisenes egne forklaringer av ytelsene som er omfattet kan være av stor betydning.

Pkt. 25.7.1 omfatter kun de typene ytelser det er fastsatt enhetspriser for. Dersom enhetsprisene kommer direkte til anvendelse etter pkt. 25.7.1, er det trolig mulig for leverandøren å anslå relativt presist vederlagsjusteringens størrelse når mengdene av endringen er fastlagt. Pkt. 25.7.1 synes etter dette å muliggjøre en relativt presis forhåndsberging av vederlagsjusteringen. Den oppfyller trolig klarhetskravet.

Etter pkt. 25.7.2 er enhetsprisene utgangspunktet for vurderingen også ved ytelser ”som i det vesentlige er likeartet” med ytelsene som er omfattet av enhetsprisene. Vederlagsjusteringen kompliseres imidlertid av at partene har en rett til å kreve justeringer. Det kan kreves justeringer for avviket fra de fastsatte enhetsprisene eller dersom forutsetningene for å anvende enhetsprisene forrykkes etter bestemmelsens annet ledd. Begge avviksjusteringene åpner for konkrete vurderinger. Forhandling mellom partene kan også bli nødvendig. I tillegg fremstår det etter kontrakten svært uklart i hvilke tilfeller forutsetningene for å anvende enhetspriser må antas å være forrykket. Begge justeringsreglene åpner samlet sett for skjønnsmessige vurderinger der utfallet fremstår svært usikkert. Bestemmelsen oppfyller dermed trolig ikke anskaffelsesregelverkets klarhetskrav.

Dersom enhetsprisene ikke kan anvendes, fastsettes vederlaget likt som ved regningsarbeid, jf. pkt. 25.8.1 første ledd. Dette omfatter dekning av nødvendige kostnader og et sedvanlig påslag. Bestemmelsene gir partene svært få muligheter til å forutse endringsarbeidenes påvirkning på vederlaget. Resultatet fremstår som betydelig mer usikkert enn ved vederlagsjustering etter pkt. 25.7.2. Det synes dermed lite tvilsomt at bestemmelsene om vederlagsberging ved regningsarbeid ikke oppfyller klarhetskravet.

Etter pkt. 24.1 første ledd bokstav a har leverandøren ”krav på fristforlengelse dersom fremdriften hindres som følge av ... endringer”. Beregningen av fristforlengelsen reguleres av pkt. 24.5. Bestemmelsen er noe mer presist utformet enn tilsvarende bestemmelse i NTK 15 art. 13.4. Det gis eksempler på forhold som skal tas med i vurderingen, herunder årstid. Også NS 8405 legger imidlertid opp til en konkret vurdering. Bestemmelsen gir liten grad av forutberegnelighet hva gjelder hvor store fremdriftsendringer som kan oppstå. Pkt. 24.5 er trolig ikke tilstrekkelig klar til å oppfylle anskaffelsesregelverkets vilkår.

3.6 Den materielle endringsadgangen etter anskaffelsesregelverket

3.6.1 Generelt

FOA § 28-1 første ledd bokstav a, jf. § 19-1 annet ledd oppstiller til sist en materiell begrensning for hvilke endringer en klausul kan åpne for. Begrensningen innebærer et forbud mot endring av ”anskaffelsens overordnede karakter”. Dette vilkåret skiller seg noe fra de tidligere, ved at den oppstiller en innholdsmessig begrensning. De tidligere behandlede vilkårene bærer preg av å være formelle krav til utforming og plassering av endringsklausulene.

Forbudet mot endring av ”anskaffelsens overordnede karakter” gjelder også ved mindre endringer⁶⁵ etter FOA § 28-1 første ledd bokstav b og endringer som følge av uforutsette omstendigheter etter bestemmelsens bokstav d. Reglene er en gjennomføring av direktiv 2014/24/EU art. 72, som oppstiller tilsvarende vilkår i nr. 1 bokstav a og c og nr. 2. Det fremgår her at en endring ikke kan endre kontraktens overordnede karakter. I den danske versjonen er formuleringene litt ulike. I den engelske versjonen av direktivet er formuleringen helt lik.

Det er grunn til å anta at innholdet er det samme alle steder vilkåret er inntatt når ordlyden er lik. Dette synes også å ha blitt lagt til grunn i Kommisjonens kommentarer⁶⁶ og i kommentarene til § 179, § 180 og § 183 i forslaget til den danske udbudsloven.⁶⁷ Kilder som omhandler begrensningen etter FOA § 28-1 første ledd bokstav b og d kan derfor være av betydning ved fastleggelsen av innholdet av vilkåret i bokstav a.

Hensynene som begrunner reglene kan likevel medføre at den konkrete vurderingen slår ut noe ulikt i ulike situasjoner. Det kan for eksempel være grunn til å anta at endringsadgangen er noe videre ved anvendelse av endringsklausuler, enn ved mindre endringer etter FOA § 28-1 første ledd bokstav b.⁶⁸ Dette skyldes av leverandørene har blitt gjort oppmerksomme på endringsadgangen ved utlysningen ved bruk av endringsklausuler. Ved mindre endringer er dette ikke tilfellet. Endringsadgangen her er også begrunnet nettopp i det forholdet at endringen er mindre.

Hva gjelder vilkårets anvendelsesområde åpner ordlyden for at et bredt spekter av endringer kan være omfattet, såfremt disse har en betydelig påvirkning på kontraktens innhold. Et særlig spørsmål er hvorvidt vilkåret rammer både kvalitative og kvantitative endringer.

⁶⁵ Svor har kalt dette mindre endringer og dette synes jeg også er en grei betegnelse.

⁶⁶ Rådet for Den europeiske union, 14. juni 2012, s. 20.

⁶⁷ Lovforslag nr. L 164 s. 194-196. Se også Svor (2017) s. 46.

⁶⁸ Svor (2017) s. 46.

FOA § 19-1 annet ledd åpner etter sin ordlyd for at begge disse typene endringer kan utgjøre en endring av ”anskaffelsens overordnede karakter”. Veilederen til FOA tar ikke uttrykkelig stilling til spørsmålet, men avgrenser heller ikke vilkåret mot kvantitative endringer.⁶⁹ Det legges opp til en konkret vurdering i hvert tilfelle. Samlet sett taler de norske kildene for at kvantitative endringer i enkelte tilfeller kan medføre en endring av ”anskaffelsens overordnede karakter”.

Direktivet har imidlertid på denne punktet en noe annen ordlyd. Det fremgår av direktiv 2014/24/EU art. 72 nr. 1 bokstav a at endringer kan foretas etter endringsklausuler ”uanset deres pengemæssige verdi”. Dette kan tilsynelatende trekke i retning av at kvantitative endringer ikke er å anse som en endring av kontraktens overordnede karakter. Direktivets fortale uttaler at en endring ikke kan medføre at “arten af det samlede indkøb forandres”.⁷⁰ Som eksempler nevnes tilfeller der en ytelse erstattes av “noget andet” eller der innkjøpstypen grunnleggende endres. Det gis ikke eksempler på rent kvantitative endringer. Det kan også være noe tvilsomt hvorvidt dette faller inn under endring av det samlede innkjøpets art. Denne delen av fortalen omhandler imidlertid art. 72 nr. 1 bokstav c. Ettersom denne bestemmelsen i bokstav iii angir 50 % som en øvre begrensning av omfang som et eget vilkår, kan det ha vært mindre naturlig å kommentere en eventuell begrensning av omfangsendring i fortalen. Kommisjonens kommentarer legger også til grunn at kvantitative endringer prinsipielt er omfattet.⁷¹ Veilederen til den danske udbudsloven uttaler også uttrykkelig at kontraktens overordnede karakter kan bli endret ved endringer i mengden av ytelsene.⁷²

Reduksjon i kontraktens omfang kan medføre at mindre aktører kunne deltatt i konkurransen. Slike endringer kan derfor virke konkurransevridende. Store omfangsøkninger kan være problematisk med tanke på hensynet til forutberegnelighet for leverandørene som ikke får kontrakten. Disse har en interesse i å vite hva de ikke byr på. Som regel får leverandøren også en høyere pris for endringsarbeider. Utstrakt bruk av omfangsøkninger kan derfor medføre konkurransevridende effekter i forhold til pris. Grunnleggende anskaffelsesrettslige hensyn taler dermed for at også kvantitative endringer kan medføre en endring av kontraktens overordnede karakter.

Kvantitative endringer må etter dette antas å være omfattet også av EU-regelverket. I alle tilfeller har Norge adgang til å gi strengere reguleringer, slik at en eventuell ulikhet mellom re-

⁶⁹ Fornyings- og administrasjonsdepartementet (2017) s. 323-325.

⁷⁰ Direktiv 2014/24/EU, fortalen avsnitt 109.

⁷¹ Rådet for Den europeiske union, 14. juni 2012, s. 20.

⁷² Konkurrence- og forbrugerstyrelsen (2016) s. 251.

gelverkene ikke er problematisk. Det skal likevel trolig svært mye til før kvantitative endringer medfører en endring av anskaffelsens overordnede karakter.

Det er i det følgende behov for å fastlegge hva vurderingsnormen er og hvilket nivå praksis kan antas å legge seg på ved helhetsvurderingen.

3.6.2 Elementene i vurderingen

Uttalelser om vurderingstemaet fremgår av en rekke ulike kilder.

Veilederen til FOA legger til grunn at kontrakten ikke kan endres i en slik grad at den omhandler ”noe annet”.⁷³ Det legges videre til grunn at vurderingsnormen er om endringen kan ”skape potensiale for en annen vurdering av tilbudene eller en videre krets av potensielt interesserte leverandører”.⁷⁴

Direktivets fortale legger til grunn at vurderingstemaet er hvorvidt endringen kan ha hatt en ”hypotetisk påvirkning af resultatet”⁷⁵ av konkurransen. Videre nevnes to typetilfeller. Terskelen kan for det første være overskredet dersom de bygge- og anleggsarbeider, varer eller tjenesteytelser som kjøpes inn erstattes med noe annet.⁷⁶ Fortalen uttaler videre at resultatet av konkurransen kan påvirkes dersom det foretas en grunnleggende endring av anskaffelsestypen.⁷⁷ Dette omfatter trolig tilfeller der leverandøren pålegges å levere en annen type ytelse, for eksempel dersom kjøp endres til leie.

Veilederen til den danske udbudsloven legger til grunn at kontraktens overordnede karakter er endret dersom den henvender seg til et annet marked enn den opprinnelige utlysningen.⁷⁸ Dette kan være tilfellet dersom endringen pålegger en annen type ytelse, for eksempel leasing i stedet for kjøp eller bestilling av ikke-økologisk frukt i stedet for økologisk frukt.⁷⁹ Veilederen uttaler videre at endringer av mengde er omfattet og nevner som eksempel at en omfangs-

⁷³ Fornyings- og administrasjonsdepartementet (2017) s. 324

⁷⁴ Fornyings- og administrasjonsdepartementet (2017) s. 324.

⁷⁵ Direktiv 2014/24/EU, fortalen avsnitt 109.

⁷⁶ Direktiv 2014/24/EU, fortalen avsnitt 109.

⁷⁷ Direktiv 2014/24/EU, fortalen avsnitt 109.

⁷⁸ Konkurrence- og forbrugerstyrelsen (2016) s. 251.

⁷⁹ Konkurrence- og forbrugerstyrelsen (2016) s. 251. Tilsvarende eksempler er gitt i kommisjonens kommentarer: Rådet for Den europeiske union, 14. juni 2012, s. 18.

endring fra rengjøring av én skole til rengjøring av samtlige av kommunens institusjoner innebærer en endring i kontraktens overordnede karakter.⁸⁰

Vurderingstemaene i de ulike kildene har til dels ulik formulering. Innholdsmessig ser de likevel ut til å være sammenfallende. Etter samtlige kilder er det avgjørende hvorvidt endringen kan ha påvirket resultatet av konkurransen. En rekke ulike typer endringer kan tenkes omfattet, herunder endringer i hva som bestilles, i hvilket omfang og endring av anskaffelsestypen. Dette vurderingstemaet er også lagt til grunn av EU-domstolen, blant annet i sak C-91/08 ”Wall”. Vurderingstemaet er også i overensstemmelse med de grunnleggende hensynene bak anskaffelsesregelverket.

Det er videre behov å avklare hvilket nivå rettspraksis kan tenkes å legge seg på. Vurderingen av hva som utgjør en endring av anskaffelsens overordnede karakter er utfordrende. Vilåret ble innført med direktiv 2014/24/EU og det finnes foreløpig ikke praksis på området. I det følgende gis en gjennomgang av visse utgangspunkter som fremstår som nærliggende. Det er likevel nødvendig å vente på rettspraksis før vi får det endelige svaret.

Ordlyden i FOA § 19-1 annet ledd taler for at terskelen er høy. Det er kun endringer som påvirker det overordnede inntrykket av kontrakten som er omfattet. Dette gir oppdragsgiveren en relativt vid endringsadgang.⁸¹

Forskriftens system tilsier videre at terskelen må ligge høyere enn ved vesentlige endringer etter FOA § 28-1 og § 28-2. I motsatt tilfelle ville ikke endringsklausuler åpne for en videre endringsadgang enn regelverket for øvrig. Regelverket åpner dermed for å innta endringsklausuler som gir adgang til å foreta vesentlige endringer. EU-domstolen har også uttrykkelig lagt dette til grunn i C-549/14 ”Finn Frogne”.⁸²

Forbudet mot vesentlige endringer ble utviklet i EU-domstolens rettspraksis, herunder særlig i sak C-454/06 ”presstext”. Direktiv 2014/24/EU art. 72 er i stor grad en gjennomføring av den tidligere praksisen. Vurderingstemaet ved ”anskaffelsens overordnede karakter” synes å ha store likhetstrekk med vurderingstemaet etter læren om vesentlige endringer. I sak C-454/06 ”presstext” uttales det at en endring er vesentlig dersom den ville ha gjort det mulig for andre tilbudsgivere å delta eller gjort det mulig å akseptere et annet tilbud.⁸³ Det er likevel naturlig å forstå EU-retten slik at det skal mer til før det foreligger en endring av anskaffel-

⁸⁰ Konkurrence- og forbrugerstyrelsen (2016) s. 251.

⁸¹ Svor (2017) s. 47.

⁸² Sag C-549/14 Finn Frogne A/S, avsnitt 40.

⁸³ Sag C-454/06 presstext Nachrichtenagentur GmbH, avsnitt 35.

sens overordnede karakter, enn det som kreves for at en endring er vesentlig, slik dette fremgår i pressetext. Formuleringen ”kontraktens ... overordnede karakter”⁸⁴ har ikke vært anvendt i rettspraksis før innføringen av det nye regelverket. Svor skriver at EU-domstolen likevel opererte med en såkalt utvidet endringsadgang i visse tilfeller.⁸⁵ Direktivets fortale legger til grunn at de nye endringsreglene er en presisering av EU-domstolens tidligere praksis. Det kan antas at vilkåret ”kontraktens ... overordnede karakter” er en gjennomføring av den tidligere utvidede endringsadgangen. Praksis etter det tidligere regelverket kan derfor bidra til å fastsette terskelens høyde. Eldre KOFA-praksis bygget på EU-domstolens praksis og er av tilsvarende verdi for å fastlegge terskelen i norsk rett.

Terskelens høyde må fastsettes konkret i hvert tilfelle på bakgrunn av vurderingstemaet. Det er av sentral betydning hvorvidt endringen er egnet til å virke konkurransevridende. Endringens objektive størrelse er derfor ikke avgjørende.

Enkelte momenter kan tale for at en endring av ”anskaffelsens overordnede karakter” foreligger. Dette kan for eksempel være tilfellet dersom endringen angår forhold som har blitt tillagt stor vekt i konkurransegrunnlaget eller ved tildelingen.⁸⁶ I slike tilfeller kan utfallet av konkurransen typisk ha blitt påvirket.

Det kan videre være hensiktsmessig å skille mellom kvalitative og kvantitative endringer. Dette skyldes av kvalitative endringer ofte er egnet til å påvirke resultatet av konkurransen i større grad enn rene kvantitative endringer.

Kvalitative endringer utgjør vilkårets sentrale virkeområde.⁸⁷ Eldre praksis fra KOFA og EU-domstolen kan bidra til å kaste lys over hvor høy terskelen er og hvilke forhold som typisk tillegges vekt. Ettersom eldre praksis bruker terminologien ”vesentlig”, er det likevel vanskelig å vite sikkert hvor stor overføringsverdien av hver sak er.

KOFA tok i sak 2011/349 stilling til hvorvidt det forelå en ulovlig direkte anskaffelse som følge av endringsarbeider på grunnlag av endringsklausuler i standardkontrakter. Begge endringsklausulene krevde at endringen står i sammenheng med det kontrakten omfatter og ikke er av en vesentlig annen art. Den første kontrakten var inngått på grunnlag av NS 8406:2009 som gjaldt asfaltering av en rekke veier i kommunene Vindafjord, Hjelmeland, Suldal og Sauda. Tilleggsarbeidet besto i asfaltering av en gang- og sykkelvei i Sauda kommune. KOFA

⁸⁴ Direktiv 2014/24/EU art. 72 nr. 1 bokstav a.

⁸⁵ Svor (2017) s. 48-49.

⁸⁶ Svor (2017) s. 49.

⁸⁷ Svor (2017) s. 51.

uttalte at dette var arbeid av samme art i samme geografiske område som den opprinnelige kontrakten og endringen var dermed innenfor grensen for lovlige tilleggsarbeider.⁸⁸ Den andre kontrakten var inngått på grunnlag av NS 3430 og gjaldt drift- og vedlikehold av eksisterende veier. Endringsarbeidet besto i bygging av en gang- og sykkelvei. KOFA uttalte at nybygging er arbeid av en helt annen art enn drift- og vedlikehold.⁸⁹ Endringen var derfor ikke tillatt etter regelverket. Saken viser at likhet i geografisk plassering og arbeidets art tillegges avgjørende vekt. Et moment av særlig betydning er trolig hvorvidt endringen ligger innenfor formålet med den opprinnelig utlyste kontrakten. Regelverket skal ikke åpne for unnlattelse av å utlyse nye prosjekter.

Et annet eksempel på endring av ytelsenes art kan finnes i KOFA sak 2016/104. Saken gjaldt inngåelse av kontrakt om leie av omsorgsboliger i Nesodden kommune. Etter tilbudsfristen ble kontrakten endret fra en leieavtale til en entreprisekontrakt. Tilsvarende ble tidspunktet for betaling satt til overtagelsestidspunktet, i stedet for et løpende leiebeløp. KOFA fant at endringen var vesentlig. I premiss 42 uttaler nemda også at de anser endringen som en endring av avtaleforholdets overordnede karakter. Saken illustrer at endringer av ytelsenes art, samt den økonomiske balansen mellom partene, kan utgjøre en endring av anskaffelsens overordnede karakter.

I KOFA sak 2009/232 var det inngått kontrakt om utbedring av en veistrekning. Kontrakten ble utvidet ved tilleggsarbeider som omfattet utbedring av en annen veistrekning. Den opprinnelige kontrakten inneholdt endringsklausulen i NS 8406 pkt. 19.1, som tillater endringer såfremt disse står i sammenheng med kontrakten og ikke er av en vesentlig annen art. Klagenemnda fant at tilleggsarbeidet falt utenfor formålet og virkeområdet til den kunngjorte kontrakten og derfor utgjorde en ulovlig direkte anskaffelse.⁹⁰

I sak C-91/08 "Wall" la EU-domstolen til grunn at bytte av underleverandør kan utgjøre en endring av de grunnleggende elementene i kontrakten. I særlige tilfeller gjelder dette til tross for at adgangen til slikt bytte er fastsatt i kontrakten, dersom anvendelsen av en bestemt underleverandør har vært et avgjørende element for inngåelsen av kontrakten.⁹¹

En endring kan også tenkes å medføre en endring av anskaffelsens overordnede karakter, dersom den medfører en vridning av den økonomiske balansen i favør leverandøren.⁹² Slike end-

⁸⁸ KOFA 2011/349, avsnitt 35-36.

⁸⁹ KOFA 2011/349, avsnitt 44.

⁹⁰ KOFA sak 2009/232, avsnitt 28.

⁹¹ Sag C-91/08 Wall, avsnitt 39.

⁹² Jf. eksempelvis Rådet for Den europeiske union, 14. juni 2012, s. 16.

ringer kan medføre at andre leverandører hadde hatt økonomisk evne til eller større interesse i å delta i konkurransen og gjennomføre arbeidet.

Kvantitative endringer er ofte mindre egnet til å virke konkurransevridende. Likevel synes en rekke kilder å legge til grunn at kvantitative endringer også kan medføre en endring av anskaffelsens overordnede karakter, jf. kapittel 3.6.1.

Sak C-549/14 "Finn Frogne" kan gi noe veiledning. Saken gjaldt kontraktspartenes adgang etter anskaffelsesregelverket til å inngå forlik med et betydelig annet innhold enn den opprinnelige kontrakten grunnet objektive vanskeligheter med gjennomføringen av kontrakten. Domstolen la til grunn at reforhandlingen av avtalen ikke var motivert av ønsket om å gjøre endringer i partenes forpliktelser. Det var også på det rene at årsaken til reforhandlingen var faktiske oppfylleelsesproblemer som oppsto ved gjennomføringen av kontrakten. Det var uenighet om hvem som hadde risikoen for disse forholdene og konflikten ble søkt løst ved forlik. Forliket medførte en betydelig reduksjon av kontraktens omfang. Den opprinnelige kontraktsverdien var 527 millioner danske kroner inkludert opsjoner og andre ytelser som ikke med sikkerhet ville bli gjennomført. Etter forliket var den samlede kontraktssummen på omtrent 85 millioner danske kroner. Domstolen fant at endringen utgjorde en vesentlig endring, selv om endringen ble foretatt på grunn av objektive vanskeligheter ved kontraktsgjennomføringen.⁹³ Det ble videre lagt vekt på oppdragsgiverens adgang til å innta en endringsklausul i konkurransegrunnlaget.⁹⁴ Når dette ikke var gjort, krevde hensynet til de andre leverandørene at vesentlighetsterskelen ble fastholdt.⁹⁵ Uttalelsene kan tale for at omfangsendringen ville vært tillatt dersom det var inntatt en endringsklausul i konkurransegrunnlaget. Samlet sett indikerer dommen at endringsklausuler kan gi hjemmel for store omfangsendringer.

Terskelen for når omfangsendringer utgjør en endring av anskaffelsens overordnede karakter må etter dette antas å være høy. Til sammenlikning åpner FOA § 28-1 første ledd bokstav c og d for endringer med en verdi inntil 50 % av kontraktssummen per endring. Tilsvarende endringer må antas å kunne gjennomføres på grunnlag av endringsklausuler.⁹⁶ I motsatt tilfelle vil regelverket gi leverandørene større beskyttelse i tilfeller hvor endringsmuligheten har blitt gjort kjent gjennom en endringsklausul enn ved uforutsette omstendigheter.

⁹³ Sag C-549/14 Finn Frogne A/S, avsnitt 40.

⁹⁴ Sag C-549/14 Finn Frogne A/S, avsnitt 37.

⁹⁵ Sag C-549/14 Finn Frogne A/S, avsnitt 37.

⁹⁶ Svor (2017) s. 55.

3.6.3 Den materielle endringsadgangen etter NTK 15

Den materielle endringsadgangen etter NTK 15 fremgår i all hovedsak av art. 12.1. Problemtillingen er hvorvidt denne åpner for endringer som kan påvirke resultatet av konkurransen. Art. 12.1 annet ledd angir uttrykkelig en rekke ulike typer endringer som kan pålegges med hjemmel i endringsklausulen.

Etter art. 12.1 tredje ledd kan selskapet ikke pålegge leverandøren endringer som ”går ut over hva partene med rimelighet kunne regne med da Kontrakten ble inngått”. Etter anskaffelsesregelverket må endringsadgangen vurderes på grunnlag av informasjonen som fremgår av den informasjonsutvekslingen som er tillatt etter regelverket. Etter NTK 15 kan vurderingen av hva partene med rimelighet kunne regne med i utgangspunktet baseres på all informasjon partene har utvekslet. Det kan derfor tenkes at vurderingene må foretas på ulike grunnlag. På den annen side kan det argumenteres for at profesjonelle parter må antas å ha satt seg inn i anskaffelsesregelverket og derfor ikke med rimelighet kan regne med endringer som er i strid med dette regelverket. Dette kan synes som en forenklet løsning og rimelighetsvurderingen må derfor trolig baseres på all informasjon partene hadde ved kontraktsinngåelsen. Art. 12.1 åpner da for at partene med rimelighet kunne regne med en rekke endringer, til tross for at muligheten for disse ikke fremgår av en endringsklausul eller ellers er tillatt etter anskaffelsesregelverket. Det er derfor ikke gitt at art. 12.1 tredje ledd utgjør en effektiv hindring for endring av anskaffelsens overordnede karakter.

Art. 12.1 annet ledd åpner for det første for økning eller reduksjon av arbeidets omfang. Med unntak av rimelighetsbegrensningen i art. 12.1 tredje ledd, fremstår adgangen til å endre kontraktens omfang som ubegrenset. Det skal som nevnt mye til før dette er problematisk med hensyn til anskaffelsesregelverket. Det er ikke sikkert at vi i fremtiden får rettspraksis som konkluderer med at rene omfangsendringer utgjør en endring av anskaffelsens overordnede karakter. Foreløpig kan det likevel ikke utelukkes at bestemmelsen åpner for omfangsendringer som kan vise seg å være i strid med anskaffelsesregelverket.

Videre åpner art. 12.1 annet ledd for endring av arbeidets karakter og art. Disse elementene synes å gli over i hverandre og det er derfor naturlig å behandle dem samlet. Slike endringer kan tilsynelatende innebære manglende overensstemmelse med anskaffelsesregelverket. Praksis kan tale for at endring av arbeidets karakter og art er et element som ofte kan medføre en endring av anskaffelsens overordnede karakter. Blant annet kan KOFA sak 2011/349 tale for dette, jf. kapittel 3.6.2. Bygging av gang- og sykkelvei ble i dette tilfelle ansett som arbeid av en helt annen art enn drift og vedlikehold av veinett. Standardkontraktens adgang til å endre arbeidets karakter og art synes på denne bakgrunnen særlig problematisk med hensyn til anskaffelsesregelverket. Det fremstår som nærliggende at standardkontrakten åpner for vidtgående

ende endringer på dette området som er i strid med forbudet mot endring av anskaffelsens overordnede karakter. Det synes noe mer usikkert om art. 12.1 annet ledd åpner for endring av anskaffelsestypen i visse tilfeller. Dersom leverandøren samtykker, er imidlertid dette kontraktsrettslig tillatt. Endring av anskaffelsestypen kan for eksempel forekomme dersom hele eller deler av kontrakten endres fra leie til kjøp. Det fremgår av KOFA sak 2016/104 "Nesodden kommune" at slike endringer ikke er tillatt, jf. kapittel 3.6.2. I den grad art. 12.1 annet ledd åpner for slike endringer, må disse antas å kunne utgjøre en endring av anskaffelsens overordnede karakter.

Art. 12.1 annet ledd åpner også for endring av arbeidets kvalitet. Kvaliteten av arbeidet kan tenkes å ha betydning for hvilke leverandører som er i stand til å utføre arbeidet. Det kan tenkes at konkurransens aktuelle og potensielle leverandører har vist ulike evner til å utføre arbeid av stor nøyaktighet eller andre relevante forhold. Endring av arbeidets kvalitet synes derfor å åpne for tilfeller hvor leverandøren som best kan utføre arbeid av høy kvalitet ikke har blitt valgt, dersom dette ikke var antatt nødvendig da valg av tilbud ble gjort. Art. 12.1 annet ledd åpner derfor på dette punktet trolig for endringer som ikke er tillatt etter anskaffelsesregelverket.

Kontrakten tillater videre endring av utførelsen av arbeidet. Dette kan tenkes å omfatte hvordan arbeidet gjennomføres og hvem som skal utføre det. En endring av hvordan arbeidet skal utføres kan synes problematisk med tanke på hensynet til leverandørenes forutberegnelighet. Andre leverandører kan tenkes å ikke ha levert tilbud eller ikke blitt valgt, fordi oppdragsgiveren etterspurte en fremgangsmåte de ikke hadde kompetanse til å utføre. Slike endringer synes derfor å være egnet til å påvirke utfallet av konkurransen. Endring av hvem som skal utføre arbeidet kan for eksempel tenkes gjennomført i form av et bytte av underleverandør. Det synes lite naturlig at en slik endring pålegges av byggherren. Anskaffelsesregelverket må likevel forstås slik at også endringer initiert av leverandøren kan utgjøre et brudd på regelverkets krav. Sak C-91/08 "Wall" kan tyde på at bytte av underleverandør vanligvis kan utføres innenfor anskaffelsesregelverket. Det kan likevel stille seg annerledes dersom denne underleverandøren har vært av avgjørende betydning for konkurransens utfall. Art. 12.1 annet ledd kan også tenkes å åpne for endringer ved den opprinnelige kontraktsparten, for eksempel ved oppkjøp av leverandøren. I kommisjonens kommentarer legges det til grunn at visse endringer ved kontraktsparten er tillatt etter regelverket, for eksempel ved interne omorganiseringer, oppkjøp eller insolvens.⁹⁷ Samlet sett synes adgangen til å endre utførelsen av arbeidet på visse punkter å være i strid med anskaffelsesregelverkets krav. Det fremstår likevel som mindre problematisk enn endringer av for eksempel arbeidets karakter og art.

⁹⁷ Rådet for Den europeiske union, 14. juni 2012, s. 17.

Til sist åpner art. 12.1 annet ledd for endring av Vedlegg C, det vil si endringer av fremdriftsplanen. Det skal trolig mye til før slike endringer kan endre anskaffelsen overordnede karakter. Visse begrensninger kan tenkes å gjelde etter regelverket, fordi leverandørene har et behov for forutberegnelighet. I de fleste tilfeller vil trolig art. 12.1 tredje ledd imidlertid beskytte leverandørene på dette punktet.

Endringsklausulen ser ikke ut til å åpne for endringer av risikofordelingen mellom partene. Dette er ikke nevnt uttrykkelig i art. 12.1 annet ledd. Det er også lagt til grunn i teorien at endringsreglene søker å opprettholde balansen mellom partene.⁹⁸ Det synes også unaturlig at oppdragsgiveren skal ha en ensidig rett til å endre kontraktens risikofordeling. En slik adgang ville være svært risikabelt for leverandøren. Det kan heller ikke begrunnes i oppdragsgiveren behov for å få rett ytelse til rett tid. På dette punktet er derfor klausulen trolig i overensstemmelse med anskaffelsesregelverket.

Hva gjelder endring av arbeidets formål, virkeområde og geografiske plassering, angir art. 12.1 ikke uttrykkelig at dette er tillatt. Endringer av ytelsenes art, karakter eller andre forhold kan likevel sannsynligvis åpne for endring av arbeidets formål, virkeområde og geografiske plassering i visse tilfeller. Art. 12.1 synes derfor å åpne for endringer av anskaffelsens overordnede karakter også på dette grunnlaget.

Art.12.1 åpner etter dette på flere punkter for endring av ”anskaffelsens overordnede karakter” og er dermed i strid med anskaffelsesregelverket.

Til sist kan det reises spørsmål om kontraktens vederlagsregel i art. 13.2 åpner for endringer av anskaffelsens overordnede karakter. Dette vil typisk være tilfellet dersom bestemmelsen åpner for endringer av den økonomiske balansen i favør leverandøren, jf. C-454/06 ”presstext”.⁹⁹ Art. 13.2 tar som nevnt utgangspunkt i de opprinnelige avtalte vederlagsreglene. Forutsetningen er derfor at den opprinnelige balansen mellom kontraktspartene søkes opprettholdt. Der den opprinnelige prisreguleringen ikke er anvendelig, åpner likevel kontrakten for forhandlinger. I praksis får leverandøren ofte bedre betalt for endringsarbeider. Det skal trolig lite til før slike vederlagsjusteringer medfører en endring av anskaffelsens overordnede karakter. Det fremstår derfor som nærliggende at vederlagsjusteringer etter art. 13.2 i visse tilfeller utgjør et brudd på anskaffelsesregelverket.

⁹⁸ Kaasen (2018) s. 319.

⁹⁹ Sag C-454/06 presstext Nachrichtenagentur GmbH, avsnitt 37.

3.6.4 Den materielle endringsadgangen etter NS 8405

I likhet med NTK 15, uttaler NS 8405 pkt. 22.1 annet ledd uttrykkelig hvilke endringer oppdragsgiveren kan pålegge leverandøren. Den materielle endringsadgangen er likevel ikke ubegrenset. Visse skranker for endringsadgangen følger av pkt. 22.1 tredje ledd. Det kan være naturlig å behandle disse først, da vilkårene gir veiledning ved fastleggelsen av endringsadgangen etter bestemmelsens annet ledd.

Etter pkt. 22.1 tredje ledd må endringen ”stå i sammenheng med det kontrakten omfatter”. Dette har klare likhetstrekk med anskaffelsesregelverkets krav om at endringen må ligge innenfor formålet med den opprinnelig utlyste kontrakten. Dersom et endringsarbeid står i sammenheng med den opprinnelige kontrakten, vil arbeidet trolig også normalt ligge innenfor formålet med kontrakten. Det kan likevel tenkes at kravet til sammenheng er strengere etter anskaffelsesregelverket enn etter kontrakten. I så fall kan standardkontrakten tenkes å åpne for endringer som ikke oppfyller formålkravet etter anskaffelsesregelverket. Videre må endring av det geografiske stedet for utførelsen antas å kunne medføre at det ikke foreligger en tilstrekkelig nær sammenheng til det opprinnelig utlyste arbeidet. Kravet om sammenheng utgjør derfor tilsynelatende en relativt effektiv begrensning av adgangen til å endre ”anskaffelsens overordnede karakter” i enkelte tilfeller.

Pkt. 22.1 tredje ledd fastslår videre at endringsarbeidet ikke kan ”være av en vesentlig annen art enn det opprinnelig avtalte arbeidet”. Også dette vilkåret har likhetstrekk med anskaffelsesregelverkets forbud mot endring av ”anskaffelsens overordnede karakter”. Én side av anskaffelsesregelverkets vilkår er at kontrakten ikke kan endres på en slik måte at den omhandler ”noe annet”.¹⁰⁰ Dersom det i en viss utstrekning pålegges arbeid av en vesentlig annen art enn opprinnelig avtalt, fremstår det som nærliggende at kontrakten kan ende opp med å omhandle ”noe annet”. Anskaffelsesrettslig praksis har også lagt til grunn at endringer av ytelsesens art kan medføre en endring av anskaffelsens overordnede karakter, jf. KOFA sak 2016/104 ”Nesodden kommune” avsnitt 42. Ordlyden ”vesentlig” i pkt. 22.1 tredje ledd tilsier imidlertid at terskelen er høy. Visse endringer av ytelsesens art er dermed tillatt etter standardkontrakten. Det kan tenkes at denne terskelen er høyere enn anskaffelsesregelverkets vilkår. Standardkontrakten oppstiller i så fall ikke en tilstrekkelig begrensning i adgangen til å pålegge endringer som endrer ”anskaffelsens overordnede karakter” på dette punktet. Dersom arten av de ytelser som skal foretas endres, fremstår det også som sannsynlig at konkurransen kunne hatt et annet utfall. Leverandørens kvalifikasjoner kan variere på ulike arbeidsområder.

¹⁰⁰ Fornyings- og administrasjonsdepartementet (2017) s. 324.

Dette vilkåret i pkt. 22.1 oppstiller dermed trolig en høyere terskel enn det som tillates etter anskaffelsesregelverket og oppfyller dermed ikke regelverkets krav.

Pkt. 22.1 annet ledd angir for det første at endringer kan angå ytelsenes karakter og art. Dette er endringer som ofte kan påvirke utfallet av en konkurranse. I likhet med tilsvarende endringsadgang i NTK 15, åpner NS 8405 pkt. 22.1 annet ledd derfor trolig for en rekke endringer som kan medføre en endring av anskaffelsens overordnede karakter. En viss begrensning i adgangen til å endre arbeidenes art fremgår likevel av bestemmelsens tredje ledd, jf. ovenfor.

Endringer kan videre angå ytelsenes kvalitet. Også denne endringsadgangen kan tenkes å påvirke utfallet av en anbudskonkurranse, da ulike leverandører kan være i stand til å levere arbeider av ulik kvalitet. En slik endringsadgang kan derfor også generelt trolig medføre en endring av anskaffelsens overordnede karakter.

Pkt. 22.1 annet ledd åpner videre for at utførelsen av arbeidet kan endres. I likhet med NTK 15, kan dette trolig omfatte bruk av en annen metode. Dette er et forhold som typisk kan påvirke hvilke leverandører som kan levere den beste ytelsen. Det kan også tenkes at andre leverandører ville hatt mulighet til å delta i konkurransen dersom arbeidet kan utføres med andre metoder. Denne endringsadgangen åpner derfor trolig for endringer som ligger utenfor det anskaffelsesregelverket tillater. Det kan også tenkes at bestemmelsen omfatter bytte av underleverandør. Tilsvarende begrensning gjelder her som ved vurderingen av NTK 15.

Til sist åpner pkt. 22.1 annet ledd for at leverandøren skal yte noe i tillegg til eller i stedet for det opprinnelige avtalte. Adgangen til å endre kontraktens omfang er begrenset oppad til ”15 % netto tillegg til kontraktssummen”.¹⁰¹ Oppdragsgiveren kan også bestemme at avtalte ytelser skal utgå. Ved slike negative endringer følger tilsvarende størrelsesbegrensning på 15 % av pkt. 38.1 tredje ledd. Negative endringer kan være problematiske med tanke på hvilke leverandører som har anledning til å delta i konkurransen. Dersom en mindre kontrakt hadde blitt utlyst, kan det tenkes at mindre leverandører kunne vært aktuelle. Store omfangsøkninger kan på sin side være problematisk med tanke på leverandørenes forutberegnelighet. Leverandørene har et behov for å vurdere egen tid og kapasitet. Sak C-549/14 ”Finn Frogne” synes likevel å legge til grunn at svært store omfangsendringer kan foretas dersom kontrakten har inntatt en endringsklausul.¹⁰² Dette har sammenheng med at endringene i dette tilfellet er utlyst. Hensynet til forutberegnelighet gjør seg derfor ikke gjeldende med samme styrke. Anskaffelsesregelverket ser ut til å åpne for store omfangsendringer før dette kan sies å endre ”anskaffelsens

¹⁰¹ Jf. NS 8405 pkt. 22.1 tredje ledd.

¹⁰² Sag C-549/14 Finn Frogne, avsnitt 29 og 37.

overordnede karakter”. Størrelsesbegrensningen i NS 8405 ligger derfor trolig innenfor det som er tillatt etter regelverket.

Pkt. 22.1 fjerde ledd åpner for endringer i større omfang ved anvendelse av mengdeangivelser. Det fremgår av bestemmelsen at avvik fra mengdeangivelser først er å regne som endringer dersom ”avviket i vesentlig grad overstiger det entreprenøren burde ha tatt i betraktning ved inngåelse av kontrakten”. Betydelige avvik fra de antatte mengdene kan dermed foretas før 15 %-grensen starter å løpe. Dette er imidlertid ikke avgjørende for hva som anses som en endring etter anskaffelsesregelverket. Det må trolig antas at også endringer under standardkontraktens vesentlighetsterskel vil utgjøre endringer i anskaffelsesregelverkets forstand. Ved anvendelse av mengdeangivelser er imidlertid forutsetningen at disse skal tilpasses. Det fremstår derfor lite problematisk med hensyn til leverandørens grad av forutberegnelighet at dette gjøres i en viss utstrekning. Sammenholdt med at adgangen til omfangsendringer er vid etter anskaffelsesregelverket, ligger bestemmelsen trolig innenfor det som er tillatt etter FOA § 19-1 annet ledd.

Samlet sett ser likevel pkt. 22.1 etter dette ut til å åpne for en lang rekke endringer som ikke er tillatt etter anskaffelsesregelverket.

Pkt. 22.2 første ledd gir oppdragsgiveren rett til å pålegge overholdelse av de fastsatte dagmulkbelagte tidsfristene, til tross for at leverandøren har krav på fristforlengelse. Ettersom denne endringen innebærer en opprettholdelse av deler av den opprinnelige kontrakten, synes bestemmelsen ikke å være i strid med anskaffelsesregelverket. Endringen utgjør heller ikke i seg selv en fordel for den valgte leverandøren. En eventuell fordel for leverandøren må i så fall følge av høyere vederlag og beror derfor på vederlagsreglene i kontrakten. Pkt. 22.2 første ledd har derfor trolig liten betydning for leverandørene som ikke ble valgt. Bestemmelsen synes derfor å oppfylle anskaffelsesregelverkets krav.

Pkt. 22.2 annet ledd åpner for endringer av kontraktens fremdriftsplan uten at leverandøren har krav på fristforlengelse. Dette utgjør heller ikke en fordel i seg selv for leverandøren. Oppdragsgivere har derfor trolig en vidtgående adgang til å pålegge slike endringer også etter anskaffelsesregelverket. Endringsadgangen i kontrakten er videre begrenset til det som er nødvendig av hensyn til samordning. Bestemmelsen ser ut til å være innenfor anskaffelsesregelverket. Dette inntrykket forsterkes av pkt. 22.2 tredje ledd. Denne bestemmelsen fastsetter at endringer kun kan pålegges ”innenfor rammen av en forsvarlig fremdrift” og som er ”praktisk mulig uten urimelige oppofrelser for entreprenøren”. Endringsadgangen kan dermed ikke anvendes i for vidtgående grad. Anvendelsen av denne endringsadgangen ser etter dette ut til å være tillatt etter anskaffelsesregelverket. Pkt. 22.2 annet ledd åpner også for å pålegge leverandøren andre typer omlegging enn forsering. Det må i utgangspunktet antas at slike pålegg

heller ikke utgjør en fordel for leverandøren. Anskaffelsesregelverket synes derfor å være ivaretatt også ved anvendelse av denne endringsadgangen.

Pkt. 22.2 oppfyller trolig anskaffelsesregelverkets krav. Begrensningene i endringsadgangen etter pkt. 22.1 kommer til anvendelse også ved endringer etter pkt. 22.2. Tilsvarende gjelder derfor for denne bestemmelsen.

Vederlagsjusteringer som følge av endringer foretas ved anvendelse av NS 8405 etter lignende regler som i NTK 15. Det tas utgangspunkt i kontraktens enhetspriser jf. pkt. 25.6. og pkt. 25.7.1. Anvendelsen av enhetsprisene søker å opprettholde den opprinnelige økonomiske balansen mellom kontraktspartene og åpner trolig ikke for vederlagsjusteringer i strid med anskaffelsesregelverket. Pkt. 25.7.2 åpner for justeringer av enhetsprisene der disse ikke er direkte anvendelige. Justeringene søker å reflektere prisnivået ved de opprinnelige enhetsprisene, jf. pkt. 25.7.2 første ledd. Dersom oppdragsgiveren har et sterkt ønske om å gjennomføre endringen, kan det tenkes at leverandøren kan forhandle seg til en bedre pris enn det som opprinnelig ville blitt gitt for arbeidet. Det kan ikke utelukkes at pkt. 25.7.2 i visse tilfeller kan medføre en endring av kontraktens overordnede karakter. Til sist kan vederlaget beregnes som ved regningsarbeider, jf. pkt. 25.8.1 og pkt. 31.1. Også disse bestemmelsene åpner for større avvik fra kontraktens opprinnelige vederlagsregulering. De gir trolig mulighet til justeringer i vederlaget som ikke er tillatt etter anskaffelsesregelverket.

4 Rettsvirkninger når endringsklausulene i standardkontraktene ikke oppfyller anskaffelsesregelverkets krav

Oppgaven har til nå tatt for seg hvilke vilkår anskaffelsesregelverket stiller til endringsklausuler. Et annet spørsmål er hvilken betydning det har dersom endringsklausulene ikke oppfyller kravene.

Virkningen av at endringsklausuler ikke oppfyller anskaffelsesregelverkets krav kan være ulik i to forskjellige relasjoner. Det kan for det første reises spørsmål om hvilken betydning manglende oppfyllelse av kravene har i relasjon til anskaffelsesregelverket. Et annet spørsmål er hvilken betydning manglende oppfyllelse av vilkårene har mellom kontraktspartene.

I relasjon til anskaffelsesregelverket synes tre løsninger å være mulige. Endringsklausulen kan være anvendelig, til tross for at kravene ikke er oppfylt. For det andre kan endringsklausulen være helt uanvendelig, slik at kontrakten blir stående uten en endringsklausul. Den siste mu-

ligheten er at endringsklausulen tolkes innskrenkende, slik at denne er i overensstemmelse med anskaffelsesregelverket.

Ordlyden i FOA § 28-1 første ledd bokstav a taler klart for at endringsklausuler ikke kan utgjøre grunnlag for en utvidet endringsadgang dersom klausulen ikke oppfyller kravene i FOA § 19-1 annet ledd. Direktivet er tilsvarende klart på dette punktet, jf. direktiv 2014/24/EU art. 72 nr. 1 bokstav a. Direktivets fortale legger også til grunn i avsnitt 111 at visse endringer kan foretas etter ”tilstrækkelig klare klausuler”. Det fremstår etter dette klart at endringsklausuler som ikke oppfyller regelverkets krav heller ikke kan anvendes som grunnlag for endringer etter anskaffelsesregelverket.

Det kan videre tenkes at endringsklausulene tolkes innskrenkende, slik at de tilfredsstiller regelverkets krav. Hvorvidt en slik tolkning kan foretas, kan blant annet bero på hva regelverket selv legger opp til og hvorvidt det er mulig og hensiktsmessig å anvende endringsklausulene slik de fremstår etter den innskrenkende tolkingen.

En innskrenkende tolkning synes som en praktisk løsning i visse tilfeller. Dersom endringsklausulen ikke ligger langt unna det forskriften tillater, kan en innskrenkende tolkning medføre en relativt liten modifikasjon. Det kan argumenteres for at et mindre inngrep som innskrenkende tolkning, generelt er å foretrekke fremfor større endringer. Løsningen kan være mindre kostbar, ettersom oppdragsgiveren i motsatt tilfelle kan være nødt til å utlyse konkurransen på nytt. Det vil trolig også være lettere for partene å innrette seg.

FOA og LOA synes likevel ikke å legge opp til denne løsningen. Det uttales uttrykkelig i FOA § 19-1 annet ledd at endringsklausuler skal oppfylle vilkårene. Ved brudd på forskriften kan en rekke sanksjoner iverksettes, jf. LOA §§ 8 flg. Loven og forskriften gir ikke isolert sett holdepunkter for at innskrenkende tolkning av endringsklausuler kan finne sted. Heller ikke direktiv 2014/24/EU gir holdepunkter for dette.

Innskrenkende tolkning kan også i mange tilfeller synes problematisk med tanke på hensynet til forutberegnelighet. Både den valgte leverandøren, andre aktuelle eller potensielle leverandører og oppdragsgiveren kan ha tilpasset seg muligheten for endringer på ulike måter. Den valgte leverandøren kan ha tilpasset flere sider ved sitt tilbud, herunder priser, med tanke på hvilke endringer leverandøren har ansett som sannsynlige. Andre leverandører som har levert tilbud kan ha brukt mye ressurser på å tilpasse sitt tilbud til endringer som ikke lenger er aktuelle. Leverandører kan også ha valgt å ikke innlevere tilbud, fordi de mangler kapasitet til å gjennomføre endringer som etter en innskrenkende tolkning ikke lenger er tillatt. Dersom en kontrakt i overensstemmelse med regelverket ble utlyst, kan det derfor tenkes at utfallet av konkurransen ble et annet. Adgangen til å gjøre større endringer kan også ha vært av avgjø-

rende betydning for oppdragsgiveren da konkurransen ble utlyst. Store deler av prosjekteringsarbeidet er ofte ikke ferdigstilt ved utlysningen av bygge- og anleggsarbeider.¹⁰³ Behovet for endringsarbeider er derfor ofte stort. En innskrenkende tolkning av endringsklausulen kan medføre at oppdragsgiveren uansett blir nødt til å utlyse hele eller deler av kontrakten på nytt.

Innskrenkende tolkning kan i en del tilfeller også synes problematisk rent praktisk. Anskaffelsesregelverket er på noen områder lite egnet til å utfylle ufullstendige endringsklausuler. Dette gjelder særlig dersom endringsklausulene ikke angir nærmere i hvilke situasjoner klausulen kan anvendes eller virkningene av at den anvendes. I andre tilfeller kan regelverket tenkes å utfylle kontrakten. Dersom endringsklausulens eneste manglende oppfyllelse av kravene er at den åpner for typer av endringer som vil endre ”anskaffelsens overordnede karakter”, kan dette vilkåret tenktes innfortolket i endringsklausulen. Dersom endringsklausulen ikke angir ”i hvilket omfang” kontrakten kan endres, kan også denne grensen settes til den øvre grensen opp mot endring av ”anskaffelsens overordnede karakter”.

Samlet sett taler kildene for at det neppe er aktuelt å tolke endringsklausuler som er i strid med anskaffelsesregelverket innskrenkende. I visse tilfeller synes det imidlertid både mulig og hensiktsmessig. Det er likevel retts teknisk utfordrende å operere med ulike løsninger avhengig av hva som er mulig. Resultatet er derfor trolig at endringsklausuler ikke tolkes innskrenkende.

Det siste alternativet innebærer at endringsklausulene er uanvendelige i den aktuelle kontrakten. Systemet i FOA og direktiv 2014/24/EU synes å legge opp til denne løsningen. Når regelverket i FOA § 28-1 første ledd bokstav a, jf. § 19-1 annet ledd oppstiller absolutte krav til klausulene, kan det argumenteres for at klausulene ikke formelt kan regnes som virksomme endringsklausuler når kravene ikke er oppfylt. Rettstilstanden er dermed trolig at endringsklausuler som ikke oppfyller regelverkets krav er uanvendelige. Dette betyr likevel ikke at standardkontraktens endringsklausul er ugyldig i alle henseende. Klausulen kan fremdeles anvendes i kontrakter som ikke er omfattet av anskaffelsesregelverket.

At klausulene er uanvendelige innebærer at disse ikke kan fungere som endringsgrunnlag. Resultatet blir at endringsadgangen reguleres av regelverkets bestemmelser for øvrig. En mulig endringsadgang må hjemles i de resterende grunnlagene i forskriftens § 28-1, jf. § 28-2.

Et annet spørsmål er hvilken virkning en endringsklausul som ikke oppfyller regelverkets krav får *mellom partene*. Utgangspunktet for avgjørelsen av spørsmålet er alminnelig avtaler-

¹⁰³ Kaasen (2018) s. 316.

ett. Det kan likevel tenktes at anskaffelsesregelverket griper inn i avtalefriheten også i denne relasjonen.

Partene har begge valgt å inngå en kontrakt med kjennskap til kontraktens innhold. De er også presumptivt profesjonelle parter, som ikke har krav på et særlig vern. De kan forventes at profesjonelle parter som deltar i en anbudskonkurranse setter seg inn regelverket. Det klare avtalerettslige utgangspunktet er at partene er bundet av avtalen de har inngått.

Det er likevel mulig at anskaffelsesregelverket medfører visse modifikasjoner fra det avtalerettslige utgangspunktet. Dersom oppdragsgiveren pålegger leverandøren å gjennomføre en endring som ligger utenfor rammen av det FOA tillater, kan det tenkes at leverandøren kan nekte å levere på grunnlag av forskriften. Endringsadgangen mellom partene må i så fall avgjøres på grunnlag av anskaffelsesregelverket.

Anskaffelsesregelverket er imidlertid ikke utarbeidet med det formål å verne den leverandøren som får kontrakten. Det er derfor ikke gitt at regelverket gir denne parten vern mot oppdragsgiverens endringspålegg.

I mange tilfeller synes dette også lite praktisk. Leverandører er ofte lite opptatt av hvilke endringer de pålegges, så fremt disse kompenseres i tilfredsstillende grad. Uenighetene mellom partene omhandler derfor oftest forhold knyttet til fremdrifts- og vederlagsjusteringer.

På denne bakgrunn kan det tenkes at endringsklausulen gjelder som avtalt mellom partene. Svaret på spørsmålet er imidlertid ikke klart.

5 Avslutning

Fremstillingen her har vist at endringsklausulene i standardkontraktene på en rekke punkter antakelig ikke tilfredsstillende anskaffelsesregelverkets krav. Dette betyr at i den grad kontraktene benyttes i anskaffelser underkastet regelverket, bør oppdragsgivere justere klausulene slik at de er innenfor regelverket. Alternativet er at endringsadgangen avgjøres etter de øvrige reglene i FOA kapittel 28. NTK 15 og NS 8405 ser ikke ut til å skille seg ut på dette punktet. Tilsvarende justeringer av endringsklausuler er å anbefale også etter en rekke andre standardkontrakter. Dette gjelder trolig blant annet statens standardavtaler, til tross for at deres tiltenkte anvendelsesområde er offentlige organers anskaffelser.

Kildeliste

Lover og forskrifter

2016	Lov 17. juni 2016 nr. 73 om offentlige anskaffelser (anskaffelsesloven)
2016	Forskrift 12. august 2016 nr. 974 om offentlige anskaffelser (anskaffelsesforskriften)
2016	Forskrift 12. august 2016 nr. 975 om innkjøpsregler i forsyningssektorene (forsyningsforskriften)

Direktiver

Direktiv 2004/18/EC	Europa-Parlamentets og Rådets direktiv Nr. 2004/18/EF af 31. marts 2004 om samordning af fremgangsmåderne ved indgåelse af offentlige vareindkøbskontrakter, offentlige tjenesteydelseskontrakter og offentlige bygge- og anlægskontrakter
Direktiv 2014/24/EU	Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2014/24/EU af 26. februar 2014 om offentlige udbud og om ophævelse af direktiv 2004/18/EF EØS-relevant tekst

Forarbeider

Ot.prp. nr. 79 (1991-1992)	Om lov om gjennomføring i norsk rett av hoveddelen i Avtale om Det europeiske økonomiske samarbeidsområde (EØS) m.v.
St.prp. nr. 100 (1991-1992)	Om samtykke til ratifikasjon av Avtale om Det europeiske økonomiske samarbeidsområde (EØS)
Innst.O. nr. 14 (1992-1993)	Lov om gjennomføring i norsk rett av hoveddelen i Avtale om Det europeiske økonomiske samarbeidsområde (EØS), m.v.

NOU 2014: 4

Enklere regler – bedre anskaffelser
Forenkling av det norske anskaffelsesregel-
verket

Standardkontrakter

Standard Norge. (2008) *Norsk bygge- og anleggskontrakt* (NS 8405).

Norsk Industri og Norsk Olje og Gass. (2015) *Norsk totalkontrakt 2015* (NTK 15).

Rettspraksis

Rt. 2000 s. 1811 (Finanger I)

Rt. 2005 s. 1365 (Finanger II)

Klagenemnda for offentlige anskaffelser (KOFA)

KOFA sak 2009/232

KOFA sak 2011/349

KOFA sak 2016/104

EU-domstolen

Sag C-54/99	Association Église de scientologie de Paris, Scientology International Reserves Trust mod Premier ministre	ECLI:EU:C:2000:124
Sag C-19/00	SIAC Construction Ltd mod County Civil of the County of Mayo	ECLI:EU:C:2001:553
Sag C-454/06	pressetext Nachrichtenagentur GmbH mod Republik Österreich (Bund), APA-OTS Originaltext-Service GmbH, APA AUSTRIA PRESSE AGENTUR registrierte Genossenschaft mit beschränkter Haftung	ECLI:EU:C:2008:351

Sag C-91/08 Wall AG mod Stadt Frankfurt am Main, ECLI:EU:C:2010:182
Frankfurter Entsorgungs- und Service
GmbH (FES)

Sag C-549/14 Finn Frogne A/S mod Rigspolitiet ved ECLI:EU:C:2016:634
Center for Beredskabskommunikation

EFTA-domstolen

Sak E-4/01 Karl K. Karlsson mot Island

Sak E-4/17 EFTA Surveillance Authority mot The Kingdom of Norway

Litteratur

Arnesen, Finn og Are Stenvik *Internasjonalisering og juridisk metode*, 2. utg., Oslo: Universitetsforlaget, 2015.

Arrowsmith, Sue *The Law of Public and Utilities Procurement: Regulation in the EU and UK: Vol. 1*, 3. utg., London: Thomson Reuters (Professional) UK Limited, 2014.

Franklin, Christian N.K. ”Om innholdet i og rekkevidden av det EØS-rettslige prinsippet om direktivkonform fortolkning”, *Jussens Venner* (2012), s. 269-317 (Sitert fra lovdata.no).

Fredriksen, Halvard Haukeland ”EU/EØS-rett i norske domstoler”, *Rapport # 3 – Europautredningen* (2011), s. 3-114 (Sitert fra lovdata.no)

Goller, Morten, Kine Bjelke Christophersen, Oda Hellenes Ekre mfl. *Anskaffelsesrett*, 2. utg., Oslo: Gyldendal juridisk, 2017

Hagstrøm, Viggo og Herman Bruserud *Entrepriserett*, Oslo: Universitetsforlaget, 2014.

Kolrud, Helge Jacob, Olav Bergsaker, Erik Davidsen mfl. *NS 8405 Kommentarutgave*, Oslo: Universitetsforlaget, 2004.

- Kaasen, Knut *Tilvirkningskontrakter*, Oslo: Universitetsforlaget, 2018.
- Sejersted, Fredrik, Finn Arnesen, Ole-Andreas Rognstad mfl. *EØS-rett*, 3. utg., Oslo: Universitetsforlaget, 2011.
- Simonsen, Lasse «Endringer av kontrakter inngått av det offentlige», i *Ugyldighet i privatretten: Minnebok for Viggo Hagstrøm*, Erling Hjelmeng, Oslo: Fagbokforlaget, 2016, s. 415-442 (Sisert fra lovdata.no).
- Svor, Per Ole ”Avtalefrihet ved anskaffelser – Om adgangen til å endre inngåtte kontrakter omfattet av regelverket om offentlige anskaffelser”, *Marlus* nr. 479 (2017).
- Thue, Anders og Mona Søyland (2017) ”Kommentar til anskaffelsesforskriften” i *Norsk lovkommentar, Gyldendal Rettsdata* – (Sisert fra rettsdata.no).

Andre kilder

- EFTAs overvåkningsorgan (2013) *EFTA Surveillance Authority decision*, 30. april 2013. [\[https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/fad/vedlegg/konkurransepolitikk/esa_unntak_pet.pdf\]](https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/fad/vedlegg/konkurransepolitikk/esa_unntak_pet.pdf) [Sisert 07.11.18]
- Fornyings- og administrasjonsdepartementet (2017) *Veileder til reglene om offentlige anskaffelser (anskaffelsesforskriften)* (Sisert fra lovdata.no).
- Konkurrence- og Forbrugerstyrelsen (2016) *Udbudsloven – Vejledning om udbudsreglerne*. [\[https://www.kfst.dk/media/47065/udbudsloven-vejledning-om-udbudsreglerne.pdf\]](https://www.kfst.dk/media/47065/udbudsloven-vejledning-om-udbudsreglerne.pdf) [Sisert 17.10.18]
- Rådet for Den europeiske union (2012) *Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on public procurement – Cluster 8: Sound procedures*, 14. juni 2012, dokumentnummer ST-11266-2012-INIT. [\[http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-11266-2012-INIT/en/pdf\]](http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-11266-2012-INIT/en/pdf) [Sisert 18.11.18]
- Lovforslag nr. L 164 s. 194-196 Forslag til Udbudslov [\[https://www.ft.dk/RIPdf/samling/20141/lovforslag/L164/20141_L164_som_fremsat.pdf\]](https://www.ft.dk/RIPdf/samling/20141/lovforslag/L164/20141_L164_som_fremsat.pdf) [Sisert 18.11.18]

NORSK TOTALKONTRAKT 2015

NORWEGIAN TOTAL CONTRACT 2015

FORORD

Som et resultat av arbeidet i samarbeidsorganet KonKraft, etablerte Norsk Industri og Norsk Olje og Gass i 2012 et standardkontraktstyre med mandat til å bidra til utvikling av standardkontrakter for petroleumsvirksomheten på norsk sokkel. Målet var å oppnå mer kostnadseffektiv prosjektgjennomføring og ressursforvaltning.

NTK 15 er fremforhandlet som ledd i dette samarbeidet. Norsk Industri og Norsk Olje og Gass anbefaler at standardkontrakten benyttes for kontrakter om leveranse av større komponenter til produksjon av petroleumforekomster på norsk sokkel der leverandøren skal stå for prosjektering, innkjøp, bygging og eventuelt installasjon (EPC(I)).

Standardkontrakten er ikke skrevet med sikte på oppdrag som gjelder utvikling av teknologi og prototyper, innkjøp, serieleveranser, eller anskaffelse og installasjon av rør og kabler.

Det anbefales at der standardkontrakten anvendes med endringer, bør endringene markeres tydelig.

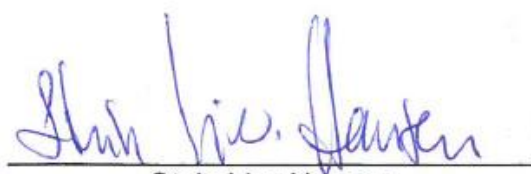
Artiklene 1.15, 1.23, 1.24, 1.26, 20.2, 24.2, 29.2, 30.3, 32.2 og 38.2 må fylles ut i det enkelte tilfelle. I tillegg forutsetter en rekke av artiklene i standardkontrakten at visse reguleringer, informasjon, prosedyrer, formater, skjemaer, osv. inntas i vedleggene.

NTK 15 er fremforhandlet med utgangspunkt i NTK 07 og den norske teksten. Ved oversettelsen av den norske originalversjonen til engelsk, har man, som ved den tidligere oversettelsen av NTK 07, bestrebet seg på i størst mulig grad å gjengi den norske tekst slik at dens intensjoner bevares. Dette har ofte ført til en mindre formfullendt engelsk enn ellers ønskelig.

Oslo, 20. oktober 2015

Karl Eirik Schjøtt-Pedersen
Norsk Olje og gass

Stein Lier-Hansen
Norsk Industri

PREFACE

As a result of the work of the consultative body KonKraft, Norsk Industri and Norsk Olje og Gass established a standard contract board in 2012 with mandate to contribute to the development of standard contracts for the petroleum activities on the Norwegian continental shelf. The aim was to achieve more cost-effective project execution and resource management.

Norwegian Total Contract 2015 Modification is negotiated as part of this collaboration. Norsk Industri and Norsk Olje og Gass recommend that the standard contract is applied when contracting for the supply of large components for the production of petroleum reserves on the Norwegian continental shelf if the contractor will be responsible for engineering, procurement, construction and potentially also installation (EPC (I)).

The standard contract is not drafted with aim on assignments that involve the development of technology and prototypes, purchasing, serial supplies or procurement and installation of pipes and cables.

It is recommended that where the standard contract is used with changes, the changes should be clearly marked.

Articles 1.15, 1.23, 1.24, 1.26, 20.2, 24.2, 29.2, 30.3, 32.2, 38.2 are required to be completed on a cases by case basis. In addition, a number of articles in the standard contract assumes certain regulations, information, procedures, formats, forms, etc., to be included in the appendices.

NTK 15 is negotiated on the basis of NTK 07 and the Norwegian text. Upon translation of the original Norwegian version into English, one has, as in the earlier translation of NTK 07, endeavored, wherever possible, to render the Norwegian text so that its intentions are kept. This has often led to a less elegant English wording than otherwise desired.

Oslo, 20. oktober 2015

Karl Eirik Schjøtt-Pedersen
Norsk Olje og gass

Stein Lier-Hansen
Norsk Industri

NORSK TOTALKONTRAKT 2015 (NTK 15) KONTRAKTSVILKÅR NORSK ORIGINALVERSJON		NORWEGIAN TOTAL CONTRACT 2015 (NTK 15) CONDITIONS OF CONTRACT ENGLISH TRANSLATION AS AGREED BETWEEN NORSK INDUSTRI AND NORSK OLJE OG GASS	
DEL I	ALMINNELIGE BESTEMMELSER	PART I	GENERAL PROVISIONS
Art. 1	Definisjoner	Art. 1	Definitions
Art. 2	Kontraktdokumentene. Tolkingsregler	Art. 2	Contract Documents. Interpretation
Art. 3	Partenes representanter og personell	Art. 3	Representatives and Personnel of the Parties
DEL II	UTFØRELSEN AV ARBEIDET	PART II	PERFORMANCE OF THE WORK
Art. 4	Leverandørens og selskapets plikter – hovedregler	Art. 4	Obligations of Contractor and Company – Main Rules
Art. 5	Myndighetskrav. Tillatelser	Art. 5	Authority Requirements. Permits
Art. 6	Selskapets dokumenter og selskapsmaterialer	Art. 6	Company's Documents and Company's Materials
Art. 7	Leverandørens spesifikasjon	Art. 7	Contractor's Specification
Art. 8	Underleveranser	Art. 8	Subcontractors
Art. 9	Sikkerhetskurs, fagforeningsvirksomhet og kvalitetsstyring	Art. 9	Safety Courses, Trade Union Activities and Quality management
Art. 10	Ikke brukt	Art. 10	Not used
DEL III	FREMDRIFT I ARBEIDET	PART III	PROGRESS OF THE WORK
Art. 11	Fremdriftsplan. Forsinket fremdrift	Art. 11	Contract Schedule. Delayed Progress
DEL IV	ENDRINGER, AVBESTILLING OG INNSTILLING	PART IV	VARIATIONS, CANCELLATION AND SUSPENSION
Art. 12	Rett til endring av arbeidet	Art. 12	Right to vary the Work
Art. 13	Virkningene av endring av arbeidet	Art. 13	Effects of a Variation to the Work
Art. 14	Utstedelse av endringsordre	Art. 14	Issue of Variation Orders
Art. 15	Konsekvenser av utstedt endringsordre. Tvist om konsekvenser	Art. 15	Consequences of Variation Orders – Disputes about Consequences
Art. 16	Tvist om hvorvidt endring av arbeidet foreligger. Omtvistet endringsordre	Art. 16	Dispute as to whether a Variation to the Work exists. Disputed Variation Order
Art. 17	Avbestilling	Art. 17	Cancellation
Art. 18	Selskapets rett til midlertidig innstilling av arbeidet	Art. 18	Company's Right to Temporary Suspension of the Work
DEL V	LEVERING OG BETALING	PART V	DELIVERY AND PAYMENT
Art. 19	Levering og fullføring av arbeidet	Art. 19	Delivery and Completion of the work
Art. 20	Betaling, fakturering, revisjon og sikkerhetsstillelse	Art. 20	Payment, Invoicing, Audit and Submission of Security
Art. 21	Ikke brukt	Art. 21	Not used
Art. 22	Eiendomsrett til leveransen. Utleveringsrett	Art. 22	Title to the Deliverables. Right to Demand Delivery

Art. 23	Leverandørgaranti. Godkjennelsesattest	Art. 23	Contractor Guarantee. Acceptance Certificate
DEL VI	KONTRAKTSBRUDD	PART VI	BREACH OF CONTRACT
Art. 24	Forsinkelse fra leverandørens side	Art. 24	Contractor's Delay
Art. 25	Leverandørens mangels- og garantiansvar	Art. 25	Contractor's Defects and Guarantee Liability
Art. 26	Heving på grunn av leverandørens kontraktsbrudd	Art. 26	Termination due to Contractor's Breach of Contract
Art. 27	Kontraktsbrudd fra selskapets side	Art. 27	Company's Breach of Contract
DEL VII	FORCE MAJEURE	PART VII	FORCE MAJEURE
Art. 28	Virkninger av Force Majeure	Art. 28	Effects of Force Majeure
DEL VIII	ANSVAR OG FORSIKRINGER	PART VIII	LIABILITY AND INSURANCES
Art. 29	Tap av eller skade på leveransen eller selskapsmaterialer	Art. 29	Loss of or Damages to the Deliverables or Company's Materials
Art. 30	Ansvarsfrihet. Skadesløsholdelse	Art. 30	Exclusion of Liability. Indemnification
Art. 31	Forsikringer	Art. 31	Insurances
DEL IX	ANSVARSBEGRENSNING OG ANSVARSFRASKRIVELSE	PART IX	LIMITATION AND EXCLUSION OF LIABILITY
Art. 32	Ansvarsbegrensning og ansvarsfraskrivelse	Art. 32	Limitation and Exclusion of Liability
DEL X	OPPHAVSRETT M.V.	PART X	PROPRIETARY RIGHTS, ETC.
Art. 33	Rettigheter til informasjon, teknologi og oppfinnelser	Art. 33	Right to Information, Technology and Inventions
Art. 34	Hemmeligholdelse av informasjon	Art. 34	Confidential Information
DEL XI	ØVRIGE BESTEMMELSER	PART XI	OTHER PROVISIONS
Art. 35	Overdragelse av kontrakten m.v.	Art. 35	Assignment of the Contract, etc.
Art. 36	Varsler, krav og meldinger	Art. 36	Notices, Claims and Notifications
Art. 37	Prosjektintegret megling	Art. 37	Project Integrated Mediation
Art. 38	Norsk rett og tvister	Art. 38	Norwegian Law and Disputes

DEL I ALMINNELIGE BESTEMMELSER**Art. 1 DEFINISJONER**

- 1.1 Arbeidet betyr alt arbeid som Leverandøren skal utføre eller besørge utført i henhold til Kontrakten.
- 1.2 Byggeplass betyr et sted hvor Arbeidet utføres.
- 1.3 Dag betyr løpende kalenderdag når ikke annet er fastsatt.
- 1.4 Endring av Arbeidet betyr endring av Arbeidet, Arbeidsbeskrivelsen, Fremdriftsplanen, Selskapets Dokumenter, Selskapets Ytelser og Leverandørens Spesifikasjon etter reglene i art. 12 til 16.
- 1.5 Endringsordre betyr instruks om Endring av Arbeidet utstedt i henhold til art. 14.
- 1.6 Endringsordrekrav betyr krav fremsatt av Leverandøren i henhold til art. 16.1.
- 1.7 Ferdigattest betyr det dokument Selskapet skal utstede etter art. 19 når Arbeidet med unntak av garantiarbeider er utført.
- 1.8 Force Majeure betyr en hendelse utenfor en parts kontroll som han ikke burde ha forutsett da Kontrakten ble inngått og som han heller ikke med rimelighet kan ventes å overvinne eller avverge virkningene av.
- 1.9 Garantiperiode betyr slik periode som er angitt i art. 23.2.
- 1.10 Godkjennelsesattest betyr det dokument som Selskapet skal utstede etter art. 23.5 når Arbeidet er fullført.
- 1.11 Kontrakten betyr disse kontraktsvilkår med vedlegg som angitt i art. 2, og et eget avtaledokument når det er opprettet.
- 1.12 Kontraktsgjenstanden betyr den gjenstand Leverandøren etter Kontrakten skal levere, samt dens enkelte deler, men omfatter ikke Selskapsmaterialer før disse er inkorporert.
- 1.13 Kontraktsprisen betyr det samlede beløp som skal betales til Leverandøren i henhold til Vedlegg B slik dette beløp er øket eller redusert etter bestemmelsene i Kontrakten.
- 1.14 Leveransen betyr Kontraktsgjenstanden samt all dokumentasjon som etter Kontrakten skal leveres av Leverandøren.
- 1.15 Leverandøren betyr

PART I GENERAL PROVISIONS**Art. 1 DEFINITIONS**

- 1.1 Work means all work which Contractor shall perform or cause to be performed in accordance with the Contract.
- 1.2 Site means a place where Work is being performed.
- 1.3 Day means a consecutive calendar day unless otherwise stated.
- 1.4 Variation to the Work means a variation to the Work, Scope of Work, Contract Schedule, Company's Documents, Company's Deliverables and Contractor's Specification made in accordance with the provisions of Art. 12 to 16.
- 1.5 Variation Order means instruction of Variation to the Work issued in accordance with Art. 14.
- 1.6 Variation Order Request means a request submitted by Contractor in accordance with Art. 16.1.
- 1.7 Completion Certificate means a document to be issued by Company in accordance with Art. 19 when the Work, with the exception of guarantee work, is completed.
- 1.8 Force Majeure means an occurrence beyond the control of the party affected, provided that such party could not reasonably have foreseen such occurrence at the time of entering into the Contract and could not reasonably have avoided or overcome it or its consequences.
- 1.9 Guarantee Period means such period as stated in Art. 23.2.
- 1.10 Acceptance Certificate means a document to be issued by Company in accordance with Art. 23.5, when the Work has been completed.
- 1.11 Contract means these Conditions of Contract and Appendices as stated in Art. 2 and, as the case may be, a separate form of agreement.
- 1.12 Contract Object means the object which Contractor, according to the Contract, shall deliver, together with all parts thereof, except for Company's Materials before their incorporation into the Contract Object.
- 1.13 Contract Price means the total sum payable to Contractor in accordance with Appendix B, as that sum is increased or decreased in accordance with the provisions of the Contract.
- 1.14 Deliverables means the Contract Object and all documentation which Contractor is obliged to deliver under the Contract.
- 1.15 Contractor means

1.16 <u>Leverandørgruppen</u> betyr Leverandøren, hans Tilknyttede Selskaper som deltar i Arbeidet, hans Underleverandører og deres leverandører og underleverandører, deltagere i et foretak som er etablert for å utføre Arbeidet, og de ansatte i de nevnte selskaper og foretak.	1.16 <u>Contractor Group</u> means Contractor, Affiliated Companies participating in the Work, Subcontractors and their contractors and subcontractors, participating companies in an enterprise established for the performance of the Work, and the employees of the aforementioned corporate entities.																		
1.17 <u>Leveringsprotokoll</u> betyr det dokument som partene skal opprette etter art. 19 når Kontraktsgjenstanden leveres.	1.17 <u>Delivery Protocol</u> means a document to be concluded by both parties in accordance with Art. 19 upon delivery of the Contract Object.																		
1.18 <u>Leveringsdato</u> betyr den dato som er fastsatt for levering av Kontraktsgjenstanden i henhold til Fremdriftsplanen med endringer i samsvar med bestemmelsene i art. 12 til 16.	1.18 <u>Delivery Date</u> means the date for delivery of the Contract Object as set out in the Contract Schedule, or as varied in accordance with the provisions of Art. 12 to 16.																		
1.19 <u>Materialer</u> betyr utstyr og materiell som trenges til Arbeidet, men omfatter ikke Selskapsmaterialer og arbeidsredskaper.	1.19 <u>Materials</u> means all equipment and materials required for the Work, other than Company's Materials and working equipment.																		
1.20 <u>Mekanisk Ferdigstilling</u> betyr i relasjon til art. 24 den status Kontraktsgjenstanden skal ha oppnådd etter art. 24.2, første avsnitt.	1.20 <u>Mechanical Completion</u> means in respect of Art. 24 the level of completion which the Contract Object shall have achieved according to Art. 24.2 first paragraph.																		
1.21 <u>Omtvistet Endringsordre</u> betyr dokument utstedt etter art. 16.2.	1.21 <u>Disputed Variation Order</u> means a document issued in accordance with Art. 16.2.																		
1.22 <u>Rammeavtaler</u> betyr de avtaler som er opplistet i Vedlegg E.	1.22 <u>Frame Agreements</u> mean the contracts listed in Appendix E.																		
1.23-gruppen betyr eierne (til enhver tid) av-feltet omfattet av utvinningstillatelse nr. på kontinentalsokkelen, og består på tidspunktet for kontraktsinngåelse av: <table border="0" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr><td>.....%</td></tr> <tr><td>.....%</td></tr> <tr><td>.....%</td></tr> <tr><td>.....%</td></tr> <tr><td>.....%</td></tr> <tr><td>.....%</td></tr> <tr><td>.....%</td></tr> <tr><td style="text-align: right;"><u>.....%</u></td></tr> <tr><td style="text-align: right;">100.00%</td></tr> </table>	%	%	%	%	%	%	%	<u>.....%</u>	100.00%	1.23 Group means the owners (at any time) of the field covered by production licence no on the Continental Shelf, which at the time of the signature of the Contract consists of: <table border="0" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr><td>.....%</td></tr> <tr><td>.....%</td></tr> <tr><td>.....%</td></tr> <tr><td>.....%</td></tr> <tr><td>.....%</td></tr> <tr><td>.....%</td></tr> <tr><td>.....%</td></tr> <tr><td style="text-align: right;"><u>.....%</u></td></tr> <tr><td style="text-align: right;">100.00 %</td></tr> </table>	%	%	%	%	%	%	%	<u>.....%</u>	100.00 %
%																			
%																			
%																			
%																			
%																			
%																			
%																			
<u>.....%</u>																			
100.00%																			
%																			
%																			
%																			
%																			
%																			
%																			
%																			
<u>.....%</u>																			
100.00 %																			
1.24 <u>Selskapet</u> betyr på vegne av- gruppen.	1.24 <u>Company</u> means on behalf of the..... Group.																		
1.25 <u>Selskapets Representant</u> betyr den person som til enhver tid er utpekt etter art. 3 til å opptre på Selskapets vegne.	1.25 <u>Company's Representative</u> means the person who at any time is appointed in accordance with Art. 3 to act on behalf of Company.																		
1.26 <u>Selskapsgruppen</u> betyr-gruppen, hver av deltagerne i denne, deres Tilknyttede Selskaper, Selskapets leverandører og deres leverandører og underleverandører, i den utstrekning de ovennevnte er involvert i prosjektet, og de ansatte i de nevnte selskaper og andre som Selskapet benytter.	1.26 <u>Company Group</u> means the Group, each of the participants therein, their Affiliated Companies, Company's contractors and their contractors and subcontractors, to the extent they are involved in the project and the employees of the aforementioned corporate entities and others whose services are used by Company.																		

- 1.27 Selskapsmaterialer betyr utstyr og/eller materialer som leveres av Selskapet og som skal inkorporeres i Kontraktsgjenstanden. Dette utgjør en del av Selskapets Ytelser listet opp i Vedlegg F.
- 1.28 Tilknyttet Selskap betyr morselskapet til en kontraktspart eller selskap som etter Allmennaksjelovens §1-3 er å anse som datterselskap av morselskapet eller kontraktsparten.
- 1.29 Tredjemann betyr alle andre enn Leverandøren og Selskapet.
- 1.30 Underleverandør betyr en Tredjemann som har inngått avtale med Leverandøren om levering av varer eller tjenester i forbindelse med Arbeidet.
- 1.31 Underleveranse betyr den del av Arbeidet som en Underleverandør skal utføre.

- 1.27 Company's Materials mean equipment and/or materials supplied by Company and which are to be incorporated in the Contract Object. Company's Materials constitute a part of Company's Deliverables listed in Appendix F.
- 1.28 Affiliated Company means the parent company of one of the parties to the Contract or any company which, according to the Norwegian Public Limited Companies Act (Allmennaksjeloven) Section 1-3, shall be regarded as a subsidiary company of the parent company or of a party to the Contract.
- 1.29 Third Party means any party other than Company and Contractor.
- 1.30 Subcontractor means a Third Party who has entered into an agreement with Contractor for the supply of goods or services in connection with the Work.
- 1.31 Subsupply means the part of the Work to be performed by a Subcontractor.

Art. 2 KONTRAKTSDOKUMENTENE. TOLKNINGSREGLER

- 2.1 Kontrakten består av disse kontraktsvilkår, eget avtaledokument når dette er opprettet, og følgende vedlegg:
- Vedlegg A: Arbeidsbeskrivelsen
 Vedlegg B: Vederlaget
 Vedlegg C: Fremdriftsplanen
 Vedlegg D: Administrasjonsbestemmelser
 Vedlegg E: Selskapets Dokumenter
 Vedlegg F: Selskapets Ytelser
 Vedlegg G: Selskapets Forsikringer
 Vedlegg H: Underleverandører
 Vedlegg I: Leverandørens Spesifikasjon
 Vedlegg J: Standard Formularer for Garanti
- 2.2 Henvising i Kontrakten til vedleggene som er nevnt i art. 2.1 er en henvising til innholdet av vedkommende vedlegg med eventuelle endringer etter reglene i art. 12 til 16.
- 2.3 Er det motstrid mellom bestemmelser i de kontraktsdokumenter som er nevnt i art. 2.1, skal de gis prioritet i denne rekkefølge :
- eget avtaledokument når det er opprettet,
 - disse kontraktsvilkår,
 - alle vedlegg unntatt Vedlegg D og Vedlegg I i den rekkefølge de er nevnt i art. 2.1,
 - Vedlegg D,
 - Vedlegg I.

Art. 2 CONTRACT DOCUMENTS. INTERPRETATION

- 2.1 The Contract consists of these Conditions of Contract, a separate form of agreement, if drawn up, and the following Appendices:
- Appendix A: Scope of Work
 Appendix B: Compensation
 Appendix C: Contract Schedule
 Appendix D: Administration Requirements
 Appendix E: Company's Documents
 Appendix F: Company's Deliverables
 Appendix G: Company's Insurances
 Appendix H: Subcontractors
 Appendix I: Contractor's Specification
 Appendix J: Standard Forms of Guarantees
- 2.2 References made in the Contract to the appendices listed in Art. 2.1 are references to the content of the specific Appendix referred to, including any variations made in accordance with the provisions of Art. 12 to 16.
- 2.3 In the event of any conflict between the provisions of the contract documents listed in Art. 2.1, they shall apply in the following order of priority:
- the separate form of agreement, if drawn up
 - these Conditions of Contract
 - all Appendices, except Appendix D and Appendix I in the order they are listed in Art. 2.1
 - Appendix D,
 - Appendix I.

Bestemmelsene i Vedlegg B skal under ingen omstendigheter overstyre eller endre bestemmelsene i disse kontraktsvilkår, og i særdeleshet ikke art. 13.2.

The provisions contained in Appendix B shall under no circumstances supersede or change the provisions of these Conditions of Contract, and in particular not Art. 13.2.

Art. 3 PARTENES REPRESENTANTER OG PERSONELL

- 3.1 Før Arbeidet begynner skal hver av partene oppnevne en representant med fullmakt til å opptre på vegne av parten i alle saker som angår Kontrakten, samt utpeke dennes stedfortreder. Hver av partene kan, med den begrensning som følger av art. 3.4 første avsnitt, med 14 Dagers varsel til den andre part oppnevne en ny representant eller stedfortreder.
- 3.2 En representant eller dennes stedfortreder kan overlate særskilte arbeidsoppgaver til en eller flere personer som han utpeker. Den andre parts representant skal i tilfelle underrettes om hvilken fullmakt som er gitt vedkommende.
- 3.3 Leverandøren skal gi Selskapets Representant adgang til Byggeplass(ene) og Arbeidet i arbeidstiden. Det samme gjelder personer bemyndiget av Selskapets Representant, forutsatt at bemyndigelsen er varslet i rimelig tid.
- Dersom Leverandøren mener at Selskapets Representant eller personer med bemyndigelse fra ham ved sitt nærvær hindrer Arbeidets fremdrift, skal han innen 21 Dager etter at han ble klar over forholdet fremsette krav som nevnt i art. 16.1.
- 3.4 3.4 Utpeking, forflytting eller utskifting av personer betegnet som nøkkelpersoner i Vedlegg D, skal godkjennes av Selskapet. Godkjennelse kan ikke nektes uten saklig grunn.
- Leverandøren og Selskapet skal på egen bekostning sørge for utskifting av deres respektive personell som opptrer på en klanderverdig måte eller som viser seg uegnet til å utføre sine arbeidsoppgaver.

Art. 3 REPRESENTATIVES AND PERSONNEL OF THE PARTIES

- 3.1 Prior to commencement of the Work each party shall appoint a representative with authority to act on its behalf in all matters concerning the Contract, and appoint a deputy to act in his stead. Subject to Art. 3.4 first paragraph, each party may, by giving 14 Days notice to the other party, substitute a representative or deputy.
- 3.2 A representative or his deputy may delegate specific tasks to one or more persons appointed by him. In such case the other party's representative shall be notified of the authority given to such appointed person or persons.
- 3.3 Contractor shall afford Company's Representative access to the Site(s) and the Work during working hours. The same access shall be afforded persons authorized by Company's Representative, provided that notification of such authorization has been given in reasonable time.
- If, in the opinion of Contractor, the progress of the Work is impeded by the presence of Company's Representatives or persons authorized by him, Contractor shall within 21 Days after he became aware of the circumstances, submit a request in accordance with Art. 16.1.
- 3.4 Appointment, transfer or replacement of personnel categorized as key personnel in Appendix D, shall be approved by Company. Approval shall not be unreasonably withheld.
- Contractor and Company shall at their own cost replace their respective personnel who conduct themselves in an improper manner or are unsuitable to perform their tasks.

DEL II UTFØRELSEN AV ARBEIDET

Art. 4 LEVERANDØRENS OG SELSKAPETS PLIKTER – HOVEDREGLER

- 4.1 Leverandøren skal utføre Arbeidet på en fagmessig og aktsom måte og i henhold til Kontrakten. Han skal herunder:
- a) prioritere sikkerhetsmessige forhold høyt for å ivareta liv, helse, eiendom og miljø, og

PART II PERFORMANCE OF THE WORK

Art. 4 OBLIGATIONS OF CONTRACTOR AND COMPANY - MAIN RULES

- 4.1 Contractor shall perform the Work in a professional and careful manner and in accordance with the Contract. As part of such performance Contractor shall:
- a) give high priority to safety in order to protect life, health, property and environment, and

- b) samarbeide med Selskapets Representant og personer denne har utpekt i henhold til art. 3.

- b) cooperate with Company's Representative and persons appointed by him in accordance with Art. 3.

4.2 Leverandøren skal ta godt vare på Kontraktsgjenstanden, Selskapsmaterialer og Materialer og skal sørge for at disse er i god stand og orden. Uten særskilt samtykke fra Selskapet har Leverandøren ikke rett til å gjøre midlertidig bruk av Selskapsmaterialer og Materialer som skal inkorporeres i Kontraktsgjenstanden, på annen måte enn for å fullføre Kontrakten. Selskapet kan forby enhver midlertidig bruk av Selskapsmaterialer.

4.2 Contractor shall take good care of the Contract Object, Company's Materials and Materials and shall ensure that these are kept in good order and condition. Unless specifically agreed to by Company, Contractor shall not be entitled to make temporary use of Company's Materials and Materials to be incorporated into the Contract Object, other than for fulfilling the Contract. Company may prohibit any temporary use of Company's Materials.

4.3 Leverandøren har, innenfor de rammer som settes av Vedleggene A og C, plikt til å samarbeide med Selskapet og andre leverandører og innrette seg i forhold til disse, slik at alle aktiviteter på en Byggeplass kan skje rasjonelt og uten forsinkelse.

4.3 Contractor shall within the framework established by Appendices A and C, cooperate with Company and other contractors and to organise his operations to ensure that all activities on Site are carried out efficiently and without delay.

Selskapet har rett til å utføre arbeid og til å la andre leverandører utføre arbeid på Kontraktsgjenstanden i den utstrekning dette fremgår av Vedlegg A eller C. Dersom Selskapet ønsker slikt arbeid utført som ikke fremgår av Vedlegg A eller C, gjelder reglene i art. 12 til 16 tilsvarende.

To the extent stated in Appendices A or C, Company is entitled to perform work or let other contractors perform work on the Contract Object. If Company requires such work to be performed which is not contained in Appendices A or C, the provisions of Art. 12 to 16 apply accordingly.

4.4 Partene kan avtale at Selskapet skal stille bestemte personer til disposisjon for Leverandøren for utførelse av Arbeidet. Selskapet beholder arbeidsgiveransvaret (plikten til å betale lønn, tegne yrkesskadeforsikring m.v.) for slikt personell. Leverandøren har ansvaret for resultatet av det arbeid slikt personell utfører og skal sørge for organisering og ledelse av dette.

4.4 The parties may agree that Company shall place certain persons at Contractor's disposal for the performance of the Work. The employer responsibility (the duty to pay wages and salaries, effect workmen's compensation insurance, etc.) for such personnel shall remain with Company. Contractor is responsible for the result of work performed by such personnel and shall take care of the organisation and direction of the work.

Leverandøren har på ethvert tidspunkt rett til å kreve at personer stilt til disposisjon av Selskapet fjernes.

Contractor shall have the right at all times to demand that persons provided by Company be removed.

Selskapet skal sørge for at personell som nevnt ovenfor følger Leverandørens instruksjoner og er lojale overfor Leverandørens kontraktsinteresser.

Company shall ensure that personnel as above-mentioned follow Contractor's instructions and are loyal to Contractor's interests in the Contract.

4.5 Selskapet skal levere de ytelser og fatte de beslutninger som påhviler det innenfor de frister som er angitt i Kontrakten og ellers innen rimelig tid dersom slike frister ikke er gitt.

4.5 Company shall provide such deliverables and make such decisions as it is obliged to under the Contract within the time-limits set out in the Contract and otherwise within reasonable time if no such time-limits have been provided.

4.6 Selskapets godkjenninger, kommentarer, gjennomganger, tester, inspeksjoner, m.v. skal ikke fritta Leverandøren fra noen forpliktelser etter Kontrakten, med mindre annet følger klart av Kontrakten.

4.6 Company's approvals, comments, reviews, tests, inspections etc. shall not release Contractor from any obligations under the Contract, unless otherwise clearly set out in the Contract.

Art. 5 MYNDIGHETSKRAV. TILLATELSER

5.1 Leverandøren skal holde seg informert om og rette seg etter:

- a) lover og forskrifter som gjelder på en Byggeplass og det sted der Kontraktsgjenstanden i henhold til Kontrakten skal benyttes, og

Art. 5 AUTHORITY REQUIREMENTS. PERMITS

5.1 Contractor shall keep himself informed of and comply with:

- a) laws and regulations which apply on any Site and at the place where the Contract Object is to be used according to the Contract, and

- b) krav og pålegg som er fastsatt av klasseinstitusjoner og offentlige myndigheter, og
- c) gjeldende fagforenings- og lønnsavtaler.

Vedtas lover og forskrifter som nevnt i første avsnitt punkt a) eller gis det krav og pålegg som nevnt i første avsnitt pkt. b) etter Kontraktens undertegning, og dette nødvendiggjør Endring av Arbeidet eller dets utførelse som påvirker Leverandørens kostnader eller fremdrift, kan hver av partene kreve endring av Kontraktprisen eller Fremdriftsplanen som reflekterer virkningen av slike vedtak, krav eller pålegg. Slik behandles også endringer i offentlige myndigheters praktisering av lover og forskrifter som nevnt i første avsnitt punkt a). Reglene i art. 12 til 16 gjelder tilsvarende, slik at fristen for å fremsette Endringsordrekrav er 21 Dager fra det tidspunkt Leverandøren fikk eller burde ha fått kunnskap om de forhold som begrunner kravet.

- 5.2 Leverandøren skal i rett tid innhente og opprettholde de godkjenninger og tillatelser som er nødvendige for utførelsen av Arbeidet og som må eller kan innhentes i Leverandørens navn. Selskapet skal yte nødvendig medvirkning til dette.

Selskapet skal i rett tid innhente og opprettholde alle andre godkjenninger og tillatelser. Etter Selskapets anmodning skal Leverandøren hjelpe til med å innhente slike godkjenninger og tillatelser som gjelder Arbeidet og som bare kan innhentes i Selskapets navn.

- 5.3 Selskapet kan kreve at Leverandøren gir Selskapet slik informasjon om utførelsen av Arbeidet og om Leverandørgruppen som Selskapet er forpliktet til å gi myndighetene.

Art. 6 SELSKAPETS DOKUMENTER OG SELSKAPSMATERIALER

- 6.1 Leverandøren skal søke etter mangler og uoverensstemmelser i Selskapets Dokumenter.

Leverandøren skal uten ugrunnet opphold gi varsel til Selskapet dersom mangler eller uoverensstemmelser oppdages.

Selskapet er ansvarlig for mangler og uoverensstemmelser som avdekkes i Selskapets Dokumenter, med mindre annet følger av art. 6.3.

- b) requirements and orders of classification societies and public authorities, and
- c) current trade union and wage agreements.

Where laws and regulations as stated in the first paragraph item a) have been adopted and requirements or orders as stated in the first paragraph item b) are issued, after the signature of the Contract and necessitate Variations to the Work or its execution, and this affects Contractor's costs or progress, either party may demand a change in the Contract Price or Contract Schedule reflecting the effect of such decisions, requirements or orders. Changes in the way in which public authorities apply laws and regulations mentioned in the first paragraph item a) above shall be dealt with in the same way. The provisions in Art. 12 to 16 apply accordingly, provided that the time-limit for presenting a Variation Order Request is 21 Days from the time the circumstances on which the request is based became or ought to have become known to Contractor.

- 5.2 Contractor shall, in due time, obtain and maintain such approvals and permits as are necessary for the performance of the Work and which must or can be obtained in the name of Contractor. Company shall provide any necessary assistance in this respect.

Company shall, in due time, obtain and maintain all other approvals and permits. Contractor shall upon Company's request assist in obtaining approvals and permits concerning the Work which can only be obtained in the name of Company.

- 5.3 Company may require that Contractor submits to Company such information about the performance of the Work and Contractor Group as Company is obliged to submit to public authorities.

Art. 6 COMPANY'S DOCUMENTS AND COMPANY'S MATERIALS

- 6.1 Contractor shall search for defects, discrepancies and inconsistencies in Company's Documents.

Contractor shall without undue delay notify Company of any defects, discrepancies and inconsistencies discovered.

Company is responsible for defects, discrepancies and inconsistencies which are discovered in Company's Documents unless otherwise stated in Art. 6.3.

- 6.2 Ved mottagelse av Selskapsmaterialer skal Leverandøren umiddelbart foreta en visuell undersøkelse av dem og innen 48 timer etter mottagelse gi Selskapet varsel om mangel som er oppdaget ved en slik undersøkelse.

Leverandøren skal deretter, innen rimelig tid og ikke senere enn den frist som er nevnt i Vedlegg D, foreta slike undersøkelser som er beskrevet i Vedlegg D og ellers slike undersøkelser som en samvittighetsfull kjøper vil foreta. Leverandøren skal gi Selskapet varsel straks en mangel oppdages.

- 6.3 Har ikke Leverandøren varslet Selskapet i henhold til art. 6.1 eller 6.2 om mangler og uoverensstemmelser som er oppdaget, og Selskapet som følge av dette påføres ekstra utgifter i forbindelse med Arbeidet som ikke er dekket av forsikring, eller taper rettigheter eller garantier, skal alle slike omkostninger som følger av dette bæres av Leverandøren. Det samme gjelder dersom slike mangler og uoverensstemmelser burde ha vært oppdaget gjennom Leverandørens kvalitetsstyringssystem eller ved slike undersøkelser som nevnt i art. 6.2.
- 6.4 Etter å ha mottatt varsel fra Leverandøren i henhold til art. 6.1 eller 6.2, skal Selskapet uten ugrunnet opphold enten sørge for nødvendig retting eller gi Leverandøren instruks om hvorledes han skal forholde seg. Reglene i art. 12 til 16 gjelder tilsvarende.

Art. 7 LEVERANDØRENS SPESIFIKASJON

- 7.1 Leverandøren skal oppfylle alle krav som følger av Vedlegg I.

Leverandøren skal uten ugrunnet opphold underrette Selskapet om mangler og uoverensstemmelser som oppdages i Vedlegg I. Leverandøren skal omgående rette disse med mindre Selskapet gir annen instruks i henhold til art. 12 til 16 eller ved bruk av avviksprosedyren i Vedlegg D. Leverandørens rettelser av mangler og uoverensstemmelser i Vedlegg I skal ikke anses som Endring av Arbeidet.

Art. 8 UNDERLEVERANSER

- 8.1 Leverandøren skal ikke inngå kontrakt om Underleveranser for deler av Arbeidet uten at Selskapet på forhånd har gitt samtykke. Selskapet skal gi Leverandøren meddelelse om sitt standpunkt senest 7 Dager etter at Leverandøren har bedt om det. Samtykke trengs likevel ikke for leverandører som er nevnt i Vedlegg H, mindre innkjøp og bruk av leiet arbeidskraft i begrenset omfang.

Leverandøren skal anskaffe Materialer ved bruk av de Rammeartaler som er angitt i Vedlegg E med mindre det der er bestemt at Leverandøren står fritt.

- 6.2 Upon receipt of Company's Materials Contractor shall make an immediate visual inspection and within 48 hours of their receipt give notice to Company of any defect discovered by such inspection.

Within a reasonable time thereafter, and not later than the time limit given in Appendix D, Contractor shall carry out such examinations as are described in Appendix D, and any such other examination as a conscientious purchaser would carry out. Contractor shall notify Company promptly of any defects discovered.

- 6.3 If Contractor has not notified Company in accordance with Art. 6.1 or 6.2 of any defects, discrepancies and inconsistencies discovered, and as a result, Company incurs direct extra costs in connection with the Work which are not covered by insurance, or loses rights or guarantees, then all such costs incurred shall be borne by Contractor. The same shall apply if such defects, discrepancies and inconsistencies ought to have been discovered through Contractor's quality management system or by such inspections as are stated in Art. 6.2.
- 6.4 Upon receipt of notice from Contractor in accordance with Art. 6.1 or 6.2, Company shall, without undue delay, either have the necessary corrections made, or give Contractor instructions on how to proceed. The provisions of Art. 12 to 16 shall apply accordingly.

Art. 7 CONTRACTOR'S SPECIFICATION

- 7.1 Contractor shall comply with all requirements following from Appendix I.

Contractor shall notify Company without undue delay of defects, discrepancies and inconsistencies discovered in Appendix I. Contractor shall immediately correct these unless otherwise instructed by Company in accordance with Art. 12 to 16 or by the use of the procedure given in Appendix D. Contractor's correction of defects, discrepancies and inconsistencies in Appendix I shall not be considered a Variation to the Work.

Art. 8 SUBCONTRACTORS

- 8.1 Contractor shall not enter into any contract for Subsupply concerning parts of the Work without the prior consent of Company. Company shall notify Contractor of its decision within seven Days after having been asked by Contractor. However, such consent is not required for contractors listed in Appendix H, minor purchases or limited use of hired labour.

Contractor shall procure Materials by making use of the Frame Agreements listed in Appendix E unless therein provided that Contractor is not so obliged.

8.2 Leverandøren er ansvarlig etter Kontrakten for Underleveranser. Dette gjelder også Underleveranser bestilt ved bruk av Rammeavtaler med mindre annet er klart fastsatt i Vedlegg H.

8.3 For Underleveranser bestilt ved bruk av Rammeavtaler som Leverandøren er pålagt å benytte, gjelder:

Selskapet skal holde Leverandøren skadesløs for direkte konsekvenser han påføres som følge av:

- a) at Selskapet instruerer Underleverandøren om å prioritere andre leveranser på bekostning av den aktuelle Underleveranse, eller
- b) at Selskapet på lignende måte intervenserer i forhold som vedrører den aktuelle Underleveranse.

Selskapet skal utstede en Endringsordre etter reglene i art. 12 til 16 som følge av slike forhold. Dersom Leverandøren ikke har fremsatt Endringsordrekrav innen 21 Dager etter at han oppdaget slike forhold, taper han retten til å påberope seg forholdene.

8.4 Dersom Selskapet etter inngåelse av Kontrakten overfører en kontrakt om Underleveranser til Leverandøren eller utpeker en Underleverandør, og vilkårene for Underleveransen ikke var kjent for Leverandøren ved inngåelsen av Kontrakten, er Leverandørens ansvar for mangler og forsinkelser som alene skyldes forhold som Underleverandøren svarer for, begrenset til det ansvar Underleverandøren har etter den kontrakt som overføres til Leverandøren. Dersom en Underleverandør nevnt i denne art. 8.4 går konkurs, og kontrakten angående Underleveransen derved faller bort, har Leverandøren krav på justering av Fremdriftsplanen og Kontraktsprisen etter reglene i art. 12 til 16. Dersom Leverandøren ikke har fremsatt Endringsordrekrav innen 21 Dager etter at han ble kjent med konkursen, taper han retten til å påberope seg denne.

8.5 Kontrakter om Underleveranser skal angi at:

- a) kontrakten kan overdras til Selskapet, og
- b) Underleverandøren inngår i Leverandørgruppen i forhold til reglene i art. 30, og
- c) art. 22 om Eiendomsrett m.v. skal gjelde tilsvarende i forhold mellom Leverandøren og Underleverandøren, og
- d) Selskapet skal sikres de rettigheter til informasjon, teknologi og oppfinnelser som fremgår av art. 33.

8.2 Contractor is responsible according to the Contract for Subsupplies. This also applies to Subsupplies ordered on the basis of Frame Agreements, unless otherwise clearly set out in Appendix H.

8.3 The following applies to Subsupplies ordered on the basis of Frame Agreements which Contractor is obliged to use:

Company shall indemnify Contractor from any direct consequences incurred by him as a result of:

- a) Company instructing the Subcontractor to give other deliveries higher priority at the expense of the relevant Subsupply, or
- b) Company intervening in a similar manner in matters concerning the Subsupply in question.

Company shall issue a Variation Order pursuant to the provisions in Art. 12 to 16 as the result of such circumstances. If Contractor has not submitted a Variation Order Request within 21 Days after having discovered such circumstances, he shall lose his right to invoke the circumstances.

8.4 If, after entry into the Contract, Company assigns a contract for Subsupply to Contractor, or appoints a Subcontractor, and the conditions of the contract for Subsupply were unknown to Contractor at the time of entry into the Contract, Contractor's liability for defects and delays which are solely due to circumstances under Subcontractor's control is limited to Subcontractor's liability according to the contract assigned to Contractor. If a Subcontractor as mentioned in this Art. 8.4 goes into liquidation and the contract for Subsupply in question is therefore annulled, Contractor is entitled to an adjustment in the Contract Schedule and Contract Price, according to the provisions in Art. 12 to 16. If Contractor does not submit a Variation Order Request within 21 Days after the liquidation became known to him, then he loses the right to invoke it.

8.5 Contracts for Subsupply shall state that:

- a) the contract may be assigned to Company, and
- b) Subcontractor is included in Contractor Group with regard to the provisions of Art. 30, and
- c) Art. 22 concerning title, etc. shall apply correspondingly in the relationship between Contractor and the Subcontractor, and
- d) Company shall have the rights to information, technology and inventions as stated in Art. 33.

Slike kontrakter skal dessuten inneholde de bestemmelser i Kontrakten som er nødvendige for at Leverandøren skal kunne oppfylle sine plikter etter Kontrakten.

Når Selskapet krever det, skal Leverandøren gi Selskapet kopier av alle kontraktsdokumenter vedrørende en Underleveranse før kontrakt inngås dersom vedkommende Underleveranse er et viktig ledd i Leveransen.

Kontraktsbestemmelser som angår kontraktspris og betaling kan likevel bare kreves fremlagt i den utstreking Selskapet skal betale Underleveransen etter regning.

- 8.6 Har Leverandøren til hensikt å inngå kontrakt om Underleveranse som Selskapet skal betale etter regning med en leverandør der Leverandøren direkte eller indirekte kontrollerer mer enn 35% av aksjene eller andelene, skal Selskapet underrettes om dette før evaluering av slik kontrakt begynner. Selskapet har rett til å utpeke en eller flere representanter som skal gis full innsikt i evaluering og forhandling av slik Underleveranse.

Such contracts shall also contain those provisions of the Contract which are necessary to enable Contractor to fulfil his obligations in accordance with the Contract.

When requested by Company, Contractor shall provide copies of all contract documents prior to entering into a contract for Subsupply, provided that the contract concerns an important part of the Deliverables.

However, Company is only entitled to request copies showing provisions of price and payment, when Company shall pay for the Subsupply on a reimbursable basis.

- 8.6 If Contractor intends to enter into a contract for Subsupply for which Company shall pay on a reimbursable basis with a contractor where Contractor directly or indirectly controls more than 35% of the shares, Company shall be notified thereof prior to the start of evaluation of such a contract. Company is entitled to appoint one or several representatives who shall be given full access to the evaluation and negotiation of such contract.

Art. 9 SIKKERHETSKURS, FAGFORENINGSVIRKSOMHET OG KVALITETSSTYRING

- 9.1 Leverandøren skal på egen bekostning sørge for at personell som utfører deler av Arbeidet til havs på forhånd har gjennomgått sikkerhetskurs og legeundersøkelser i henhold til gjeldende lover og forskrifter, med mindre offentlig myndighet har gitt dispensasjon. Det samme gjelder for Selskapet når det stiller personell til disposisjon for Leverandøren i henhold til art. 4.4.
- 9.2 Leverandøren skal for de deler av Arbeidet som utføres i Norge eller på norsk kontinentalsokkel, sørge for at forholdene blir lagt til rette slik at fagforeningsvirksomhet blant hans egne ansatte, Underleverandørenes personell og innleiet arbeidskraft kan foregå i samsvar med norsk praksis.
- 9.3 Leverandøren skal ha et implementert og dokumentert system for kvalitetsstyring i henhold til bestemmelsene i Vedlegg D.
- 9.4 Selskapets Representant og personer som er autorisert av ham skal ha rett til å foreta kvalitetskontroller og verifikasjon av Leverandørens og Underleverandørers kvalitetsstyring.
- 9.5 Partene skal rette seg etter de krav knyttet til etikk, anti-korrupsjon og menneskerettigheter som er angitt i Vedlegg D.

Art. 9 SAFETY COURSES, TRADE UNION ACTIVITIES AND QUALITY MANAGEMENT

- 9.1 Contractor shall at his own cost ensure that personnel performing parts of the Work offshore shall have passed a safety course and medical examinations, in accordance with the existing laws and regulations, unless the relevant public authorities have granted a dispensation. The same applies for Company when it places personnel at the disposal of Contractor in accordance with Art. 4.4.
- 9.2 For those parts of the Work which are performed in Norway or on the Norwegian Continental Shelf, Contractor shall ensure that opportunities exist for trade union activity among Contractor's employees, Subcontractor's employees and hired-in labour, in accordance with Norwegian practice.
- 9.3 Contractor shall have an implemented and documented system for quality management in accordance with the requirements stated in Appendix D.
- 9.4 Company's Representative and personnel authorised by him shall have the right to undertake quality audits and verification of Contractor's and Subcontractor's quality management.
- 9.5 The parties shall adhere to the requirements for ethic, anti-corruption and human rights which are described in Appendix D.

Art. 10 IKKE BRUKT**Art. 10 NOT USED****DEL III FREMDRIFT I ARBEIDET****PART III PROGRESS OF THE WORK****Art. 11 FREMDRIFTSPLAN. FORSINKET FREMDRIFT****Art. 11 CONTRACT SCHEDULE. DELAYED PROGRESS**

11.1 Leverandøren skal utføre Arbeidet i samsvar med Vedlegg C.

11.1 Contractor shall perform the Work in accordance with Appendix C.

Får Leverandøren grunn til å anta at Arbeidet ikke kan utføres i samsvar med de milepæler som er fastsatt i Vedlegg C, skal han straks gi Selskapet varsel om dette.

If Contractor should have cause to believe that the Work cannot be carried out in accordance with the milestones set out in Appendix C, he shall promptly notify Company accordingly.

11.2 Mener Leverandøren at Arbeidet ikke kan utføres i samsvar med Vedlegg C på grunn av forhold Selskapet skal holde ham skadesløs for, gjelder reglene i art. 16 tilsvarende. Endringsordrekrav må fremsettes innen utløpet av fristen som er fastsatt i art. 16.1, eller eventuelt den frist som er fastsatt i henholdsvis art. 3.3, 4.3, 5.1, 6.4, 8.3, 8.4, 18.3, 27.2 og 28.3.

11.2 If in Contractor's opinion the Work cannot be performed according to Appendix C owing to circumstances for which Company is to indemnify him, the provisions in Art. 16 apply accordingly. A Variation Order Request must be presented before the expiry of the time-limits set forth in Art. 16.1 or, as the case may be, the time-limit set forth in Art. 3.3, 4.3, 5.1, 6.4, 8.3, 8.4, 18.3, 27.2 and 28.3 respectively.

11.3 Mener Leverandøren at Arbeidet ikke kan utføres i samsvar med Vedlegg C av grunner Leverandøren har ansvaret for, skal han innen 14 Dager etter varselet etter art. 11.1 gi melding om:

11.3 If in Contractor's opinion the Work cannot be performed according to Appendix C, for reasons for which Contractor is responsible, he shall within 14 Days after notification according to Art. 11.1 communicate:

- a) årsaken til forsinkelsen, og
- b) antatt virkning for Fremdriftsplanen og andre deler av Arbeidet, og
- c) de tiltak som Leverandøren anser egnet for å unngå, innhente eller begrense forsinkelsen.

- a) the cause of the delay, and
- b) its estimated effect on the Contract Schedule and other parts of the Work, and
- c) the measures which Contractor considers appropriate to avoid, recover or limit the delay.

Selskapet skal uten ugrunnet opphold gi Leverandøren meddelelse om sitt syn på Leverandørens informasjon i henhold til art. 11.3 a), b) og c). Slik meddelelse fritar ikke Leverandøren for hans plikter etter art. 11.1.

Company shall without undue delay notify Contractor of its view of the information provided by Contractor in accordance with Art. 11.3 a), b) and c). Such notification shall not release Contractor from any of his obligations under Art. 11.1.

11.4 Er de tiltak Leverandøren foreslår eller setter i verk ikke tilstrekkelige til å unngå eller innhente forsinkelsen, kan Selskapet kreve at Leverandøren treffer de tiltak som Selskapet anser nødvendige. Vil Leverandøren gjøre gjeldende at han ikke plikter å sette i verk de tiltak Selskapet krever, gjelder reglene om endring i art. 12 til 16 tilsvarende.

11.4 If the measures proposed or implemented by Contractor are insufficient to avoid or recover the delay, then Company may require Contractor to take such measures as Company considers necessary. If Contractor maintains that he has no obligation to implement the measures required by Company, the provisions in Art. 12 to 16 apply accordingly.

DEL IV ENDRINGER, AVBESTILLING OG INNSTILLING**PART IV VARIATIONS, CANCELLATION AND SUSPENSION****Art. 12 RETT TIL ENDRING AV ARBEIDET****Art. 12 RIGHT TO VARY THE WORK**

12.1 Selskapet har rett til å gi pålegg om slike Endringer av Arbeidet som etter Selskapets oppfatning er ønskelige.

12.1 Company has the right to order such Variations to the Work as in Company's opinion are desirable.

Endringer av Arbeidet kan angå økning eller reduksjon i omfang, eller endring av karakter, kvalitet, art eller utførelse av Arbeidet eller noen del av dette, samt endringer i Vedlegg C.

Variations to the Work may include an increase or decrease in the quantity, or a change in character, quality, kind or execution of the Work or any part thereof, as well as changes to Appendix C.

Selskapet har likevel ikke rett til å foreskrive Endringer av Arbeidet som samlet sett går ut over hva partene med rimelighet kunne regne med da Kontrakten ble inngått.

Nevertheless, Company has no right to order Variations to the Work which cumulatively exceeds that which the parties could reasonably have expected when the Contract was entered into.

12.2 Utsteder Selskapet en Endringsordre, skal Leverandøren uten ugrunnet opphold sende Selskapet et overslag. Selskapet kan også kreve et slikt overslag før Endringsordre utstedes. Overslaget skal inneholde:

12.2 When Company issues a Variation Order, Contractor shall without undue delay submit an estimate to Company. Company may require the submission of such estimate prior to issuing a Variation Order. The estimate shall contain:

- a) en beskrivelse av den aktuelle Endring av Arbeidet, og
- b) en detaljert plan for utførelse av Endringen av Arbeidet som viser de ressurser som er nødvendige og milepæler av betydning, og
- c) virkningen på Kontraktsprisen med en forklaring av hvorledes denne er beregnet i henhold til art. 13.2, og
- d) virkningen på Fremdriftsplanen så langt det i det konkrete tilfellet er mulig, og
- e) kostnadene ved utarbeidelse av overslaget.

- a) a description of the Variation to the Work in question, and
- b) a detailed schedule for the execution of the Variation to the Work showing the required resources and significant milestones, and
- c) the effect on the Contract Price with an explanation of how it is calculated in accordance with Art. 13.2, and
- d) the effect on the Contract Schedule as far as it is possible in the specific case, and
- e) the costs of the preparation of the estimate.

Selskapet skal betale Leverandørens kostnader nevnt under pkt. e) selv om det ikke beordres Endring av Arbeidet.

Company shall pay Contractor's costs stated under item e) even if a Variation to the Work is not ordered.

12.3 Leverandøren kan foreslå Endring av Arbeidet.

12.3 Contractor may propose a Variation to the Work.

Leverandøren har rett til, etter reglene i art. 3.3, 4.3, 5.1, 6.4, 7, 8.3, 8.4, 11.2, 11.4, 16.1, 18.3, 27.1, 28.3, 28.4 og 28.6 å kreve endring av Kontraktsprisen og/eller Fremdriftsplanen.

According to the provisions in Art. 3.3, 4.3, 5.1, 6.4, 7, 8.3, 8.4, 11.2, 11.4, 16.1, 18.3, 27.1, 28.3, 28.4 and 28.6 Contractor has the right to request variation in the Contract Price and/or the Contract Schedule.

Art. 13 VIRKNINGENE AV ENDRING AV ARBEIDET**Art. 13 EFFECTS OF A VARIATION TO THE WORK**

13.1 Alle Leverandørens forpliktelser i henhold til Kontrakten gjelder også for Endring av Arbeidet, med mindre annet er avtalt.

13.1 All of Contractor's obligations under the Contract also apply to Variations to the Work, unless otherwise agreed.

- 13.2 Med mindre annet avtales mellom partene, skal prisen for Endring av Arbeidet fastsettes etter følgende regler:
- a) Betaling for ledelse og administrasjon skjer som fastsatt i Vedlegg B.
 - b) Prosjektering kompenseres på grunnlag av avtalte timerater inntatt i Vedlegg B.
 - c) Kontraksprisen skal justeres for økning eller reduksjon i innkjøp av Materialer i henhold til Vedlegg B. Dette gjelder likevel ikke dersom de rater det er henvist til i punkt d) nedenfor inneholder godtgjøring for slik økning eller reduksjon.
 - d) For kompensasjon av fabrikasjonsarbeid gjelder følgende regler:
 - (1) Indirekte fabrikasjonsarbeid slik som formenn, riggere, stillasbyggere og andre som angitt i Vedlegg B skal kompenseres i henhold til avtalte timerater angitt i Vedlegg B.
 - (2) Inneholder Vedlegg B rater og normer for endringsarbeider som angir forutsetningene for ratenes og normenes anvendelse med hensyn til tiden for arbeidet, rekkefølge, tilkomst til arbeidet og arbeidets omfang, skal disse ratene og normene anvendes for endringsarbeider som angitt dersom forutsetningene for ratenes og normenes anvendelse er oppfylt.
 - (3) Dersom endringsarbeidets karakter eller omstendighetene for endringsarbeidets utførelse medfører at forutsetningene for normenes og ratenes anvendelse ikke er oppfylt, skal det utarbeides justerte normer og rater som reflekterer Kontraktens generelle prisnivå som kommer til uttrykk i Vedlegg B.
 - (4) Forårsaker et endringsarbeid konsekvenser for andre arbeidsoperasjoner i form av nedrivning, fjerning, gjenoppbygging av tidligere påbegynte eller fullførte arbeider skal slike virkninger kompenseres særskilt i henhold til normer og/eller rater for slikt arbeid angitt i Vedlegg B. Dersom Vedlegg B ikke inneholder normer og/eller rater for arbeider forårsaket av slike konsekvenser, skal det utarbeides nye normer og rater som reflekterer Kontraktens generelle prisnivå slik det kommer til uttrykk i Vedlegg B.

- 13.2 Unless otherwise agreed between the parties, the price for Variations to the Work shall be determined according to the following provisions:
- a) Payment for management and administration is to be made as set forth in Appendix B.
 - b) Engineering is compensated on the basis of agreed hourly rates included in Appendix B.
 - c) The Contract Price is to be adjusted for increases or decreases in the purchase of Materials in accordance with Appendix B. However, this does not apply where the rates referred to in item d) below include compensation for such increases or reductions.
 - d) For compensation of fabrication work, the following provisions shall apply:
 - (1) Indirect fabrication work such as foremen, riggers, scaffold builders and others as stated in Appendix B is to be compensated in accordance with agreed hourly rates stated in Appendix B.
 - (2) If Appendix B contains rates and norms for variation work which state the conditions for application of the rates and norms in respect of the time for the work, sequence of the work, access to the work, and the scope of the work, these rates and norms are to be applied to variation work if the conditions for the application of the norms and rates are fulfilled.
 - (3) If the nature of the variation work or the circumstances under which the variation work is performed entail that the conditions for the application of the norms and rates are not fulfilled, adjusted norms and rates shall be established that reflect the general level of pricing as expressed in Appendix B.
 - (4) If a variation work has consequences for other work operations in the form of taking down, removing, rebuilding of work previously started or completed, such consequences shall be compensated separately in accordance with norms and/or rates for such work stated in Appendix B. If Appendix B does not contain norms and/or rates for work caused by such consequences, new norms and rates shall be established reflecting the general level of pricing as expressed in Appendix B.

(5) Forårsaker et endringsarbeid konsekvenser for andre arbeidsoperasjoner som ikke er omtalt i (4) ovenfor, skal slike konsekvenser, dersom de står i klar årsakssammenheng med endringsarbeidet, kompenseres særskilt. Kompensasjonen skal reflektere det generelle prisnivå som kommer til uttrykk i Vedlegg B.

e) Kostnader i forbindelse med mobilisering og demobilisering samt bruk av utstyr, anlegg og fasiliteter ("utstyr") for transport, løfteoperasjoner, stillaser, tildekking og annet nødvendig "utstyr" som følge av Endring av Arbeidet, skal kompenseres i henhold til dokumenterte kostnader med påslag som avtalt i Vedlegg B. Dette gjelder likevel ikke dersom ratene i punkt d) ovenfor inneholder godtgjøring for slikt "utstyr" og /eller slikt "utstyr" ellers er inkludert i andre rater og priser i Vedlegg B.

13.3 Er nettoeffekten av alle Endringer av Arbeidet at Kontraksprisen blir mindre enn den opprinnelige kontraktspris, skal Selskapet betale et tillegg til Kontraksprisen som tilsvarer 6% av differansen, men slik at det skal foretas en rimelig reduksjon av tillegget for så vidt Leverandøren kan utnytte sin arbeidsstyrke på annet hold.

13.4 Virkningen av Endringer av Arbeidet på Fremdriftsplanen skal avtales på grunnlag av den samlede nettoeffekt av den enkelte endring. Virkningen på Fremdriftsplanen skal avtales i den enkelte Endringsordre så langt det i det konkrete tilfelle er mulig.

Virkninger som det ikke er mulig å avtale i den enkelte Endringsordre, skal Leverandøren fremsette samlet krav om etter utløpet av hver tremåneders periode regnet fra Kontraksinngåelsen. Et slikt krav skal gjelde samtlige virkninger av Endringer av Arbeidet foreskrevet i vedkommende tremåneders periode. Kravet skal inneholde en uttømmende analyse av de fremdriftskonsekvenser Leverandøren mener slike endringer medfører. Analysen skal opplyse om hvilke særlige tiltak som kan iverksettes for å overholde Fremdriftsplanen og hvilken effekt det vil ha at tiltakene ikke iverksettes.

(5) If a variation work has consequences for other work operations which are not mentioned in (4) above, such consequences, where there is a clear causation between them and the variation work, shall be compensated separately. The compensation shall reflect the general level of pricing as expressed in Appendix B.

e) Costs in connection with the mobilizing and demobilizing and the use of equipment, plant and facilities ("equipment") for transport, lifting operations, scaffolding, covering and other necessary "equipment" resulting from Variation to the Work, are to be compensated in accordance with documented costs with a mark-up as agreed in Appendix B. However, this does not apply if the rates in item d) above contain compensation for such "equipment" and/or such "equipment" is otherwise included in other rates and prices in Appendix B.

13.3 If the net effect of all Variations to the Work is such that the Contract Price becomes less than the original Contract Price, then Company shall increase the Contract Price by 6 percent of the difference, provided, however, that a reasonable reduction in such increase shall be made to the extent that Contractor can employ his workforce elsewhere.

13.4 The effects of Variation to the Work on the Contract Schedule shall be agreed upon on the basis of the accumulated net effect of the individual variation. The effect on the Contractor Schedule shall be agreed in the individual Variation Order to the extent possible in the specific case.

Effects that are not possible to agree on in the individual Variation Order, shall be claimed collectively by Contractor after the expiry of each three-month period starting from the signature of the Contract. Such claim shall cover every effect of the Variations to the Work prescribed over the relevant three-month period. The claim shall contain an exhaustive analysis of the schedule consequences that Contractor considers such variations will entail. The analysis shall state which special measures that can be implemented in order to comply with the Contract Schedule and what effect it will have if such measures are not implemented.

Krav med slik analyse skal fremsettes senest én måned etter utgangen av tremåneders perioden som analysen gjelder. Leverandøren kan ikke senere gjøre gjeldende at Endringsordrer det er gjort avtale om, eller som omfattes av analysen som nevnt har virkninger på Fremdriftsplanen utover det som er avtalt eller omtalt i analysen. Selskapet skal ta stilling til kravet innen rimelig tid etter mottak av analysen.

Med de begrensninger som følger av art. 12.1 kan Selskapet, uavhengig av om Leverandøren har oversendt et Endringsordrekrav eller ikke, kreve at Leverandøren setter i verk særlige tiltak for å unngå at et endringsarbeid får virkning på Fremdriftsplanen eller for å begrense konsekvenser av Selskapets endringer. Reglene i art. 12 til 16 gjelder tilsvarende.

- 13.5 En Endring av Arbeidet som er forårsaket av forhold Leverandøren har ansvar for, skal ikke medføre noen forandring av Kontraksprisen eller Fremdriftsplanen i Leverandørens favør.

Art. 14 UTSTEDELSE AV ENDRINGSORDRE

- 14.1 Alle Endringer av Arbeidet foretas ved Endringsordre utstedt av Selskapet etter reglene i denne artikkel.
- 14.2 En Endringsordre skal uttrykkelig betegnes som dette og fremsettes på fastsatt skjema. Den opprinnelige versjon av Endringsordren skal i det minste inneholde en beskrivelse av hva endringsarbeidet består i. De tids-, pris-, og eventuelt vektvirkninger som ikke er fastsatt i den opprinnelige versjon, skal fastsettes i den endelige versjon av Endringsordren.

Art. 15 KONSEKVENSER AV UTSTEDT ENDRINGSORDRE. TVIST OM KONSEKVENSER

- 15.1 Ved mottagelsen av en Endringsordre eller instruks som nevnt i art. 16.1 skal Leverandøren uten ugrunnet opphold iverksette denne, selv om Endringsordrens eller instruksens virkninger ennå ikke er fastsatt.
- 15.2 Dersom partene er enige om at det foreligger en Endring av Arbeidet, men er uenige om endringens virkning for Kontraksprisen, skal Selskapet betale Leverandøren et foreløpig vederlag beregnet etter art. 13.2.

Dersom det ikke er innledet voldgiftsak om betalingen for endringsarbeidet innen seks måneder etter at Selskapet har utstedt Endringsordre med priskonsekvenser, skal det der angitte vederlag ansees som endelig.

A claim containing such analysis must be submitted no later than one month after the expiry of the three-month period that the analysis concerns. Contractor cannot subsequently claim that Variation Orders that have been agreed or are comprised by the analysis as mentioned shall have effects on the Contract Schedule beyond what has been agreed or stated in the analysis. Company must give notification of its decision within a reasonable time after receipt of the claim.

Subject to the limitations which follow from Art. 12.1, Company may, regardless of whether Contractor has submitted a Variation Order Request or not, require Contractor to undertake special measures to avoid variation work having an effect on the Contract Schedule or to limit the consequences of Company's variations. The provisions of Art. 12 to 16 shall apply accordingly.

- 13.5 A Variation to the Work caused by circumstances for which Contractor is responsible shall not entail any variations to the Contract Price or the Contract Schedule in favour of Contractor.

Art. 14 ISSUE OF VARIATION ORDERS

- 14.1 All Variations to the Work shall be made by means of a Variation Order issued by Company in accordance with the provisions of this Article.
- 14.2 A Variation Order shall be expressly identified as such and be submitted on a prescribed form. The original version of the Variation Order shall at least contain a description of what the variation work consists of. The effects on time and price and weight, if any, which are not set out in the original version, shall be stated in the final version of the Variation Order.

Art. 15 CONSEQUENCES OF VARIATION ORDERS – DISPUTES ABOUT CONSEQUENCES

- 15.1 On receipt of a Variation Order or an instruction as set out in Art. 16.1, Contractor shall implement it without undue delay, even if the effects of the Variation Order or the instruction have not yet been set out.
- 15.2 If the parties agree that there is a Variation to the Work, but disagree as to the effects on the Contract Price, then Company shall pay Contractor provisional compensation calculated in accordance with Art. 13.2.

Unless the payment for the variation work has been submitted to arbitration within six months of the issue by Company of the Variation Order containing price consequences, the compensation set out therein shall be considered final.

Dersom Leverandøren krever det skal Selskapet i tillegg betale differansen mellom Leverandørens vederlagskrav beregnet etter art. 13.2 og det foreløpige vederlag Selskapet har utbetalt i medhold av art. 15.2 første avsnitt. Selskapet plikter ikke å foreta slik utbetaling med mindre Leverandøren for egen regning stiller garanti fra bank eller forsikringselskap med innhold som beskrevet i Vedlegg J for 100% av det beløp som kreves utbetalt.

Summen av utbetaling i henhold til art. 15.2 tredje avsnitt og 16.2, tredje avsnitt skal aldri overstige 15 % av Kontraksprisen.

Betalinger etter denne art. 15.2 skal skje etter bestemmelsene i art. 20. Beløpet forfaller til betaling 30 Dager etter at Selskapet har mottatt faktura.

Fastsettes det en annen pris for Endring av Arbeidet enn det utbetalte vederlag i henhold til første og tredje avsnitt, skal korrekt oppgjør gjennomføres og det skal svares renter etter Forsinkelsesrenteloven på urettmessig tilbakeholdt eller mottatt beløp. Selskapet skal dekke den del av garantikostnadene med renter som korresponderer med det beløpet Leverandøren er berettiget til.

Dersom det er fremsatt Endringsordrekrav, løper renten på urettmessig tilbakeholdt beløp fra det tidspunkt som skulle ha vært forfallsdag etter bestemmelsene i art. 20 dersom endringsarbeidet var en del av Arbeidet. Har Selskapet utstedt Endringsordre uten at det på forhånd er fremsatt krav om det, løper renten på urettmessig tilbakeholdt beløp fra forfallsdag etter art. 15.2 femte avsnitt.

- 15.3 Er partene uenige om virkningene for Fremdriftsplanen, skal begge parters syn, herunder eventuelle forbehold, fremgå av Endringsordren.

Dersom det ikke er innledet voldgiftsak om endringsarbeidets virkning på Fremdriftsplanen innen tre måneder etter at Selskapet skriftlig har meddelt sitt standpunkt som nevnt i art. 13.4, tredje avsnitt, skal Selskapets angivelse av fremdriftsvirkningen i Endringsordren anses som endelig.

Krever Selskapet, før virkningene på Fremdriftsplanen er endelig fastsatt ved avtale, voldgiftsdom eller i henhold til art. 15.3, andre avsnitt, satt i verk tiltak som nevnt i art. 13.4, siste avsnitt for å unngå eller begrense den forsinkelse av Fremdriftsplanen som etter Leverandørens syn den aktuelle Endring av Arbeidet vil medføre, gjelder reglene i art. 12 til 16 tilsvarende.

Upon request from Contractor, Company shall in addition pay the difference between Contractor's claims for compensation calculated in accordance with Art. 13.2 and the provisional compensation Company has paid according to Art. 15.2 first paragraph. Company is not obliged to provide such payment unless Contractor at its own cost provides a guarantee from a bank or insurance company with a content set out in Appendix J for 100% of the requested amount.

The aggregated payment in accordance with Art. 15.2 third paragraph and 16.2, third paragraph shall never exceed 15 % of Contract Price.

Payment in accordance with this Art. 15.2 shall be made in accordance with the provisions of Art. 20. The amount falls due for payment 30 Days after Company has received the invoice.

If another price for the Variation to the Work is finally decided which differs from the compensation paid in accordance with the first and third paragraph, a correct settlement shall be made and interest shall be calculated in accordance with Norwegian Act - "Interest on overdue payment" ("Forsinkelsesrenteloven") for the amounts wrongfully withheld or received. Company shall pay the parts of the guarantee costs with interest related to the amount which is due to Contractor.

If a Variation Order Request is submitted, interest on amounts wrongfully withheld shall be calculated from the date that would have been the due date according to Art. 20 if the variation work was part of the Work. If Company has submitted a Variation Order without a prior request being made, interest on amounts wrongfully withheld shall be calculated from the due date according to Art. 15.2 fifth paragraph.

- 15.3 If the parties disagree as to the effect on the Contract Schedule, then the views of both parties shall be recorded on the Variation Order.

If the effect of the variation work on the Contract Schedule has not been submitted to arbitration within three months of Company giving notification in writing of its decision as stated in Art. 13.4, last paragraph, Company's position concerning the schedule effect in the Variation Order shall be considered as final.

If, before the effects on the Contract Schedule have been finally decided by agreement, arbitration award or in accordance with Art. 15.3, second paragraph, Company requires implementation of measures stated in Art. 13.4, last paragraph, in order to avoid or limit the delay to the Contract Schedule which, in Contractor's opinion, will be the result of the Variation to the Work in question, then the provisions of Art. 12 to 16 shall apply accordingly.

Art. 16 TVIST OM HVORVIDT ENDRING AV ARBEIDET FORELIGGER. OMTVISTET ENDRINGSORDRE

16.1 Selskapets Representant kan, ved skriftlig instruks eller ved møtereferat undertegnet eller skriftlig bekreftet av ham, fremsette krav om utførelse av et nærmere bestemt arbeid. Dersom arbeidet etter Leverandørens oppfatning ikke er en del av hans plikter etter Kontrakten, skal Leverandøren fremsette Endringsordrekrav til Selskapet og så snart som mulig deretter utarbeide overslag i henhold til art. 12.2.

Dersom Leverandøren ikke har fremsatt Endringsordrekrav innen 21 Dager etter at Selskapet har krevd et slikt arbeid utført på den måten som er nevnt i første avsnitt, taper han retten til å gjøre gjeldende at arbeidet er en Endring av Arbeidet.

Et Endringsordrekrav skal uttrykkelig betegnes som dette og fremsettes på fastsatt skjema. Det skal inneholde en spesifisert beskrivelse av det arbeid kravet gjelder og en referanse til den instruks Leverandøren mener kravet bygger på.

Dersom Leverandøren fremsetter krav som etter sitt innhold er et Endringsordrekrav uten å bruke fastsatt skjema, har Selskapet rett til å behandle kravet som et Endringsordrekrav. Leverandøren skal i så fall underrettes skriftlig uten ugrunnet opphold.

16.2 Har Leverandøren innen fristen fremsatt krav som nevnt i art. 16.1, skal Selskapet innen 21 Dager etter mottak av kravet enten utstede Endringsordre etter reglene i art. 14 eller en Omtvistet Endringsordre. Mener Selskapet at dette arbeidet er en del av Arbeidet, skal det utstede en Omtvistet Endringsordre. Omtvistet Endringsordre skal uttrykkelig betegnes som dette og fremsettes på fastsatt skjema, som skal identifisere det arbeid som partene er uenige om og inneholde en begrunnelse for hvorfor Selskapet mener at dette er en del av Arbeidet. Dersom Selskapet vil gjøre gjeldende at Leverandørens krav er fremsatt for sent, må dette varsles innen 21 Dager etter mottak av Endringsordrekravet. Hvis Selskapet ikke har utstedt Endringsordre eller Omtvistet Endringsordre innen 21 Dager etter mottak av Endringsordrekrav, skal Omtvistet Endringsordre anses utstedt.

Ved mottagelsen av en Omtvistet Endringsordre skal Leverandøren uten ugrunnet opphold iverksette denne.

Art. 16 DISPUTE AS TO WHETHER A VARIATION TO THE WORK EXISTS. DISPUTED VARIATION ORDER

16.1 Company's Representative may, by written instruction or by minutes of meetings signed by or confirmed in writing by him, require the performance of a specific piece of work. If the work so required in the opinion of Contractor is not part of his obligations under the Contract, then Contractor shall submit a Variation Order Request to Company and as soon as possible thereafter prepare an estimate in accordance with Art. 12.2.

If Contractor has not presented a Variation Order Request within 21 Days after Company has required such work to be performed in the manner prescribed in the first paragraph, then he loses the right to claim that the work is a Variation to the Work.

A Variation Order Request shall be expressly identified as such and be presented on a prescribed form. It shall contain a specified description of the work the request concerns and a reference to the instruction upon which Contractor considers the request to be based.

If Contractor presents a request which, in substance, is a Variation Order Request without using the prescribed form as mentioned, Company is entitled to treat the request as a Variation Order Request. In that case, Contractor shall be informed in writing without undue delay.

16.2 If Contractor within the time limit has made a request as stated in Art. 16.1, Company shall, within 21 Days after receiving the request, either issue a Variation Order in accordance with the provisions of Art. 14 or a Disputed Variation Order. If Company is of the opinion that this work is a part of the Work, a Disputed Variation Order shall be issued. A Disputed Variation Order shall be expressly identified as such and shall be presented on a prescribed form, which shall identify the work in dispute between the parties and state Company's reason for regarding this as a part of the Work. If Company will claim that Contractor's request is submitted too late, this must be notified within 21 Days after receipt of the Variation Order Request. If Company has not issued a Variation Order or Disputed Variation Order within 21 Days after receipt of a Variation Order Request, a Disputed Variation Order shall be deemed to have been issued.

Upon receiving a Disputed Variation Order, Contractor shall implement it without undue delay.

Leverandøren kan kreve at Selskapet betaler et midlertidig vederlag beregnet etter art. 13.2, for det omtvistede arbeidet. Selskapet plikter ikke å foreta utbetaling med mindre Leverandøren for egen regning stiller garanti fra bank eller forsikringselskap med innhold som beskrevet i Vedlegg J for 100 % av det beløp som kreves utbetalt. Selskapet er heller ikke forpliktet til å utbetale dersom en ekspert som nevnt i art. 16.3 gir Selskapet medhold i at det omtvistede arbeidet skal anses som en del av Arbeidet.

Summen av utbetalinger i henhold til art. 16.2 tredje avsnitt og 15.2, tredje avsnitt skal aldri overstige 15 % av Kontraktsprisen.

Betalinger etter denne art. 16.2 skal skje etter bestemmelsene i art. 20. Beløpet forfaller til betaling 30 Dager etter at Selskapet har mottatt faktura.

Fastsettes det endelig at det omtvistede arbeidet er en del av Arbeidet skal Leverandøren straks betale mottatt beløp tilbake og svare renter etter "Forsinkelsesrenteloven" fra Selskapets utbetaling til tilbakebetaling skjer.

Fastsettes det endelig at det omtvistede arbeidet ikke er en del av Arbeidet, får art. 15.2, sjette og syvende avsnitt tilsvarende anvendelse.

16.3 Hver av partene kan kreve at spørsmålet om hvorvidt arbeid under en Omtvistet Endringsordre er en del av Arbeidet eller hvorvidt fristen i art. 16.1 er overholdt, skal avgjøres foreløpig av en ekspert. Krav må fremsettes innen 60 Dager etter utstedelse av den Omtvistede Endringsordre. Med mindre partene innen 14 Dager etter slikt krav er blitt enige om en ekspert, skal eksperten oppnevnes etter reglene i Vedlegg D.

Hver av partene skal innen syv Dager etter oppnevnelsen fremlegge for eksperten den dokumentasjon som påberopes med tilhørende skriftlig argumentasjon, med kopi til den andre part. Partene har rett til ett ytterligere skriftlig innlegg til eksperten med kopi til den andre part innen 7 Dager fra fristen for det første innlegg. Ekspertens grunngitte beslutning skal foreligge innen 30 Dager etter oppnevnelsen.

Den part som ikke får medhold bærer endelig utgiftene til eksperten. Forøvrig bærer hver av partene endelig sine omkostninger ved den foreløpige avgjørelse.

Contractor may request that Company pay a provisional compensation calculated in accordance with Art. 13.2 for the disputed work. Company is not obliged to provide such payment unless Contractor at its own cost provides a guarantee from a bank or insurance company with a content set out in Appendix J for 100 % of the requested amount. Company is neither obliged to provide such payment if an expert mentioned in Art. 16.3 agree with Company's view that the disputed work shall be deemed to be a part of Work.

The aggregated payment in accordance with Art. 15.2 third paragraph and 16.2, third paragraph shall never exceed 15 % of Contract Price.

Payment in accordance with this Art. 16.2 shall be made in accordance with the provisions of Art. 20. The amount falls due for payment 30 Days after Company has received the invoice.

If it is finally decided that the disputed work is a part of Work, Contractor shall immediately pay back the received amount and interest shall be calculated in accordance with Norwegian Act - "Interest on overdue payment" ("Forsinkelsesrenteloven") from Company's payment until repayment.

If it is finally decided that the disputed work is a part of Work, Art. 15.2, sixth and seventh paragraph apply accordingly.

16.3 Each of the parties may request that the question as to whether the work covered by a Disputed Variation Order is a part of the Work or whether the deadline in Art. 16.1 has been complied with, shall be provisionally decided by an expert. Request must be made within 60 Days after issue of the Disputed Variation Order. Unless the parties have agreed upon an expert within 14 Days of such request, the expert shall be appointed in accordance with Appendix D.

Each of the parties shall, within seven Days after the appointment, submit to the expert, with a copy to the other party, the relevant documentation together with a written argument. The parties have the right to submit one further written presentation to the expert with a copy to the other party within seven Days following the deadline for the first submission. The expert's decision and reasons for reaching it shall be submitted within 30 Days of his appointment.

The cost of the expert shall be borne irrevocably by the party whose view was not accepted. Each party shall bear irrevocably its own expenses connected with the provisional decision.

16.4 Har Leverandøren fått medhold ved den foreløpige avgjørelse i henhold til art. 16.3, skal den Omtvistede Endringsordre behandles som en Endringsordre etter art. 15 inntil tvisten er løst ved avtale, voldgift eller etter reglene i art. 16.4 tredje avsnitt. Foretas det herunder midlertidig utbetaling etter art. 15.2, anses denne ikke under noen omstendighet endelig før tre måneder etter at tvisten er løst.

Har Selskapet fått medhold ved den foreløpige avgjørelse i henhold til art. 16.3, skal arbeidet i henhold til den Omtvistede Endringsordre behandles som en del av Arbeidet inntil tvisten er løst ved avtale, voldgift eller etter reglene i art. 16.4 tredje avsnitt.

Den foreløpige avgjørelse i henhold til art. 16.3 blir endelig dersom ikke voldgift er innledet innen seks måneder etter datoen for den foreløpige avgjørelse.

16.5 Har partene verken krevd avgjørelse i henhold til art. 16.3 eller innledet voldgift innen åtte måneder etter utstedelsen, skal det noteres på den Omtvistede Endringsordre at den ansees som en del av Arbeidet.

Art. 17 AVBESTILLING

- 17.1 Selskapet kan ved varsel til Leverandøren si opp Kontrakten med den virkning at utførelsen av Arbeidet skal opphøre (avbestilling).
- 17.2 Etter slik avbestilling skal Selskapet betale:
- det beløp Leverandøren har til gode for den del av Arbeidet som allerede er utført, og
 - alle utlegg som Leverandøren og Underleverandører pådrar seg i forbindelse med Materialer bestilt før avbestillingsvarselet er mottatt av Leverandøren, samt godtgjørelse for arbeid som er utført på Materialene forut for denne dato, forutsatt at slike utgiftsposter ikke blir betalt i henhold til art. 17.2 a), og
 - Leverandørens kostnader forbundet med kopiering av dokumenter samt utarbeidelse av "as-built" status i henhold til art. 17.5, og
 - alle nødvendige avbestillingsgebyrer og administrasjonsutgifter som er påført Leverandøren i forbindelse med avbestillingen, og
 - Leverandørens og Underleverandørens andre utgifter direkte forbundet med en ordnet avslutning av Kontrakten, beregnet så vidt mulig etter reglene i art. 13.2.

Betaling skal skje i samsvar med reglene i art. 20.

16.4 If Contractor's views are accepted in a provisional decision made in accordance with Art. 16.3, the Disputed Variation Order shall be treated as a Variation Order in accordance with Art. 15 until the dispute has been resolved by agreement, arbitration or in accordance with the provisions of Art. 16.4 third paragraph. If hereunder a preliminary payment is made in accordance with Art. 15.2, it shall not under any circumstance be considered as final until three months after the dispute was solved.

If Company's views are accepted in the provisional decision made in accordance with Art. 16.3, the work described in the Disputed Variation Order shall be treated as part of the Work until the dispute has been resolved by agreement, arbitration or in accordance with the provisions of Art. 16.4, third paragraph.

If the decision has not been submitted to arbitration within six months after the date of the provisional decision, then that decision shall become final.

16.5 If neither of the parties have requested a decision under Art. 16.3 nor submitted the matter to arbitration within eight months after the issue of the Disputed Variation Order, it shall be recorded on the Disputed Variation Order that it is deemed to be a part of the Work.

Art. 17 CANCELLATION

- 17.1 Company may by notice to Contractor cancel the Contract with the consequence that the performance of the Work ceases (cancellation).
- 17.2 Following such cancellation, Company shall pay:
- the unpaid balance due to Contractor for that part of the Work already performed, and
 - all costs incurred by Contractor and Subcontractors in connection with Materials ordered prior to receipt of the notice of cancellation by Contractor, and compensation for work performed on such Materials prior to the said date, provided that such costs are not covered by payment under Art. 17.2 a), and
 - Contractor's costs related to the copying of documents and preparation of an "as-built" status in accordance with Art. 17.5, and
 - all necessary cancellation charges and administration costs incurred by Contractor in connection with the cancellation, and
 - Contractor's and Subcontractors' other expenses directly attributable to an orderly closeout of the Contract, calculated as far as possible in accordance with the provisions of Art. 13.2.

Payment shall be made in accordance with the provisions of Art. 20.

- 17.3 I tillegg til beløp som nevnt i art. 17.2 skal Selskapet innen 30 Dager etter mottatt faktura betale et avbestillingsgebyr som er lik det minste av:
- 4% av Kontraksprisen eller
 - 6% av den del av Kontraksprisen som ikke er betalt på avbestillingsdatoen og heller ikke skal betales etter art. 17.2 a).
- Selskapet har ikke rett til å foreta motregning i avbestillingsgebyret med andre krav enn de som er fremsatt overfor Leverandøren før avbestillingsdatoen og som er godtatt av ham.
- 17.4 Leverandøren skal etter instruks fra Selskapet gjøre sitt beste for å avbestille Underleveranser på slike vilkår som Selskapet kan godta. Hvis Selskapet ikke kan godta vilkårene for avbestilling, skal Leverandøren overføre kontrakt om slike Underleveranser til Selskapet.
- 17.5 Partene skal opprette Leveringsprotokoll som angir hver av partenes oppfatning av hvor stor prosentvis del av Leveransen som er utført, beregnet etter de prinsipper for fremdriftsberegninger som er fastsatt i Kontrakten. Selskapet skal også utstede Ferdigattest som reflekterer Leveringsprotokollen. Reglene i art. 19 gjelder tilsvarende. Leverandøren skal levere kopier av all design- og innkjøpsdokumentasjon utarbeidet frem til avbestilling, inkludert slike dokumenter som ennå ikke er ferdigstilt. Leverandøren skal også levere et sett tegninger av Kontraktsgjenstanden som reflekterer faktisk "as-built" status på avbestillingsdato.
- Leverandøren skal videre levere kopier av alle planer, tegninger, spesifikasjoner og andre dokumenter som Selskapet har rett til å benytte i henhold til art. 33.
- 17.6 Selskapet skal for egen regning fjerne Leveransen, Materialer og Selskapsmaterialer fra Byggeplass(ene). Dersom dette ikke gjøres innen rimelig tid, kan Leverandøren, etter først å ha varslet Selskapet, flytte dem til et egnet sted for lagring for Selskapets regning og risiko. Leverandøren skal inntil Leveransen, Materialer og Selskapsmaterialer er fjernet, oppbevare dem på en sikker måte for Selskapets regning og risiko.
- Art. 18 SELSKAPETS RETT TIL MIDLERTIDIG INNSTILLING AV ARBEIDET**
- 18.1 Selskapet kan ved varsel til Leverandøren kreve at utførelsen av Arbeidet eller deler av dette blir midlertidig innstilt.
- 17.3 In addition to the amounts stated in Art. 17.2, Company shall pay, within 30 Days after receiving an invoice, a cancellation fee equal to the lesser of:
- 4% of the Contract Price, or
 - 6% of the part of the Contract Price which is not paid at the date of cancellation and which shall not be paid pursuant to Art. 17.2 a).
- Company shall only be entitled to deduct from the cancellation fee such claims as have been presented to Contractor prior to the date of cancellation and have been accepted by Contractor.
- 17.4 Contractor shall, in accordance with Company's instructions, make his best efforts to cancel contracts for Subsupply on terms acceptable to Company. If Company cannot accept the cancellation terms, then Contractor shall assign such contracts to Company.
- 17.5 The parties shall conclude a Delivery Protocol stating each party's view of the percentage of the Deliverables completed, calculated in accordance with the principles of progress measurement stated in the Contract. Company shall also issue a Completion Certificate which reflects the Delivery Protocol. The provisions of Art. 19 shall apply accordingly. Contractor shall deliver copies of all design and procurement documentation prepared up to the cancellation, including such documents as are not yet completed. Contractor shall also deliver one set of drawings of the Contract Object reflecting actual "as-built" status on the cancellation date.
- Contractor shall furthermore deliver copies of all plans, drawings, specifications and other documents which Company has the right to use in accordance with Art. 33.
- 17.6 Company shall, at its own cost, remove the Deliverables, Materials and Company's Materials from the Site(s). If such removal is not done within a reasonable time, then Contractor may, after having given notice to Company, remove them to a suitable location for storage at Company's cost and risk. Contractor shall, until the Deliverables, Materials and Company's Materials have been removed, keep them in a safe manner at Company's cost and risk.
- Art. 18 COMPANY'S RIGHT TO TEMPORARY SUSPENSION OF THE WORK**
- 18.1 Company may temporarily suspend the performance of the Work, or parts thereof, by giving notice to Contractor.

Varselet skal angi hvilken del av Arbeidet som skal innstilles, fra hvilken dato dette skal skje og forventet dato for gjenopptagelse av Arbeidet. Videre skal angis mobiliseringsplan og eventuelle støttefunksjoner som skal opprettholdes mens Arbeidet er innstilt.

Leverandøren skal gjenoppta Arbeidet etter varsel fra Selskapet. Tidspunktet for gjenopptagelsen av Arbeidet fastsettes under hensyn til mobiliseringsplanen og opprettholdte støttefunksjoner.

18.2 Selskapet skal erstatte Leverandøren alle nødvendige kostnader ved:

- a) demobilisering av personell, utstyr og Byggeplass(er), og
- b) sikring av Kontraktsgjenstanden, Materialer og Selskapsmaterialer, og
- c) personell, Underleverandører og utstyr som må holdes tilgjengelig i henhold til mobiliseringsplanen, og
- d) nødvendig flytting av Kontraktsgjenstanden for å unngå urimelig ulempe for Leverandørens øvrige virksomhet, og
- e) andre kostnader Leverandøren har hatt som følge av innstillingen av Arbeidet.

Leverandørens krav for arbeid som utføres skal så vidt mulig beregnes etter prinsippene i art. 13.2, og Kontraktprisen skal justeres tilsvarende. Betaling skal skje i samsvar med reglene i art. 20.

18.3 Vedlegg C skal justeres for virkningen av innstillingen av Arbeidet. Art. 12 til 16 gjelder tilsvarende. Endringsordrekrav må fremsettes innen 21 Dager etter at Selskapet har krevd Arbeidet gjenopptatt.

18.4 Hvis Arbeidet eller deler av det har vært innstilt uten avbrudd i mer enn 120 Dager, kan Leverandøren med 14 Dagers varsel si opp Kontrakten for så vidt angår den del av Arbeidet som er innstilt. Har Selskapet ikke innen 14 Dager etter at varselet ble mottatt, gitt ordre om gjenopptagelse av Arbeidet, gjelder bestemmelsene i art. 17 tilsvarende.

18.5 Selskapet har ikke rett til midlertidig innstilling for en lengre periode enn angitt i Vedlegg C av de deler av Arbeidet som er omfattet av en kontrakt om Underleveranse av marine tjenester ved sammenkoblingsoperasjoner, tungløftoperasjoner eller installasjon av Kontraktsgjenstanden.

The notice shall specify which part of the Work shall be suspended, the effective date of the suspension and the expected date for resumption of the Work. Furthermore, it shall state the mobilization plan and any support functions which shall be maintained while the Work is suspended.

Contractor shall resume the Work after notification by Company. The date of resumption of the Work shall be determined with due consideration to the mobilization plan and the support functions maintained during suspension.

18.2 Company shall compensate Contractor for all necessary expenses arising from:

- a) demobilization of personnel, equipment and Site(s), and
- b) safeguarding the Contract Object, Materials and Company's Materials, and
- c) personnel, Subcontractors and equipment which must be kept available in accordance with the mobilization plan, and
- d) moving the Contract Object, if necessary, to avoid unreasonable interference with Contractor's other activities, and
- e) other expenses incurred by Contractor as a result of the suspension of the Work.

Contractor's claim for work performed shall be calculated as far as possible in accordance with the principles of Art. 13.2, and the Contract Price shall be adjusted accordingly. Payment shall be made in accordance with the provisions in Art. 20.

18.3 Appendix C shall be adjusted for the consequences of the suspension of the Work. Art. 12 to 16 shall apply accordingly. A Variation Order Request must be submitted within 21 Days after Company has requested that the Work be resumed.

18.4 If the Work or parts thereof have been suspended continuously for a period exceeding 120 Days, then Contractor may cancel the Contract for that part of the Work which is suspended by giving 14 Days notice. If Company has not ordered a resumption of the Work within 14 Days after receiving the notice, then the provisions of Art. 17 shall apply accordingly.

18.5 Company is not entitled to a temporary suspension for a longer period than stated in Appendix C of those parts of the Work that are included in a contract for Subsupply of marine operations related to mating, heavy lifts or installation of the Contract Object.

DEL V LEVERING OG BETALING**PART V DELIVERY AND PAYMENT****Art. 19 LEVERING OG FULLFØRING AV ARBEIDET****Art. 19 DELIVERY AND COMPLETION OF THE WORK**

19.1 Levering av Kontraktsgjenstanden skjer ved at partene i fellesskap etter krav fra Leverandøren oppretter Leveringsprotokoll når Leveringsdato er nådd, og Kontraktsgjenstanden er ferdig, har gjennomgått de tester som Kontrakten foreskriver og er klar for levering.

19.1 Delivery of the Contract Object occurs when the parties jointly, upon Contractor's request, conclude a Delivery Protocol when the Delivery Date has been reached, the Contract Object has been completed, has passed the tests specified in the Contract, and is ready for delivery.

Leveringsprotokollen skal opprettes selv om mindre deler av Arbeidet gjenstår, forutsatt at disse ikke har praktisk betydning for bruk av Kontraktsgjenstanden eller for senere arbeid som skal utføres av andre leverandører.

The Delivery Protocol shall be concluded even if minor parts of the Work remain incomplete, provided that they do not have practical significance for the use of the Contract Object, or for later work to be performed by other contractors.

19.2 Leveringsprotokollen skal opprettes når vilkårene i art. 19.1 foreligger, forutsatt at Leverandøren med minst 14 Dagers varsel har anmodet om det. Slik anmodning kan ikke gis tidligere enn 28 Dager før Leveringsdato.

19.2 The Delivery Protocol shall be concluded when the conditions set forth in Art. 19.1 have been met, provided that Contractor has so requested with at least 14 Days notice. Such request cannot be submitted earlier than 28 Days before the Delivery Date.

Leveringsprotokollen skal angi gjenstående deler av Arbeidet og opplysninger om fullføring av disse. Ved uenighet skal begge parter syn fremgå av Leveringsprotokollen.

The Delivery Protocol shall state outstanding items of the Work, and contain information on their completion. When the parties disagree, both views shall be recorded in the Delivery Protocol.

Leveringsprotokollen skal dateres og underskrives av begge parter.

The Delivery Protocol shall be dated and signed by both parties.

19.3 Selskapet skal på eget initiativ utstede Ferdigattest når Arbeidet - med unntak av garantiarbeider - er utført i henhold til Kontrakten.

19.3 Company shall issue the Completion Certificate on its own initiative when the Work - with the exception of guarantee work - has been completed in accordance with the Contract.

Ferdigattesten skal utstedes samtidig med opprettelsen av Leveringsprotokoll hvis vilkårene for utstedelse av Ferdigattest da er oppfylt.

The Completion Certificate shall be issued at the date of conclusion of the Delivery Protocol, if the conditions for issuing Completion Certificate have been fulfilled.

19.4 Fastsetter Kontrakten at Kontraktsgjenstanden skal leveres som delleveranser, gjelder reglene i art. 19.1 og 19.2 tilsvarende for hver delleveranse.

19.4 If the Contract states that the Contract Object shall be divided into part deliveries, then the provisions of Art. 19.1 and 19.2 apply accordingly to each part delivery.

Art. 20 BETALING, FAKTURERING, REVISJON OG SIKKERHETSSTILLELSE**Art. 20 PAYMENT, INVOICING, AUDIT AND SUBMISSION OF SECURITY**

20.1 Selskapet skal betale Kontraksprisen til Leverandøren innen de frister og etter de regler som er fastsatt i denne artikkel og Kontrakten forøvrig.

20.1 Company shall pay the Contract Price to Contractor within the time limits and in accordance with the provisions stated in this Article and elsewhere in the Contract.

Selskapet plikter ikke å betale før Leverandøren har stillet garanti som nevnt i art. 20.2.

Company is not obliged to pay until Contractor has provided a guarantee as set forth in Art. 20.2.

20.2 Leverandøren skal for egen regning skaffe Selskapet en garanti fra bank eller forsikringsselskap med innhold som beskrevet i Vedlegg J, eller annen garanti godkjent av Selskapet. Garantien skal utgjøre prosent av Kontraktsprisen ved kontraktsinngåelse.

Garantien skal være gyldig for sitt fulle beløp inntil utstedelse av Ferdigattesten og skal deretter være gyldig for det halve beløp. Fra og med utløpet av Garantiperioden skal garantien være gyldig for et beløp som svarer til omkostningene av de garantiarbeider som da ikke er utført. Når Godkjennelsesattesten er utstedt, opphører garantien å gjelde.

Hvis Ferdigattest eller Godkjennelsesattest ikke er utstedt innen de tidspunkter som garantien angir og dette ikke skyldes Selskapet, skal Leverandøren sørge for at garantiens gyldighet forlenges, slik at den alltid er gyldig for det beløp som kreves etter disse regler.

20.3 Med mindre annet er avtalt i Vedlegg B, gjelder følgende regler for fakturering:

- a) Siste søndag i hver kalendermåned er sluttdato for innsamling av opplysninger for fakturering av Arbeidet.
- b) Innen 10 Dager etter sluttdato, skal Leverandøren levere Selskapet faktura for den del av Kontraktsprisen som skal betales.
- c) Faktura skal settes opp etter reglene i Vedlegg B og art. 12 til 16. Dokumentasjon som er nødvendig for kontroll av det fakturerte beløp skal vedlegges.

20.4 Etter mottak av faktura som tilfredsstillt kravene i art. 20.3, skal Selskapet innen 30 Dager betale det beløp Leverandøren har til gode etter fakturaen.

Med mindre annet følger av Kontrakten, kan det ved betaling av Kontraktsprisen gjøres fradrag for:

- a) enhver tidligere á-konto betaling til Leverandøren som har referanse til eller direkte vedrører det arbeid fakturaen omfatter. Dette gjelder likevel ikke utbetalinger til Leverandøren etter art. 15.2, tredje avsnitt og art. 16.2, tredje avsnitt,
- b) de deler av fakturabeløpet som er utilstrekkelig dokumentert eller på annen måte omtvistet, såfremt Selskapet snarest mulig og senest ved betalingen spesifiserer hvilken dokumentasjon som mangler eller hva tvisten gjelder,
- c) alle beløp med tilknytning til Kontrakten som Selskapet måtte ha til gode hos Leverandøren og hvor motregningsrett følger av gjeldende rett.

20.2 Contractor shall, at his own cost, provide a guarantee from a bank or insurance company with a content conforming to the text in Appendix J or another guarantee approved by Company. The guarantee shall amount to percent of the Contract Price at the conclusion of the Contract.

The guarantee shall be valid for its full amount until the Completion Certificate is issued, and thereafter it shall be valid for half its amount. From the expiration of the Guarantee Period the guarantee shall be valid for an amount equal to the cost of any remaining guarantee work. The guarantee shall expire upon issue of the Acceptance Certificate.

If the Completion Certificate or the Acceptance Certificate is not issued within the time limits stated in the guarantee and this is not due to Company, then Contractor shall ensure the extension of its validity, so that it is always valid for the amount required according to these provisions.

20.3 Unless otherwise prescribed in Appendix B, the following provisions apply to invoicing:

- a) The cut-off date for data-collection for the invoicing for the Work is the last Sunday in each calendar month.
- b) Within 10 Days of the cut-off date, Contractor shall submit to Company an invoice for the part of the Contract Price payable.
- c) The invoice shall be prepared in accordance with the provisions of Appendix B, and Art. 12 to 16. Documentation necessary for control of the invoiced amount shall be appended.

20.4 Company shall, within 30 Days after receipt of an invoice which satisfies the requirements of Art. 20.3, pay the amount due to Contractor according to the invoice.

Unless otherwise provided for in the Contract, the following deductions may be made from payment of the Contract Price:

- a) any previous payments on account to Contractor which relate to, or directly concern, the work covered by the invoice. However, this does not apply to payments to Contractor according to art. 15.2, third paragraph and art. 16.2, third paragraph
- b) such parts of the invoiced amount as are insufficiently documented or otherwise disputed, provided Company, as soon as possible and no later than at payment, specifies what documentation is considered insufficient or what the dispute concerns,
- c) all amounts relating to the Contract due to Company from Contractor, provided that Company is entitled to make such deductions according to the applicable law.

Dersom det senere fastslås at Selskapet hadde plikt til å betale det tilbakeholdte beløp, skal Selskapet betale forsinkelsesrenter etter Forsinkelsesrenteloven beregnet fra fakturaens forfallsdato.

- 20.5 Innen 45 Dager etter utstedelse av Ferdigattesten skal Leverandøren fremlegge forslag til sluttoppgjør. Forslaget skal inneholde en oppstilling over det endelige vederlag for Arbeidet og alle krav Leverandøren vil gjøre gjeldende samt fradrag for eventuell dagmulkt og andre beløp som Selskapet måtte ha til gode. Forslaget skal inneholde dokumentasjon for hver av postene i oppstillingen.

Beløp som Leverandøren i forslag til sluttoppgjør angir at Selskapet har til gode, skal straks utbetales.

Krav som ikke er medtatt i forslaget til sluttoppgjør kan ikke senere gjøres gjeldende av Leverandøren.

Innen 45 Dager etter at Selskapet har mottatt forslag til sluttoppgjør, må Selskapet varsle Leverandøren dersom det gjøres innvendinger mot forslaget. Selskapet skal gjøre rede for hva innvendingene består i, og angi det beløp som Selskapet anser som det riktige sluttoppgjør. Oversittes fristen, anses Leverandørens forslag som godtatt.

- 20.6 Dersom partene ikke kommer til enighet om sluttoppgjøret, kan hver av dem innen tre måneder etter at Leverandøren har mottatt Selskapets svar etter art. 20.5, fjerde avsnitt, kreve alternativ tvisteløsning forsøkt. Partene skal innen to uker etter at slikt krav er fremsatt enes om fremgangsmåten for slik alternativ tvisteløsning. Partene skal medvirke til at slik alternativ tvisteløsning kan gjennomføres innen seks måneder etter at Leverandøren har mottatt Selskapets svar etter art. 20.5, fjerde avsnitt.

- 20.7 Dersom partene ikke kommer til enighet i forbindelse med alternativ tvisteløsning som omhandlet i art. 20.6, eller de ikke blir enige om fremgangsmåten for slik alternativ tvisteløsning eller de velger å avstå fra slik prosedyre, må Leverandøren inngi stevning i voldgiftsak om sluttoppgjøret innen 12 måneder etter at han har mottatt Selskapets svar etter art. 20.5, fjerde avsnitt, dog senest 15 måneder etter utstedelse av Ferdigattest dersom Leverandøren unnlater å fremsette forslag til sluttoppgjør.

Oversittes fristen i første avsnitt, taper Leverandøren retten til å reise voldgiftsak. Leverandøren skal ved oversittelse av fristen innen 14 Dager utbetale det omtvistede beløp, jfr. art. 20.5, med tillegg av forsinkelsesrente.

If it is later established that Company had an obligation to pay the deducted amount, then Company shall pay interest in accordance with Norwegian Act - "Interest on overdue payment" ("Forsinkelsesrenteloven") calculated from the due date for payment of the invoice.

- 20.5 Within 45 Days after issue of the Completion Certificate, Contractor shall submit his proposal for the final account. The proposal shall contain a breakdown of the total compensation for the Work, including all claims to be made by Contractor, less any liquidated damages and other amounts due to Company. The proposal shall contain documentation relating to each item included in the breakdown.

Amounts stated by Contractor in the proposal for the final account as due to Company shall be paid forthwith.

Claims not included in the proposed final account cannot be submitted later by Contractor.

Within 45 Days of receiving the proposed final account, Company must notify Contractor of any objections to the proposal. Company must explain the grounds for its objections and state the amount that Company consider to be the correct final account. If Company does not object within the time limit, Contractor's proposal shall be regarded as accepted.

- 20.6 If the parties do not agree on the final account, either of them may, no later than three months after Contractor has received Company's reply under Art. 20.5, fourth paragraph, request that alternative dispute resolution be tried. The parties shall, within two weeks of such request having been submitted, agree on the procedure for such alternative dispute resolution. The parties shall contribute to the execution of such alternative dispute resolution within six months of receipt by Contractor of Company's reply under Art. 20.5, fourth paragraph.

- 20.7 If the parties have not reached agreement by alternative dispute resolution as set out in Art. 20.6 or if they do not agree on the procedure for such alternative dispute resolution or they refrain from such procedure, Contractor must submit a writ of arbitration concerning the final account within 12 months of having received Company's reply under Art. 20.5, fourth paragraph, however not later than 15 months after the issue of the Completion Certificate if Contractor fail to submit proposal for final account.

If the 12 months deadline is exceeded, Contractor shall lose the right to submit the dispute to arbitration. In such case, Contractor shall pay the disputed amount within 14 Days after the date of the deadline, cf Art. 20.5, with addition of interest in accordance with "Forsinkelsesrenteloven".

Dersom det ikke er avsagt voldgiftsdom innen to år etter at Leverandøren har mottatt Selskapets svar etter art. 20.5, fjerde avsnitt, skal Leverandøren omgående utbetale det omtvistede beløp, jfr. art. 20.5, med tillegg av forsinkelsesrenter. Endelig oppgjør skjer etter at voldgiftsdom foreligger.

If an arbitration award has not been given within two years of Contractor having received Company's reply under Art. 20.5, fourth paragraph, then Contractor shall immediately pay the disputed amount, cf Art. 20.5, with addition of interest in accordance with Norwegian Act - "Interest on overdue payment" ("Forsinkelsesrenteloven"). Final settlement shall be made after the arbitration decision.

20.8 Selskapet har rett til å foreta revisjon av alle oppgjør hos Leverandøren og Underleverandører der disse betales etter regning. Selskapets rett til revisjon omfatter ikke Underleverandører der Underleveransen gjelder mindre innkjøp og bruk av leiet arbeidskraft i begrenset omfang.

20.8 Company is entitled to audit at Contractor's and Subcontractors' premises all payments for reimbursable work. Company's right to audit does not apply to a Subcontractor where the Subcontract entails minor purchases and limited use of hired labour.

Sannsynliggjør Leverandøren at revisjonen kan innebære fare for at fortrolig informasjon eller informasjon som ikke er relevant for kontrollens formål, kommer uvedkommende i hende, kan han kreve at revisjonen skal foretas av en nøytral revisor.

Contractor may require the audit to be performed by a neutral auditor to the extent he shows that there is a probability of confidential information, or information which is not relevant for the purposes of the audit, being disclosed to the wrong parties.

Selskapet har rett til å foreta revisjon så lenge Kontrakten løper og i inntil to år etter utgangen av det året da Ferdigattesten ble utstedt.

Company is entitled to audit during the period of Contract and for up to 2 years after the end of the year of issue of the Completion Certificate.

Betaling skal ikke ha betydning for Selskapets rett til å foreta revisjon. Viser det seg å foreligge feil, skal ny avregning foretas enten denne er til gunst eller ugunst for Leverandøren.

Payment shall not affect Company's audit rights. If charges are proven incorrect, then an adjustment shall be made, whether or not this is in the favour of Contractor.

20.9 Leverandøren skal for Selskapets regning og etter Selskapets anmodning medvirke til at Selskapet kan oppnå finansiering av Leveransen i kredittinstitusjoner som Selskapet angir, og skal skaffe Selskapet nødvendig dokumentasjon i denne forbindelse.

20.9 When requested by Company and at Company's cost, Contractor shall assist Company in obtaining financing of the Deliverables from credit institutions named by Company, and shall provide Company with documentation necessary in this connection.

Art. 21 IKKE BRUKT

Art. 21 NOT USED

Art. 22 EIENDOMSRETT TIL LEVERANSEN. UTLEVERINGSRETT

Art. 22 TITLE TO THE DELIVERABLES. RIGHT TO DEMAND DELIVERY

22.1 Selskapet blir eier av Leveransen etter hvert som Arbeidet utføres. Materialer blir Selskapets eiendom når de kommer til Byggeplass eller når Selskapet har betalt dem, dersom betalingen har skjedd tidligere.

22.1 Title to the Deliverables shall pass to Company progressively as the Work is being performed. Title to Materials passes to Company on arrival at Site, or when paid for by Company, if payment has been made earlier.

Så snart Materialer og Selskapsmaterialer kommer til Byggeplass, skal Leverandøren merke disse med identifikasjonsnummer og Selskapets navn, og så vidt mulig holde dem adskilt fra andre ting.

As soon as Materials and Company's Materials arrive at Site, Contractor shall mark them with an identification number and Company's name, and as far as possible keep them separate from other items.

22.2 Leveransen og Materialer som Selskapet eier skal være fri for heftelser som andre enn Selskapet svarer for.

22.2 The Deliverables and Materials owned by Company shall be free of liens other than those for which Company is responsible.

22.3 Selskapet skal ha rett til å registrere eiendomsretten til Kontraktsgjenstanden, Selskapsmaterialer, Materialer og Kontrakten i det norske skipsbyggingsregisteret. Leverandøren skal mot vederlag uten ugrunnet opphold utstede og overlevere Selskapet slike dokumenter og foreta de handlinger som Selskapet måtte kreve for å få gjennomført slik registrering. Leverandøren skal herunder sørge for å registrere eiendomsrett til Underleveranser i det norske skipsbyggningsregisteret, dersom dette ikke kan gjøres av Selskapet.

22.4 Gjør Leverandøren gjeldende at han har rett til å nekte å utlevere Kontraktsgjenstanden, Materialer, eller andre ting Selskapet har rett til etter Kontrakten, kan Selskapet i alle tilfelle kreve utlevering mot:

- a) betaling av Leverandørens tilgodehavende etter Kontrakten for så vidt beløpet ikke er omtvistet, og
- b) sikkerhetsstillelse, med innhold som beskrevet i Vedlegg J, for det ytterligere beløp som Leverandøren hevder å ha krav på etter Kontrakten, men som Selskapet mener at det ikke har plikt til å betale.

22.3 Company shall have the right to register its title to the Contract Object, Company's Materials, Materials and the Contract in the Norwegian Ship Building Register. Contractor shall, at Company's cost without undue delay, execute and deliver to Company such documents, and take such actions as Company requires to effect such registration. Contractor shall hereunder ensure that title to Subsupplies shall be so registered, if Company cannot do so itself.

22.4 If Contractor claims that he is entitled to refuse to deliver the Contract Object, Materials, or other items to which Company is entitled under the Contract, then Company may in all cases demand delivery in return for:

- a) payment of the outstanding amount due to Contractor under the Contract, insofar as the amount is not in dispute, and
- b) a guarantee, with contents as described in Appendix J, for any further amounts which Contractor maintains are due under the Contract, but which Company considers it has no obligation to pay.

Art. 23 LEVERANDØRGARANTI. GODKJENNELSESATTEST

23.1 Leverandøren garanterer:

- a) at Leveransen gjennom Garantiperioden svarer til Selskapets Dokumenter og Leverandørens Spesifikasjon,
- b) at Kontraktsgjenstanden gjennom Garantiperioden svarer til det endelige resultat av Leverandørens prosjektering,
- c) at Leverandørens Spesifikasjon og hans prosjektering er egnet for det formål og den bruk dette etter Kontrakten er ment å tjene,
- d) at Materialer som Leverandøren leverer for inkorporering i Kontraktsgjenstanden er nye, og
- e) for utførelsen av Arbeidet.

Denne garanti omfatter ikke Selskapets Dokumenter og Selskapsmaterialer, med mindre annet følger av art. 6.3.

Leverandørens ansvar for brudd på de ovennevnte garantier reguleres av reglene om ansvar for mangler etter art. 25.

23.2 Garantiperioden begynner når Leveringsprotokoll opprettes, og utløper to år deretter.

Art. 23 CONTRACTOR GUARANTEE. ACCEPTANCE CERTIFICATE

23.1 Contractor guarantees:

- a) that the Deliverables will conform during the Guarantee Period to Company's Documents and Contractor's Specification, and
- b) that the Contract Object will conform during the Guarantee Period to the final result of Contractor's engineering, and
- c) that Contractor's Specification and his engineering is suitable for the purpose and use for which, according to the Contract, it is intended, and
- d) that Materials delivered by Contractor for incorporation into the Contract Object are new, and
- e) the performance of the Work.

This guarantee does not apply to Company's Documents and Company's Materials unless the contrary follows from Art. 6.3.

Contractor's liability for breach of the above-mentioned guarantees is regulated by the provisions on liability for defects under Art. 25.

23.2 The Guarantee Period commences at the conclusion of the Delivery Protocol and expires two years thereafter.

- 23.3 Har Leverandøren utført garantiarbeider i Garantiperioden, har han garantiansvar etter art. 23.1 for de deler av Arbeidet som utbedringen omfatter. Dette ansvar gjelder i ett år fra datoen for fullføringen av garantiarbeidet med mindre den gjenstående del av Garantiperioden er lengre. Garantitiden for slike deler av Arbeidet skal likevel ikke i noe tilfelle være mer enn to år fra den dato da den første utbedringen var fullført.
- 23.4 Selskapet skal ha rett til å gjøre gjeldende de garantier Underleverandører har gitt til Leverandøren.
- 23.5 Selskapet skal utstede Godkjennelsesattest når Arbeidet inklusive garantiarbeider er fullført. Godkjennelsesattesten skal anses utstedt 30 Dager etter utløp av Garantiperioden eller av den periode som er nevnt i art. 23.3 dersom den utløper senere.

- 23.3 In case Contractor performs guarantee work during the Guarantee Period, he guarantees according to Art. 23.1 those parts of the Work affected by the guarantee work. This guarantee applies for one year after the date of completion of the guarantee work, unless the remaining part of the Guarantee Period is longer. The length of the guarantee for such parts of the Work shall, however, under no circumstances extend beyond two years after the completion of the first guarantee work.
- 23.4 Company shall be entitled to enforce the guarantees given by Subcontractors to Contractor.
- 23.5 Company shall issue an Acceptance Certificate when the Work, including guarantee work, has been completed. The Acceptance Certificate shall be deemed to have been issued 30 Days after the latest of the expiry of the Guarantee Period or of the period set out in Art. 23.3.

DEL VI KONTRAKTSBRUDD

Art. 24 FORSINKELSE FRA LEVERANDØRENS SIDE

- 24.1 Ut over det som er fastlagt om forsinket fremdrift i art. 11, foreligger forsinkelse når det Arbeid Vedlegg C forutsetter ikke er kontraktmessig utført på tidspunktet for en dagmulksanksjonert milepæl.

I forhold til Leveringsdato skal levering anses å ha skjedd på det tidspunkt da Leveringsprotokollen opprettes eller skulle ha vært opprettet i henhold til art. 19.1 og 19.2.

- 24.2 Er Arbeidet forsinket i forhold til de dagmulksanksjonerte milepæler som er fastsatt i Vedlegg C, skal Leverandøren betale dagmulkt til Selskapet som fastsatt i Vedlegg B. Dersom Mekanisk Ferdigstilling oppnås innen avtalt tid for dette, bortfaller likevel Selskapets rett til dagmulkt for forsinkelse i relasjon til tidligere dagmulksanksjonerte milepæler, unntatt for så vidt Selskapet godtgjør å ha lidt tap på grunn av slik tidligere forsinkelse. Mekanisk Ferdigstilling anses oppnådd når Kontraktsgjenstanden er bygget, testet, inspisert og dokumentert i henhold til Kontrakten, og er klar for Selskapets uttesting. Dette gjelder selv om det gjenstår mindre deler av Arbeidet som er opplistet på mangelslister, forutsatt at disse deler ikke har praktisk betydning for Selskapets uttesting av Kontraktsgjenstanden.

PART VI BREACH OF CONTRACT

Art. 24 CONTRACTOR'S DELAY

- 24.1 Save what is stated in Art. 11 concerning delayed progress, delay occurs when the Work prescribed in Appendix C has not been completed in accordance with the Contract by a penalty milestone.

In relation to the Delivery Date, delivery shall be deemed to have taken place at the conclusion of the Delivery Protocol, or at the time it should have been concluded in accordance with Art. 19.1 and 19.2.

- 24.2 If the Work is delayed in relation to the penalty milestones set forth in Appendix C, then Contractor shall pay liquidated damages to Company as set out in Appendix B. If, however, Mechanical Completion is met within the date agreed for such, then Company's right to be paid liquidated damages for earlier delay ceases, unless and to the extent Company can show that it has suffered losses by such earlier delays. Mechanical Completion shall be considered to be met when the Contract Object has been built, tested, inspected and documented in accordance with the Contract and is ready for testing by Company. This applies regardless of whether minor parts of the Work recorded on punch lists remain, provided that these parts are not of any practical importance for Company's testing of the Contract Object.

Leverandørens samlede ansvar for dagmulkter etter Kontrakten er begrenset til [10]¹ % av Kontraktprisen. Samlet dagmulktsansvar skal likevel aldri overstige NOK millioner.

Påløpt dagmulktt gjøres opp i forbindelse med sluttoppgjøret, jfr. art. 20.6.

24.3 Er Kontraktsgjenstanden ikke klar for levering på Leveringsdato, kan Selskapet kreve levering av Kontraktsgjenstanden og det som ellers skal inngå i Leveransen for ferdigstilling ved hjelp av en annen leverandør. Samtidig med slik levering skal partene opprette Leveringsprotokoll som angir:

- a) at Kontraktsgjenstanden etter Selskapets mening ikke ble ferdigstilt på Leveringsdato, og
- b) hver av partenes oppfatning av hvor stor prosentandel av Kontraktsgjenstanden som er ferdig og kontraktmessig utført frem til Leveringsdato, beregnet etter de prinsipper for fremdriftsberegninger som er fastsatt i Kontrakten, og
- c) hver av partenes oppfatning om hvilke deler av Kontraktsgjenstanden som er uferdig eller utilfredsstillende utført, og
- d) dato og tidspunkt for levering.

Har Selskapet krevd slik levering, skal det ikke betale den del av Kontraktprisen som angår den del av Arbeidet som ikke er utført. Selskapet kan kreve dagmulktt etter art. 24.2 beregnet på grunnlag av det antall Dager som dato for Mekanisk Ferdigstilling ville ha vært overskredet dersom Leverandøren skulle ha fullført Kontraktsgjenstanden. Forøvrig har Selskapet ingen andre krav på grunn av forsinkelse av den del av Arbeidet som ikke er utført av Leverandøren.

Selskapet skal også utstede Ferdigattest som reflekterer Leveringsprotokollen. Reglene i art. 19 gjelder tilsvarende.

24.4 Selskapet kan heve Kontrakten etter reglene i art. 26 som følge av forsinkelse. Det som er fastlagt i art. 11, 24 og 26 er Selskapets eneste beføyelser mot Leverandørens forsinkelse.

Contractor's cumulative liability for liquidated damages under the Contract is limited to [10]¹ % of the Contract Price. However, the cumulative liability for liquidated damages shall never exceed NOK million.

Accrued liquidated damages shall be settled in connection with the final account, cf Art. 20.6.

24.3 If the Contract Object is not ready for delivery on Delivery Date, then Company is entitled to require the delivery of the Contract Object and what is otherwise to be included in the Deliverables for completion with the assistance of another contractor. In conjunction with such delivery the parties shall conclude a Delivery Protocol stating:

- a) that the Contract Object, in the opinion of Company, was not completed by Delivery Date, and
- b) each party's opinion as to the percentage of the Contract Object that has been completed and contractually performed by the Delivery Date, calculated in accordance with the progress reporting principles set forth in the Contract, and
- c) each party's opinion concerning which parts of the Contract Object are incomplete or unsatisfactorily performed,
- d) the date and time of delivery.

If Company has required such delivery, then Company is not obliged to pay that part of the Contract Price which relates to the unfinished part of the Work. Company is entitled to be paid liquidated damages in accordance with Art. 24.2, calculated on the number of Days by which the date for Mechanical Completion would have been exceeded had Contractor completed the Contract Object. Company shall have no other claims based on delay in respect of the part of the Work not performed by Contractor.

Company shall also issue the Completion Certificate reflecting the content of the Delivery Protocol. The provisions of Art. 19 apply accordingly.

24.4 Company may terminate the Contract in accordance with Art. 26 due to delay. The provisions set out in Art. 11, 24 and 26 are Company's sole remedies against Contractor's delay.

¹ Som eksempel har man satt inn den satsen som stod i NTK 2007. Satsen fastlegges i hvert enkelt tilfelle hvor kontrakten brukes.

¹ As an example it is inserted the rate that was included in NTK 2007. The rate is determined on a case by case basis when the Contract is applied.

Art. 25 LEVERANDØRENS MANGELS- OG GARANTIANSVAR

25.1 Har Kontraktsgjenstanden en mangel når den leveres til Selskapet, eller oppstår det mangel som Leverandøren har garantiansvar for etter art. 23, er Leverandøren ansvarlig for mangelen etter reglene i denne artikkel.

Leverandøren har likevel bare ansvar for mangel som Selskapet har gitt Leverandøren melding om uten ugrunnet opphold etter at det oppdaget eller burde ha oppdaget den. Slik melding må senest være gitt innen utløpet av Garantiperioden.

Gjelder meldingen mangel ved garantiarbeider, må den senest være gitt innen utløpet av den særlige garantitid etter art. 23.3. Gjelder meldingen mangel ved Materialer bestilt ved bruk av Rammeavtaler som Leverandøren er pålagt å benytte, må den, om ikke annet er klart fastsatt i vedlegg H, senest være gitt Leverandøren innen utløpet av den garantitiden som fremgår av Rammeavtalen.

Meldingen til Leverandøren skal inneholde en spesifisert angivelse av mangelen eller hvordan den arter seg.

25.2 Har Leverandøren ansvar for en mangel, skal han snarest mulig utbedre mangelen for egen regning.

Leverandøren skal gi Selskapet melding om de tiltak han tar sikte på å utføre, samt tidspunktet for utbedringen. Selskapet skal uten ugrunnet opphold gi Leverandøren meddelelse om sitt syn på Leverandørens planer for utbedring. Selskapet skal ikke på urimelig måte hindre Leverandøren i å gjennomføre utbedringen som planlagt.

25.3 Kan ikke Leverandøren utbedre en mangel innen rimelig tid etter at han fikk melding om den, har Selskapet rett til selv å utbedre mangelen eller å la en Tredjemann gjøre dette. I så fall skal Leverandøren betale nødvendige omkostninger ved utbedringen, forutsatt at Selskapet går frem på rimelig måte.

Dersom Selskapet ikke vil at Leverandøren skal utføre utbedringsarbeidet, skal Leverandøren betale et beløp til Selskapet for utbedringsarbeidet, beregnet etter reglene i art. 13.2.

Forøvrig kan Selskapet kreve erstatning for tilkomstutgifter, utgifter til konstatering av mangelen og beslektede utgifter som er direkte knyttet til mangelen eller mangelsutbedringen, med mindre annet følger av Kontrakten, jfr. art. 25.4, 26.3 og 32.

Art. 25 CONTRACTOR'S DEFECTS AND GUARANTEE LIABILITY

25.1 If the Contract Object has a defect when delivered to Company, or if a defect arises for which Contractor is liable under his guarantee in accordance with Art. 23, then Contractor is responsible for the defect in accordance with the provision of this Article.

Contractor is, however, liable for a defect only if Company has given notice of the defect, without undue delay after having discovered the defect, or after it ought to have been discovered. Such notice must have been given at the latest before the expiry of the Guarantee Period.

If the notice concerns defects in guarantee work, then it must have been given before the expiry of the period set forth in Art. 23.3. If the notice concerns defects in Materials ordered on the basis of Frame Agreements which Contractor is obliged to use, then it must have been given to Contractor at the latest before the expiry of the guarantee period stated in the Frame Agreements, unless otherwise is clearly set out in Appendix H.

The notice to Contractor shall contain a specific description of the defect or how it appears.

25.2 If Contractor is responsible for a defect, he shall rectify it as soon as possible at his own cost.

Contractor shall notify Company of which measures he intends to apply and the time for rectification. Company shall notify Contractor of its views on the rectification plans without undue delay. Company shall not unreasonably prevent Contractor from performing the planned rectification.

25.3 If Contractor cannot rectify a defect within a reasonable time after being notified of it, then Company shall be entitled to rectify the defect itself or to engage a Third Party to do so. In such case Contractor shall pay the necessary costs of rectification, provided that Company acts in a reasonable manner.

If Company refuses to allow Contractor to perform the rectification work, then Contractor shall pay to Company an amount calculated according to the provisions of Art. 13.2 for the rectification work.

In addition Company may claim damages for expenses incurred in providing access to the defect, expenses incurred in ascertaining the defect, and related expenses directly connected to the defect or the rectification of the defect, unless the contrary follows from the Contract, cf Art. 25.4, 26.3 and 32.

Dersom utbedringsarbeidet utføres av andre enn Leverandøren eller unnlates utført i henhold til art. 25.3 første og andre avsnitt, er ikke Leverandøren ansvarlig for utbedringsarbeidet eller manglende utbedring og følgene av dette.

If the rectification work is performed by parties other than Contractor or if the rectification work is left undone, all in accordance with Art. 25.3 first and/or second paragraph, Contractor is not responsible for the rectification work, or for rectification not performed, and the consequences thereof.

25.4 Leverandørens ansvar for utbedringsarbeid etter at Leveringsprotokoll er opprettet og for erstatning etter art. 25.3, skal ikke i noe tilfelle omfatte kostnader forbundet med:

- a) demontering av andre gjenstander enn Kontraktsgjenstanden for å få adgang til Kontraktsgjenstanden, eller
- b) kost og losji til havs, eller
- c) transport til, fra og på feltet, eller
- d) tungløftoperasjoner til havs, eller
- e) ekstra kostnader forbundet med arbeider utført under havoverflaten.

25.4 Contractor's liability for rectification work after the Delivery Protocol has been concluded and for damages under Art. 25.3, shall under no circumstances include costs relating to:

- a) dismantling of other objects than the Contract Object to provide access to the Contract Object, or
- b) board and lodging offshore, or
- c) transport to, from and at the offshore location, or
- d) heavy lift operations offshore, or
- e) extra costs associated with guarantee work performed below the water line.

25.5 Selskapet kan heve Kontrakten etter reglene i art. 26 som følge av mangler. Det som er fastlagt i art. 25 og 26, er Selskapets eneste beføyelser mot Leverandøren for mangler.

25.5 Company is entitled to terminate the Contract in accordance with the provisions of Art. 26 due to defects. The remedies set forth in Art. 25 and 26 are the sole remedies open to Company against Contractor for defects.

Art. 26 HEVING PÅ GRUNN AV LEVERANDØRENS KONTRAKTSBRUDD

Art. 26 TERMINATION DUE TO CONTRACTOR'S BREACH OF CONTRACT

26.1 Selskapet har rett til å heve Kontrakten med øyeblikkelig virkning ved varsel til Leverandøren dersom:

- a) Selskapet har rett til maksimal dagmulkt i henhold til art. 24.2 dog tidligst etter 67 Dagers forsinkelse, eller
- b) levering av Kontraktsgjenstanden er eller det er klart at levering av Kontraktsgjenstanden vil bli forsinket med mer enn 15% av tidsperioden fra Arbeidets start til Leveringsdato, eller 120 Dager – avhengig av hva som er den korteste tidsperiode, eller
- c) det foreligger vesentlig kontraktsbrudd fra Leverandørens side, eller
- d) Leverandøren blir insolvent eller innstiller sine betalinger, eller
- e) det foreligger vesentlige avvik fra HMS kravene Kontrakten foreskriver. Det samme gjelder ved gjentatte avvik fra HMS kravene som Kontrakten foreskriver, dersom Leverandøren har unnlatt å iverksette nødvendige korrigerende tiltak umiddelbart etter å ha mottatt varsel fra Selskapet.

26.1 Company is entitled to terminate the Contract with immediate effect by notifying Contractor when:

- a) Company has become entitled to be paid maximum liquidated damages in accordance with Art. 24.2, but at the earliest after 67 Days of delay, or
- b) delivery of the Contract Object is or it is evident that delivery of the Contract Object will be delayed by more than 15% of the time from start of the Work until the Delivery Date, or by 120 Days - whichever is the shorter period, or
- c) Contractor is in substantial breach of the Contract, or
- d) Contractor becomes insolvent or stops his payments, or
- e) there are substantial deviations from the HSE requirements according to the Contract. The same applies in case of repeated deviations from the HSE requirements, if Contractor has failed to implement necessary correcting measures immediately after having received a notification from Company.

26.2 Når Kontrakten heves, har Selskapet rett til å overta fra Leverandøren Kontraktsgjenstanden, Materialer, Selskapsmaterialer, Underleveranser, dokumenter og andre rettigheter som er nødvendige for å sette Selskapet i stand til å fullføre Leveransen selv eller ved hjelp av andre. Leveringsprotokoll skal opprettes og Ferdigattest utstedes etter reglene i art. 24.3.

Selskapet har rett til selv eller med assistanse av Tredjemann mot vederlag å gjøre bruk av Leverandørens Byggeplass(er) og utstyr, verktøy, tegninger osv. som er nødvendig for å fullføre Leveransen. Dette gjelder bare når slik bruk blir av begrenset varighet og at forretningshemmeligheter, know-how og andre opplysninger som Selskapet eller Tredjemann derved får kjennskap til, bare skal nyttes til å fullføre Leveransen.

Leverandøren har rett til betaling for den del av Arbeidet som er utført og for det materiell og utstyr som overtas etter art. 26.2 første avsnitt, med fradrag av de beløp Selskapet måtte ha til gode hos Leverandøren.

26.3 Når Kontrakten heves kan Selskapet dessuten fremsette følgende krav:

- a) erstatning for forsinkelse i form av dagmulkt, beregnet på grunnlag av det antall Dager som Leveringsdato må antas å ville være oversittet dersom Leverandøren skulle ha fullført Kontraktsgjenstanden og en sats pr. Dag på 0,10% av kontraktsverdien av det Arbeid som skulle vært ferdig ved denne dato. Begrensningen i art. 24.2 andre avsnitt skal gjelde tilsvarende.
- b) erstatning for mangler og annet kontraktsbrudd med de begrensninger som følger av reglene i art. 25.

Art. 27 KONTRAKTSBRUDD FRA SELSKAPETS SIDE

27.1 Dersom Selskapet er forsinket med levering av ytelser, med å fatte beslutninger eller å utføre andre plikter som Selskapet har i henhold til Kontrakten, har Leverandøren krav på justering av Fremdriftsplanen og/eller Kontraksprisen i henhold til reglene i art. 12 til 16. Slik justering skal reflektere konsekvensene for Leverandøren av Selskapets forsinkelse.

Leverandøren har tilsvarende rett til endring av Fremdriftsplanen og tillegg til Kontraksprisen ved forsinkelser og økte kostnader som skyldes mangelfull oppfyllelse av ytelser som påhviler Selskapet etter Kontrakten. Slik justering skal likevel ikke foretas i den utstrekning forsinkelsen skyldes at Leverandøren ikke har oppfylt sine forpliktelser i henhold til art. 6.

26.2 Upon termination of the Contract, Company is entitled to take over from Contractor the Contract Object, Materials, Company's Materials, Subsupplies, documents and other rights necessary to enable Company to complete the Deliverables, either by itself or with the assistance of others. The Delivery Protocol shall be concluded and the Completion Certificate shall be issued in accordance with Art. 24.3.

Company is entitled either by itself or with the assistance of any Third Party, at Company's cost, to use Contractor's Site(s), equipment, tools, drawings, etc. as necessary to complete the Deliverables. This only applies when such use is of a limited duration, and provided further that business secrets, know-how and other information which Company or such Third Party acquire shall be used only for completion of the Deliverables.

Contractor is entitled to be paid for the part of the Work performed and for plant and equipment taken over by Company in accordance with Art. 26.2 first paragraph, less any amounts due from Contractor to Company.

26.3 When the Contract is terminated, Company shall also be entitled to present the following claims:

- a) damages for delay in the form of liquidated damages, calculated on the basis of the number of Days by which the Delivery Date would have been exceeded if Contractor had completed the Contract Object and a rate per Day of 0,10% of the contract value of the Work that should have been completed by this date. The limitation in Art. 24.2 second paragraph shall apply accordingly.
- b) damages for defects and other breaches of Contract, subject to the limitations of Art. 25.

Art. 27 COMPANY'S BREACH OF CONTRACT

27.1 If Company is late in providing deliverables, in making decisions or in performing other of his obligations under the Contract, then Contractor shall be entitled to an adjustment of the Contract Schedule and/or Contract Price in accordance with the provisions of Art. 12 to 16. Such adjustment shall reflect the consequences of the delay caused to Contractor by Company's breach of Contract.

Contractor has a corresponding right to adjustment of the Contract Schedule and an increase in the Contract Price with respect to delays and increased costs caused by defective fulfilment of Company's obligations under the Contract. Nevertheless, such adjustment shall not be made to the extent that such delay is due to Contractor's non-fulfilment of his obligations under Art. 6.

- 27.2 Selskapet skal utstede en Endringsordre etter reglene i art. 12 til 16 vedrørende justeringer av Fremdriftsplanen og tillegg til Kontraktsprisen som følge av Selskapets kontraktsbrudd. Dersom ikke Leverandøren har fremsatt Endringsordrekrav innen 21 Dager etter at han har oppdaget kontraktsbruddet, taper han retten til å påberope seg dette.
- 27.3 Dersom Selskapet er forsinket med betalingen etter art. 20, skal Selskapet betale forsinkelsesrenter etter Forsinkelsesrenteloven med mindre forsinkelsen skyldes manglende fakturadokumentasjon fra Leverandørens side og Selskapet har meddelt Leverandøren dette senest ved forfall.

- 27.2 Company shall issue a Variation Order in accordance with the provisions in Art. 12 to 16 in respect of adjustments of the Contract Schedule and/or increase in the Contract Price resulting from Company's breach of Contract. Contractor loses his right to make a Variation Order Request if he has not done so within 21 Days after discovery of the breach of Contract.
- 27.3 If Company is late in making payments in accordance with Art. 20, then Company shall pay interest according to Norwegian Act - "Interest on overdue payment" ("Forsinkelsesrenteloven"), unless the delay is caused by insufficient invoice documentation from Contractor and Company has notified Contractor of this no later than the due date.

DEL VII FORCE MAJEURE

Art. 28 VIRKNINGER AV FORCE MAJEURE

- 28.1 Ingen av partene skal anses for å ha misligholdt en forpliktelse etter Kontrakten i den utstrekning han kan godtgjøre at overholdelse av den er blitt forhindret på grunn av Force Majeure.
- 28.2 Den part som vil påberope seg Force Majeure, skal så snart som mulig gi den annen part varsel om Force Majeure-situasjonen.
- 28.3 Bortsett fra de tilfeller som er angitt nedenfor samt i art. 28.4, skal hver av partene dekke sine omkostninger som skyldes en Force Majeure-situasjon.
- Dersom Selskapet påberoper seg Force Majeure, skal art. 18.1 og 18.2 gjelde tilsvarende.
- Innen 21 Dager etter at Force Majeure-situasjonen har opphørt, skal Leverandøren fremsette eventuelle krav om justering av Vedlegg C etter reglene i art. 12 til 16. Vedlegg C skal i tilfelle justeres under hensyntagen til den forsinkelse som Leverandøren er påført som følge av Force Majeure-situasjonen.
- 28.4 Dersom det oppstår Force Majeure og dette påvirker kontrakt om Underleveranse av marine tjenester ved sammenkoblingsoperasjoner, tungløftoperasjoner eller installasjon av Kontraktgjenstanden, skal Selskapet dekke de direkte merkostnader Leverandøren påføres under slike kontrakter. Dette gjelder bare dersom Leverandøren inntar en like restriktiv definisjon av Force Majeure i de berørte kontrakter som i denne Kontrakt.

PART VII FORCE MAJEURE

Art. 28 EFFECTS OF FORCE MAJEURE

- 28.1 Neither of the parties shall be considered in breach of an obligation under the Contract to the extent the party can establish that fulfilment of the obligation has been prevented by Force Majeure.
- 28.2 The party invoking Force Majeure shall, as soon as possible, notify the other party of the Force Majeure situation.
- 28.3 Except as set out below and in Art. 28.4, each party shall cover its costs caused by a Force Majeure situation.
- If Company invokes Force Majeure, Art. 18.1 and 18.2 shall apply accordingly.
- Within 21 Days after the Force Majeure situation has ceased, Contractor shall present his claim, if any, for adjustment of Appendix C in accordance with the provisions of Art. 12 to 16. Any adjustments to Appendix C shall be made with due regard to the delay caused to Contractor by the Force Majeure situation.
- 28.4 If Force Majeure occurs and this influences a contract for Subsupply of marine operations related to mating, heavy lifts or installation of the Contract Object, Company shall bear the direct additional costs incurred by Contractor under such contracts. This only applies, where in the relevant contracts, Contractor defines Force Majeure as restrictively as in this Contract.

Kontrakter om Underleveranser som nevnt i forrige avsnitt skal inneholde en tidsfrist for når Underleverandøren kan si opp kontrakten som følge av Force Majeure som minst tilsvarer det antall Dager som er angitt i Vedlegg C. Dersom Underleverandøren sier opp kontrakten som følge av en Force Majeure-situasjon som varer utover det antall Dager som er angitt i Vedlegg C, har Leverandøren rett til slik forlengelse av Fremdriftsplanen og slik justering av Kontraktprisen som nødvendiggjøres av hans inngåelse av en ny kontrakt om Underleveranse for å oppfylle denne del av hans forpliktelse etter Kontrakten.

28.5 Fortsetter en Force Majeure-situasjon uten avbrudd i 180 Dager eller mer, eller det er klart at den vil gjøre det, har hver av partene rett til å si opp Kontrakten ved varsel til den annen part. Bestemmelsene i art. 17.2, 17.4, 17.5 og 17.6 gjelder tilsvarende.

28.6 Dersom den Leveringsdato som ville ha gjeldt uavhengig av Force Majeure er nådd og Force Majeure-situasjonen fortsatt varer, kan Selskapet kreve levering av Kontraktsgjenstanden. I så fall skal partene opprette Leveringsprotokoll og Ferdigattest skal utstedes som angitt i art. 24.3 første avsnitt. Selskapet skal i tillegg utstede Endringsordre i samsvar med reglene i art. 12 til 16.

Contracts for Subsupply as mentioned in the previous paragraph shall contain a deadline for when the Subcontractor may terminate the contract due to Force Majeure which at least corresponds to the number of Days stated in Appendix C. If the Subcontractor terminates as the result of a Force Majeure situation that lasts beyond the number of Days stated in Appendix C, Contractor is entitled to such extension of the Contract Schedule and such adjustment of the Contract Price as necessitated by his entering into a new contract for Subsupply in order to fulfil this part of his obligations under the Contract.

28.5 If a Force Majeure situation lasts without interruption for 180 Days or more, or it is evident that it will do so, then each party shall have the right to cancel the Contract by notice to the other party. The provisions of Art. 17.2, 17.4, 17.5 and 17.6 apply accordingly.

28.6 If the Delivery Date which would have applied in the absence of Force Majeure is reached and Force Majeure still continues, Company is entitled to demand delivery of the Contract Object. In such case the parties shall conclude a Delivery Protocol and the Completion Certificate shall be issued in accordance with Art. 24.3, first paragraph. Company shall, in addition, issue a Variation Order in accordance with Art. 12 to 16.

DEL VIII ANSVAR OG FORSIKRINGER

PART VIII LIABILITY AND INSURANCES

Art. 29 TAP AV ELLER SKADE PÅ LEVERANSEN ELLER SELSKAPSMATERIALER

Art. 29 LOSS OF OR DAMAGE TO THE DELIVERABLES OR COMPANY'S MATERIALS

29.1 Oppstår det tap av eller skade på Kontraktsgjenstanden fra Arbeidets start til Leveringsprotokoll opprettes eller skulle ha vært opprettet etter art. 19.1 og 19.2, skal Leverandøren gjennomføre de nødvendige tiltak for å sikre at Arbeidet blir fullført i henhold til Kontrakten. Tilsvarende gjelder om det oppstår tap eller skade på Materialer eller Selskapsmaterialer mens de befinner seg i Leverandørgruppens varetekt og under Leverandørgruppens kontroll.

29.1 If loss of or damage to the Contract Object occurs between the start of the Work until the time when the Delivery Protocol has been concluded or should have been concluded in accordance with Art. 19.1 and 19.2, Contractor shall carry out necessary measures to ensure that the Work is completed in accordance with the Contract. The same applies if any loss of or damage to Materials or Company's Materials occurs while they are under Contractor Group's safekeeping and control.

Dersom det oppstår tap av eller skade på andre deler av Leveransen enn Kontraktsgjenstanden fra Arbeidets start og frem til slik dokumentasjon fysisk leveres til Selskapet, skal Leverandøren gjennomføre de nødvendige tiltak for å sikre at Arbeidet blir fullført i henhold til Kontrakten.

If any loss or damage to other parts of the Deliverables than the Contract Object occurs from the start of the Work until such documentation has been physically delivered to Company, then Contractor shall carry out the necessary measures to ensure that the Work is completed in accordance with the Contract.

Leverandørens plikt til å gjennomføre tiltak som her nevnt, gjelder uten hensyn til ansvarsbetingende forhold i noen form fra Selskapsgruppens side.

Contractor's obligation to carry out measures stated herein applies regardless of whether negligence in any form has been shown by Company Group.

29.2 Omkostningene ved å gjennomføre tiltak som nevnt i art. 29.1 skal bæres av Leverandøren med mindre skaden er forvoldt av Selskapsgruppen eller skaden skyldes krig, atomskade eller terror.

Leverandørens omkostningsansvar for øvrige ulykkeshendelser er begrenset til egenandelen under forsikringer tegnet av Selskapet i henhold til art. 31.1, dog maksimalt NOK millioner, dersom:

- a) tapet eller skaden dekkes av forsikringer som nevnt, eller
- b) tapet eller skaden ikke dekkes av nevnte forsikringer som følge av forhold på Selskapets side.

29.2 The costs of carrying out such measures as are stated in Art. 29.1 shall be borne by Contractor unless the damage is caused by Company Group or the damage is due to war, nuclear damage or terror.

Contractor's liability for such costs for other occurrences is limited to the deductibles under the insurances provided by Company in accordance with Art. 31.1, and in any event limited to a maximum of NOK million, provided that:

- a) the loss or damage is covered by insurance policies as mentioned, or
- b) the loss or damage is not covered by the insurance policies mentioned above as a result of circumstances for which Company carries the risk.

Art. 30 ANSVARFRIHET. SKADESLØSHOLDELSE

30.1 Leverandøren skal holde Selskapsgruppen skadesløs for ethvert krav som knytter seg til:

- a) personskade eller tap av menneskeliv blant ansatte hos Leverandørgruppen, og
- b) tap av eller skade på eiendom som tilhører Leverandørgruppen,

og som måtte oppstå i forbindelse med Arbeidet eller som er voldt av Leveransen i dens levetid. Dette skal gjelde uten hensyn til ansvarsbetingende forhold i noen form fra Selskapsgruppens side.

Leverandøren skal så langt praktisk mulig sørge for at andre selskaper i Leverandørgruppen fraskriver seg retten til å gjøre gjeldende krav som omfattes av Leverandørens plikt etter bestemmelsene i denne art. 30.1.

30.2 Selskapet skal holde Leverandørgruppen skadesløs for ethvert krav som knytter seg til:

- a) personskade eller tap av menneskeliv blant ansatte hos Selskapsgruppen, og
- b) tap av eller skade på eiendom som tilhører Selskapsgruppen, med det unntak som er fastsatt i art. 29,

og som måtte oppstå i forbindelse med Arbeidet eller som er voldt av Leveransen i dens levetid. Dette skal gjelde uten hensyn til ansvarsbetingende forhold i noen form fra Leverandørgruppens side.

Selskapet skal så langt praktisk mulig sørge for at andre selskaper i Selskapsgruppen fraskriver seg retten til å gjøre gjeldende krav som omfattes av Selskapets plikt etter bestemmelsene i denne art. 30.2.

Art. 30 EXCLUSION OF LIABILITY. INDEMNIFICATION

30.1 Contractor shall indemnify Company Group from and against any claim concerning:

- a) personal injury to or loss of life of any employee of Contractor Group, and
- b) loss of or damage to any property of Contractor Group,

and which might arise in connection with the Work or be caused by the Deliverables in their lifetime. This applies regardless of any form of liability, whether strict or by negligence, in whatever form, on the part of Company Group.

Contractor shall, as far as practicable, ensure that other companies in Contractor Group waive their right to make any claim against Company Group when such claims are covered by Contractor's obligation to indemnify under the provisions of this Art. 30.1.

30.2 Company shall indemnify Contractor Group from and against any claim concerning:

- a) personal injury to or loss of life of any employee of Company Group, and
- b) loss of or damage to any property of Company Group, except as stated in Art. 29,

and which might arise in connection with the Work or be caused by the Deliverables in their lifetime. This applies regardless of any form of liability whether strict or by negligence, in whatever form, on the part of Contractor Group.

Company shall, as far as practicable, ensure that other companies in Company Group waive their right to make any claim against Contractor Group when such claims are covered by Company's obligation to indemnify under the provisions of this Art. 30.2.

30.3 Frem til utstedelse av Godkjennelsesattest skal Leverandøren holde Selskapsgruppen skadesløs for:

- a) utgifter i anledning krav fra offentlig myndighet i forbindelse med fjerning av vrak av eller forurensning fra fartøyer eller andre flytende innretninger som Leverandørgruppen stiller til rådighet for bruk i forbindelse med Arbeidet, og
- b) krav som er knyttet til tap eller skade påført alle andre enn Leverandørgruppen og Selskapsgruppen i forbindelse med Arbeidet eller av Leveransen,

selv om tapet eller skaden skyldes ansvarsbetingende forhold i noen form fra Selskapsgruppens side.

Leverandørens ansvar for tap eller skader ved hver ulykkeshendelse skal være begrenset til NOK millioner. Dette gjelder ikke Leverandørens ansvar for tap eller skade ved hver ulykkeshendelse som omfattes av forsikringer tegnet i henhold til art. 31.2.a) og b), der Leverandørens ansvar skal omfatte forsikringsbeløpet som utbetales for tapet eller skaden.

Selskapet skal holde Leverandørgruppen skadesløs for krav som nevnt i art. 30.3 første avsnitt i den utstrekning de måtte overskride ovennevnte ansvarsbegrensninger, uten hensyn til ansvarsbetingende forhold i noen form fra Leverandørgruppens side.

Etter utstedelsen av Godkjennelsesattesten skal Selskapet holde Leverandørgruppen skadesløs for ethvert krav nevnt i art. 30.3 første avsnitt, uten hensyn til ansvarsbetingende forhold i noen form fra Leverandørgruppens side.

30.4 Leverandøren skal holde Selskapsgruppen skadesløs for krav som følger av inngrep i patentrettigheter eller andre immaterielle rettigheter i forbindelse med Arbeidet eller Selskapets bruk av Leveransen. Dette gjelder likevel ikke dersom slikt inngrep er en følge av bruk av Selskapets Dokumenter, Selskapsmaterialer, Rammeavtaler som Leverandøren er pålagt å benytte, Tredjemanns prosesslisens nominert av Selskapet eller en følge av etterlevelse av en instruks fra Selskapet. I slike tilfelle skal Selskapet på tilsvarende måte holde Leverandørgruppen skadesløs.

30.3 Until the issue of the Acceptance Certificate, Contractor shall indemnify Company Group from:

- a) costs resulting from the requirements of public authorities in connection with the removal of wrecks, or pollution from vessels or other floating devices provided by Contractor Group for use in connection with the Work, and
- b) claims arising out of loss or damage suffered by anyone other than Contractor Group and Company Group in connection with the Work or caused by the Deliverables,

even if the loss or damage is the result of any form of liability, whether strict or by negligence in whatever form by Company Group.

Contractor's liability for loss or damage arising out of each accident shall be limited to NOK million. This does not apply to Contractor's liability for loss or damage for each accident covered by insurances provided in accordance with Art. 31.2.a) and b), where Contractor's liability extends to the sum recovered under the insurance for the loss or damage.

Company shall indemnify Contractor Group from and against claims mentioned in the first paragraph above, to the extent that they exceed the limitations of liability mentioned above, regardless of any form of liability, whether strict or by negligence, in whatever form, on the part of Contractor Group.

After issue of the Acceptance Certificate, Company shall indemnify Contractor Group from and against any claims of the kind mentioned in the first paragraph above, regardless of any form of liability, whether strict or by negligence, in whatever form, on the part of Contractor Group.

30.4 Contractor shall indemnify Company Group from claims resulting from infringement of patent or other industrial property rights in connection with the Work, or Company's use of the Deliverables. However, this does not apply where such an infringement results from the use of Company's Documents, Company's Materials, Frame Agreements that Contractor is instructed to use, process licences nominated by Company from Third Parties or is the result of compliance with an instruction from Company. In such cases Company shall correspondingly indemnify Contractor Group.

Dersom det avdekkes inngrep i patentrettigheter eller andre immaterielle rettigheter som Leverandøren skal holde Selskapet skadesløs for, skal Leverandøren for egen regning og uten ugrunnet opphold anskaffe nødvendige lisensrettigheter for å sette Selskapet i stand til å kunne utnytte Leveransen til dens forutsatte formål. Hvis Leverandøren ikke anskaffer slike lisensrettigheter senest én måned etter at han er underrettet om slike inngrep, skal han uten ugrunnet opphold for egen regning foreta nødvendige modifikasjoner i Leveransen for å sikre at Selskapets videre bruk av denne ikke er i strid med Tredjemanns rettigheter.

Leverandørens ansvar skal være begrenset til inngrep i det land hvor Leveransen i henhold til Kontrakten skal benyttes og til de land hvor Byggeplassen(e) er.

- 30.5 En part skal straks varsle den andre part når han mottar krav som denne skal holde ham skadesløs for. Den annen part skal om mulig overta behandlingen av kravet, dog slik at Selskapet alltid skal behandle krav som kan medføre ansvar etter art. 30.3 tredje og fjerde avsnitt.

Partene skal gi hverandre nødvendige opplysninger og annen hjelp til behandlingen av kravet. En part skal ikke uten den andres samtykke godta krav som denne skal dekke helt eller delvis.

Art. 31 FORSIKRINGER

- 31.1 Selskapet skal sørge for tegning og opprettholdelse av de forsikringer som er beskrevet nedenfor og i Vedlegg G:
- Byggerisikoforsikring eller tilsvarende forsikring som skal dekke Leveransen, Materialer og Selskapsmaterialer mot fysisk tap eller skade i samsvar med forsikringsvilkårene.
 - Transportforsikring som skal dekke Leveransen, Materialer og Selskapsmaterialer mot fysisk tap eller skade under transport i samsvar med forsikringsvilkårene.
 - Ansvarsforsikring som skal dekke Selskapets ansvar i henhold til art. 30.3 for beløp på minimum NOK 500 millioner for de krav som oppstår ved en ulykkeshendelse.

Forsikringene skal være i kraft på det tidspunkt Arbeidet påbegynnes og utløper i samsvar med forsikringsvilkårene.

I polisene skal det fastsettes at Selskapsgruppen og Leverandørgruppen er medforsikret, og assurandørene skal frskrive seg enhver regressrett overfor Leverandørgruppen.

If infringements of patent or other industrial property rights that Contractor is to indemnify Company from are discovered, then Contractor shall, for his own account and without undue delay, provide the necessary licence rights to enable Company to utilise the Deliverables for the purpose for which they were intended. If Contractor does not provide such licence rights at the latest one month after he was notified of such infringements, he shall, without undue delay and for his own account, make the necessary modifications of the Deliverables in order to ensure that Company's continued use is not in contravention of the rights of a Third Party.

Contractor's liability shall be limited to infringements in the country in which the Deliverables, in accordance with the Contract, are to be used, and in the countries in which the Site(s) are located.

- 30.5 A party shall promptly notify the other party if it receives a claim that the other party is obliged to indemnify. Whenever possible, the other party shall take over treatment of the claim, provided always that Company shall handle all claims which may result in liability under Art. 30.3, third and fourth paragraph.

The parties shall give each other information and other assistance needed for handling the claim. Neither party shall, without the consent of the other party, approve of a claim which shall be indemnified, in whole or in part, by the other party.

Art. 31 INSURANCES

- 31.1 Company shall provide and maintain the insurances described below and in Appendix G:
- Builder's all risk insurance, or equivalent insurance, covering the Deliverables, Materials and Company's Materials against physical loss or damage, in accordance with the insurance conditions.
 - Transport insurance covering the Deliverables, Materials and Company's Materials against physical loss or damage during transportation, in accordance with the insurance conditions.
 - Liability insurance covering Company's liability under Art. 30.3 for a minimum amount of NOK 500 million for claims arising from each accident.

Such insurance cover shall be effective at the time when the Work starts and expires in accordance with the insurance conditions.

The policies shall state that Company Group and Contractor Group are co-insured, and the insurers shall waive any right of subrogation against Contractor Group.

- 31.2 Leverandøren skal sørge for tegning og opprettholdelse av følgende forsikringer:
- Kaskoforsikring av ethvert fartøy eller andre flytende innretninger som Leverandørgruppen stiller til rådighet for bruk i forbindelse med Arbeidet. Forsikring skal tegnes på norske eller sammenlignbare vilkår og skal dekke totalverdien av fartøyet/innretningen.
 - P&I forsikring, inklusive oljeforurensningsforsikring for fartøyer og innretninger som nevnt i a) ovenfor.
 - Ansvarsforsikring som skal dekke Leverandørens ansvar for tings- og personskade etter art. 30.3, for såvidt det ikke er dekket av a) eller b) ovenfor.
 - Personforsikring som skal dekke tap i forbindelse med sykdom, personskader eller dødsulykker hos Leverandørgruppen i den utstrekning dette kreves etter de regler som får anvendelse eller eventuelt i Vedlegg G.

Forsikringene skal være i kraft på det tidspunkt Arbeidet påbegynnes og skal ikke utløpe før ved utstedelsen av Godkjennelsesattest.

I polisene skal assurandørene frskrive seg enhver regressrett overfor Selskapsgruppen.

Leverandøren skal sørge for at forsikringer som nevnt i a), b) og c) ovenfor gir Selskapet rett til å holde seg direkte til assurandøren for krav som Leverandørgruppen skal dekke i henhold til art. 30.

Leverandøren skal varsle Selskapet i god tid før forsikringen sies opp eller forsikringen av annen grunn faller bort.

- 31.3 Leverandøren skal, på Selskapets anmodning, fremlegge bekreftede polisekopier eller forsikringssertifikater med nødvendige opplysninger, inklusive utløpsdato, vedrørende alle forsikringer som Leverandørgruppen har tegnet i henhold til art. 31.2. Den samme forpliktelse gjelder for Selskapet for slike forsikringer det skal tegne i henhold til Kontrakten.

Når det gjelder den forsikring som er spesifisert under art. 31.2.b) og 31.2.c) skal forsikringssertifikatet eller kopiene bekrefte at Leverandørens forsikringsforpliktelser i henhold til denne Kontrakten er dekket.

Dersom en part ikke oppfyller sin plikt til å tegne forsikring etter reglene i denne artikkel, kan den annen part sørge for den forsikringsdekning som mangler, og kreve omkostningene erstattet av ham.

- 31.2 Contractor shall provide and maintain the following insurances:

- All risks, hull and machinery insurance for each vessel or other floating device provided by Contractor Group in connection with the Work. The insurance policies shall be taken out with Norwegian or comparable insurance conditions and shall cover the total value of the vessel/device.
- P&I insurance, including oil pollution insurance for such vessels and devices as mentioned in a).
- Liability insurance covering Contractor's liability for damage to property and personal injury under Art. 30.3, to the extent such liability has not been covered under a) and b).
- Personnel insurance which shall cover losses connected with illness, personal injury or accidental death in Contractor Group, to the extent required by applicable laws or by the provisions, if any, of Appendix G.

Such insurance cover shall be effective from the start of the Work and shall not expire until issue of the Acceptance Certificate.

The policies shall state that the insurers waive all rights of subrogation against Company Group.

Contractor shall ensure that the insurances listed in a), b) and c) above entitle Company to make a direct claim against the insurers in respect of claims which Contractor Group is obliged to indemnify under Art. 30.

Contractor shall notify Company in appropriate time before the insurance is cancelled, or lapses for any other reason.

- 31.3 Contractor shall, at the request of Company, produce certified copies of the policies or insurance certificates with the necessary information, including the expiry date, relating to all insurances provided by Contractor Group in accordance with Art. 31.2. The same obligation applies to Company for the insurances Company shall provide in accordance with the Contract.

The insurance certificates or copies thereof concerning the insurance specified in Art. 31.2b) and 31.2c), shall confirm that Contractor's obligations to insure in accordance with the Contract have been fulfilled.

If one of the parties fails to provide insurance according to its obligations of this Article, then the other party is entitled to take out such insurance and claim a refund of the costs incurred from the party in default.

31.4 Ved et forsikringstilfelle skal en part uten ugrunnet opphold gi varsel til den andre part dersom han vil kreve dekning under den andre parts forsikringer, med beskrivelse av den hendelse som har forårsaket kravet. En part skal yte den andre part rimelig assistanse i forbindelse med behandlingen av slike krav, uten omkostninger for den andre part.

31.4 When any incident occurs for which cover is granted under one of the parties' insurance policies, the other party shall notify that party without undue delay, enclosing a description of the incident that gives rise to the insurance claim. When the party whose insurance policy covers the claim, handles the claim, the other party shall provide reasonable assistance, without claiming compensation.

DEL IX ANSVARSBEGRENSNING OG ANSVARFRASKRIVELSE

PART IX LIMITATION AND EXCLUSION OF LIABILITY

Art. 32 ANSVARSBEGRENSNING OG ANSVARFRASKRIVELSE

Art. 32 LIMITATION AND EXCLUSION OF LIABILITY

32.1 Selskapet skal holde Leverandørgruppen skadesløs for Selskapsgruppens egne indirekte tap, og Leverandøren skal holde Selskapsgruppen skadesløs for Leverandørgruppens egne indirekte tap. Dette gjelder uten hensyn til ansvarsbetingende forhold i noen form fra noen av gruppene, og - bortsett fra art. 17.3 og 24.2 - uten hensyn til hva som måtte følge av andre bestemmelser i Kontrakten.

32.1 Company shall indemnify Contractor Group from Company Group's own indirect losses, and Contractor shall indemnify Company Group from Contractor Group's own indirect losses. This applies regardless of any liability, whether strict or by negligence, in whatever form, on the part of either group and - except as stated in Art. 17.3 and 24.2 - regardless of any other provisions of the Contract.

Indirekte tap etter denne bestemmelse omfatter, men er ikke begrenset til tapt inntekt, tapt fortjeneste, tap forårsaket av forurensning og tapt produksjon.

Indirect losses according to this provision include but are not limited to loss of earnings, loss of profit, loss due to pollution and loss of production.

32.2 Leverandørens samlede ansvar for kontraktsbrudd, inklusiv ansvar etter art. 24, 25 og 26, og uansett om Kontrakten heves eller ikke, skal være begrenset til [25]² % av Kontraktsprisen. Dette globalansvar skal imidlertid under ingen omstendigheter overstige NOK millioner.

32.2 Contractor's total liability for breach of contract, including liability in accordance with Art. 24, 25 and 26, and regardless of whether the Contract is terminated or not, shall be limited to [25]² % of the Contract Price. However, this global liability shall not under any circumstance exceed NOK million.

DEL X OPPHAVSRETT M.V.

PART X PROPRIETARY RIGHTS, ETC.

Art. 33 RETTIGHETER TIL INFORMASJON, TEKNOLOGI OG OPPFINNELSER

Art. 33 RIGHTS TO INFORMATION, TECHNOLOGY AND INVENTIONS

33.1 Kommersiell og teknisk informasjon, herunder tegninger, dokumenter og dataprogrammer uansett lagringsmåte, og kopier av dette, som Selskapet har stilt til rådighet for Leverandøren, skal være Selskapets eiendom. Det samme gjelder informasjon som er utviklet av Leverandøren hovedsaklig på grunnlag av slik informasjon som Selskapet har stilt til rådighet.

33.1 Commercial and technical information, including drawings, documents and computer programs regardless of method of storage, and copies thereof, provided by Company to Contractor shall be the property of Company. The same applies to information developed by Contractor mainly on the basis of information provided by Company.

² Som eksempel har man satt inn den satsen som sto i NTK 2007. Satsen fastlegges i hvert enkelt tilfelle hvor kontrakten brukes.

² As an example it is inserted the rate that was included in NTK 2007. The rate is determined on a case by case basis when the Contract is applied.

Oppfinnelser gjort av Leverandøren hovedsakelig basert på slik informasjon som er nevnt i første avsnitt skal også være Selskapets eiendom. Dette gjelder likevel ikke såfremt Tredjemanns rett er til hinder for det og Leverandøren har gjort det som med rimelighet kan kreves for å sikre seg retten.

Leverandøren skal varsle Selskapet om slike oppfinnelser som skal være Selskapets eiendom. Leverandøren skal yte Selskapet den bistand som er nødvendig for at Selskapet skal få oppfinnelsene patentert. Selskapet skal betale Leverandøren for alle rimelige utgifter i forbindelse med slik bistand, inkludert godtgjørelse til Leverandørens ansatte eller andre i henhold til gjeldende lov eller generelle avtaler om godtgjørelse for oppfinnelser.

Leverandøren skal ikke benytte informasjon som nevnt i første avsnitt og oppfinnelser som nevnt i andre avsnitt til andre formål enn Arbeidet. All dokumentasjon, alle dataprogrammer og kopier skal returneres til Selskapet ved Kontraktens opphør, med mindre annet avtales.

- 33.2 Kommersiell og teknisk informasjon, herunder tegninger, dokumenter og dataprogrammer uansett lagringsmåte, og kopier av dette, som Leverandøren har stilt til rådighet for Selskapet, skal være Leverandørens eiendom. Det samme gjelder informasjon som er utviklet av Leverandøren hovedsakelig på grunnlag av slik informasjon og all informasjon for øvrig som er utviklet av Leverandørgruppen i forbindelse med Arbeidet og som ikke omfattes av art. 33.1.

Oppfinnelser som Leverandøren gjør under utførelsen av Arbeidet og som ikke omfattes av art. 33.1, andre avsnitt skal være Leverandørens eiendom.

Leverandøren skal gi Selskapet en ugjenkallelig, royalty-fri, ikke-eksklusiv bruksrett til informasjon som nevnt i første avsnitt og oppfinnelser som nevnt i andre avsnitt i den utstrekning dette er nødvendig i forbindelse med drift, reparasjon, modifikasjon, utvidelse, ombygging og vedlikehold av Kontraktsgjenstanden.

Art. 34 HEMMELIGHOLDELSE AV INFORMASJON

- 34.1 All informasjon som partene utveksler, skal holdes hemmelig og ikke overføres til Tredjemann uten den andre parts skriftlige samtykke, med mindre slik informasjon:
- kan overføres til Tredjemann i henhold til art. 33, eller
 - allerede er kjent for vedkommende part på det tidspunkt informasjonen ble mottatt, eller

Inventions made by Contractor during the performance of the Work mainly based on such information as stated in the first paragraph shall also be the property of Company. This shall, however, not apply, if the rights of a Third Party prevent it and Contractor has made reasonable efforts to obtain the right.

Contractor shall notify Company of such inventions which shall be Company's property. Contractor shall provide the necessary assistance to enable Company to acquire the patents to the inventions. Company shall pay Contractor for all reasonable costs in connection with such assistance, including compensation to Contractor's employees or others, in accordance with applicable law or general agreements concerning compensation for inventions.

Such information as stated in the first paragraph and inventions as stated in the second paragraph shall not be used by Contractor other than for the purpose of the Work. All documentation, all computer programs and copies shall be returned to Company at the expiry of the Contract, unless otherwise agreed.

- 33.2 Commercial and technical information, including drawings, documents and computer programs regardless of method of storage, and copies thereof, provided by Contractor to Company shall be the property of Contractor. The same applies to information developed by Contractor mainly on the basis of such information and all other information developed by Contractor Group in connection with the Work and which is not comprised by Art. 33.1.

Inventions made by Contractor during the performance of the Work and which are not covered by Art. 33.1, second paragraph, shall be the property of Contractor.

Contractor shall give Company an irrevocable, royalty-free, non-exclusive right to use information mentioned in the first paragraph and inventions mentioned in the second paragraph to the extent necessary in connection with the operation, repair, modification, extension, rebuilding and maintenance of the Contract Object.

Art. 34 CONFIDENTIAL INFORMATION

- 34.1 All information exchanged between the parties shall be treated as confidential and shall not be disclosed to a Third Party without the other party's written permission, unless such information:
- may be disclosed to a Third Party in accordance with Art. 33, or
 - is already known to the party in question at the time the information was received, or

- c) er eller blir alminnelig kjent på annen måte enn ved feil begått av Selskaps- eller Leverandørgruppen, eller
- d) mottas fra Tredjemann på rettmessig måte uten plikt til hemmeligholdelse.

Hver av partene kan imidlertid bruke eller overføre hemmelig informasjon til Tredjemann i den utstrekning dette er nødvendig for utførelse av og kontroll med Arbeidet og bruk av Leveransen. Partene skal i slike tilfelle sørge for at Tredjemann undertegner skriftlig avtale om hemmeligholdelse i henhold til art. 34.

- 34.2 Leverandøren skal ikke publisere informasjon i forbindelse med Arbeidet eller Kontrakten uten Selskapets skriftlige godkjenning, som ikke skal nektes uten saklig grunn.
- 34.3 Bestemmelsene i denne artikkel skal likevel ikke være til hinder for at partene overfører hemmelig informasjon til Olje- og energidepartementet, Oljedirektoratet, Petroleumstilsynet eller til Tredjemann i den utstrekning dette er nødvendig i henhold til gjeldende lovgivning.

- c) is or becomes part of the public domain other than through a fault of Company Group or Contractor Group, or
- d) is rightfully received from a Third Party, without an obligation of confidentiality.

Each of the parties may, however, use or disclose confidential information to a Third Party, to the extent necessary for the performance of and control of the Work and use of the Deliverables. In such cases the parties shall ensure that the Third Party signs a written confidentiality agreement in accordance with Art. 34.

- 34.2 Contractor shall not publish information concerning the Work or the Contract without Company's written approval, which shall not be unreasonably withheld.
- 34.3 Nevertheless, the provisions of this Article shall not prevent a party from disclosing confidential information to the Ministry of Oil and Energy, the Petroleum Directorate, the Petroleum Safety Authority or to a Third Party to the extent necessary, according to the applicable law.

DEL XI ØVRIGE BESTEMMELSER

PART XI OTHER PROVISIONS

Art. 35 OVERDRAGELSE AV KONTRAKTEN M.V.

- 35.1 Selskapet kan overdra sine rettigheter og plikter etter Kontrakten til Tredjemann, forutsatt at Selskapet kan godtgjøre at erververen har den økonomiske styrke som trenges for å kunne oppfylle Selskapets plikter etter Kontrakten. Dersom Leverandøren ber om det, skal Selskapet stille en tilfredsstillende sikkerhet for Tredjemanns oppfyllelse.
- 35.2 Leverandøren kan ikke overdra eller pantsette Kontrakten, del av eller interesse i den, til Tredjemann uten Selskapets samtykke. Slikt samtykke er ikke nødvendig ved slik overdragelse eller pantsettelse til bank eller annet finansforetak.

Art. 36 VARSLER, KRAV OG MELDINGER

- 36.1 Alle varsler, krav og andre meldinger som skal gis etter bestemmelser i Kontrakten, skal gis skriftlig til vedkommende parts representant etter art. 3 til adresse som oppgitt i Vedlegg D, eller som endret etter skriftlig varsel.

Art. 37 PROSJEKTINTEGRERT MEGLING

- 37.1 Dersom partene er enige om det, kan det oppnevnes en oppmann eller et meglingsutvalg med mandat å bistå partene med å løse tvister som måtte oppstå i kontraktperioden (Prosjektintegret megling – PRIME).

Art. 35 ASSIGNMENT OF THE CONTRACT, ETC.

- 35.1 Company may assign its rights and obligations under the Contract to a Third Party, provided that Company can demonstrate that the assignee has the financial strength required to fulfil Company's obligations under the Contract. At Contractor's request, Company shall provide a satisfactory guarantee for the Third Party's performance.
- 35.2 Contractor may not assign or mortgage the Contract, a part of or interest in it, to a Third Party without Company's approval. Such approval is not required for an assignment or mortgage to a bank or other financial enterprise.

Art. 36 NOTICES, CLAIMS AND NOTIFICATIONS

- 36.1 All notices, claims and other notification to be given in accordance with the provisions of the Contract shall be submitted in writing to the relevant party's representative under Art. 3, with such address as given in Appendix D or as changed by notice.

Art. 37 PROJECT INTEGRATED MEDIATIONS

- 37.1 If the parties agree, an arbiter or mediation panel may be appointed with a mandate to assist the parties in resolving disputes that may arise during the contract period (Project Integrated Mediation – PRIME).

Hensikten med PRIME er å gi partene et forum for å finne frem til minnelige løsninger.

PRIME-medlemmene bør oppnevnes så snart som mulig etter kontraktsinngåelsen. PRIME bør bestå av inntil tre medlemmer, som oppnevnes av partene i fellesskap.

PRIME-medlemmene fastsetter i samråd med partene en hensiktsmessig arbeidsform, herunder i hvilken grad og på hvilken måte PRIME-medlemmene skal involveres i arbeidet under kontrakten.

Kostnadene med PRIME deles likt mellom partene hvis ikke annet er avtalt.

The purpose of PRIME shall be to provide the parties with a forum for finding amicable solutions.

The PRIME members should be appointed as soon as possible following the conclusion of the Contract. PRIME should comprise of up to three members, which shall be jointly appointed by the parties.

The PRIME members shall, in consultation with the parties, determine a suitable work methodology, including the degree to which and how the PRIME members are to be involved in the work performed under the Contract.

The costs related to PRIME shall be divided equally between the parties, unless otherwise agreed.

Art. 38 NORSK RETT OG TVISTER

38.1 Kontrakten skal være undergitt og fortolkes i samsvar med norsk rett.

38.2 Tvister som måtte oppstå i forbindelse med eller som et resultat av Kontrakten, og som ikke løses i minnelighet, skal avgjøres ved voldgift med mindre partene avtaler noe annet. Voldgiftsak skal anlegges i

Voldgiftsretten settes med tre voldgiftsdommere som søkes oppnevnt av partene i fellesskap.

Lov om voldgift (lov av 14. mai 2004 nr. 25) gjelder.

Partene er enige om at voldgiftsforhandlingene og voldgiftsdommen ikke skal være offentlig.

Art. 38 NORWEGIAN LAW AND DISPUTES

38.1 This Contract shall be governed by and interpreted in accordance with Norwegian law.

38.2 Disputes arising in connection with or as a result of the Contract, and which are not resolved by mutual agreement, shall be settled by arbitration unless the parties agree otherwise. Any arbitration proceedings shall take place in

The arbitral tribunal shall consist of three arbitrators who the parties shall seek to jointly appoint.

"Lov om voldgift" (lov av 14. mai 2004 nr. 25) (Act regarding procedural rules for Arbitration) shall apply.

The parties agree that the arbitration proceedings and the arbitration decision shall not be public.

Norsk olje og gass

PB 8065

4068 Stavanger

Vassbotnen 1

Sandnes

firmapost@norog.no

Norsk Industri

PB 7072 Majorstuen

0306 Oslo

Middelthuns gate 27

Oslo

post@norskindustri.no

ICS 91.010.20
Språk: Norsk

Norsk bygge- og anleggskontrakt

Norwegian building and civil engineering contract

Norsk bygge- og anleggskontrakt**Innhold**

Forord	3
Kap I Innledende bestemmelser	4
1 Virkeområde	4
2 Definisjoner	4
3 Kontraktdokumenter	5
4 Overdragelse av kontraktsforpliktelser	5
5 Plikt til samarbeid og lojalitet	5
6 Partenes representanter	6
7 Møter	6
8 Varsler og krav	6
9 Sikkerhetsstillelse	6
10 Forsikring	7
Kap II Entreprenørens ytelser	8
11 Krav til utførelse	8
12 Forhold på byggeplassen	9
13 Entreprenørens prosjektering av enkelte deler av kontraktarbeidet	10
14 Kontroll, prøving m.m.	10
15 Bruk av underentreprenør	11
16 Tiltransport. Byggeplassadministrasjon og fremdriftskontroll av sideentrepriser	11
17 Risiko for skade på kontraktarbeidet i byggetiden	12
18 Fremdrift og samordning	13
Kap III Byggherrens ytelser	13
19 Innholdet av byggherrens medvirkningsplikt	13
20 Tidspunkt for byggherrens medvirkning	14
21 Entreprenørens varslingsplikt	15
Kap IV Endringer. Forsinkelse og svikt m.v. ved byggherrens medvirkning	15
22 Endringer	15
23 Irregulær endringsordre	16
24 Fristforlengelse	16
25 Vederlagsjustering	18

26	Partsuenighet	20
	Kap V Vederlag og betaling	20
27	Fastsettelse av vederlag	20
28	Fremdriftsbetaling	21
29	Generelle betalingsbestemmelser	22
30	Entreprenørens rettigheter ved forsinket betaling	22
31	Regningsarbeider	22
	Kap VI Overtakelse og sluttoppgjør	23
32	Overtakelse	23
33	Sluttoppgjør	25
	Kap VII Forsinkelse. Mangler	26
34	Dagmulkt ved forsinkelse	26
35	Brudd på samordningsplikt	27
36	Mangel ved kontraktarbeidet. Erstatningsansvar	27
37	Direktekrav mot entreprenørens kontraktsmedhjelpere	28
	Kap VIII Avbestilling, oppsigelse og hevning	29
38	Avbestilling og oppsigelse	29
39	Hevning på grunn av mislighold	29
	Kap IX Øvrige bestemmelser	31
40	Eiendomsrett til kontraktarbeid og materialer	31
41	Bruk av dokumenter	31
42	Ansvar for skade	31
43	Tvister	32

Forord

NS 8405:2008 ble fastsatt i oktober 2008.

NS 8405:2008 erstatter NS 8405 1. utgave, februar 2004 (innbefattet rettelsesblad AC 2004). Endringene i 2. utgave gjelder i det alt vesentlige bestemmelsene i kap. III og kap. IV.

Denne standarden er utarbeidet og enstemmig anbefalt av en komité som er oppnevnt av Standard Norge etter forslag fra:

Arkitektbedriftene i Norge
Entreprenørforeningen - Bygg og Anlegg
Forsvarsbygg
Helsebygg Midt-Norge
Kommunenes Sentralforbund
Maler- og byggtapetsermestrenes Landsforbund
Maskinentreprenørenes Forbund
NELFO
Norges Byggmesterforbund
Norges Bygg- og Eiendomsforening
Norske Boligbyggelags Landsforbund
Norske Rørleggerbedrifters Landsforening
OBOS
Oslo kommune
RIF ANS – Organisasjonen for rådgivere
Statens vegvesen - Vegdirektoratet
Statsbygg

Standarden gir uttrykk for hva de ovennevnte organisasjoner og institusjoner er blitt enige om som alminnelige kontraktsbestemmelser for utførelse av større bygg og anleggsarbeider. Det er de ovennevnte organisasjoners forutsetning at standarden anvendes uten andre endringer eller avvik enn de standarden selv åpner for, bortsett fra dem som er nødvendige på grunn av spesielle forhold ved det enkelte prosjekt.

Kap I Innledende bestemmelser

1 Virkeområde

Denne standarden er utarbeidet for bruk i kontraktsforhold hvor en part (entreprenøren) påtar seg utførelsen av et bygg- eller anleggsarbeid (herunder anlegg, nybygg, vedlikehold, reparasjon og ombygging) for en andre parten (byggherren), og hvor det vesentlige av tegninger, beskrivelser og beregninger skal leveres av byggherren.

Standarden er egnet for kontraktsforhold der prosjektets omfang eller organisering tilsier behov for formaliserte varslingsregler med strenge konsekvenser (preklusjon) for unnlatt varslings, eller utstrakt plikt til samordning med alle aktører i prosjektet. I kontraktsforhold hvor det på grunn av organiseringen eller omfanget av prosjektet ikke er slike behov, er NS 8406 *Forenklet norsk bygge- og anleggskontrakt* klart mer egnet.

Standarden er ikke utarbeidet for bruk i underentrepriseforhold. Det er utarbeidet egne kontraktsstandarder for underentrepriser.

2 Definisjoner

I denne standarden gjelder følgende definisjoner:

2.1

avtaledokument

dokument som er undertegnet av begge parter, og som bekrefter inngåelse av kontrakt

2.2

byggherre

kontraktspart som skal ha utført det bygg- eller anleggsarbeidet som kontrakten omfatter

2.3

dag

kalenderdag

2.4

entreprenør

kontraktspart som har påtatt seg utførelsen av det bygg- eller anleggsarbeidet som kontrakten omfatter

2.5

G

det grunnbeløpet som fastsettes i medhold av lov av 28. februar 1997 nr. 19 om folketrygd

2.6

kontraktarbeid

bygg, arbeid eller anlegg som omfattes av kontrakten mellom byggherren og entreprenøren

2.7

kontraktsmedhjelper

leverandør, entreprenør, prosjekterende, rådgiver eller en annen person som har påtatt seg å oppfylle deler av en parts kontraktsforpliktelse

2.8**kontraktssum**

det opprinnelig avtalte vederlaget for entreprenørens oppfyllelse av sine kontraktsforpliktelser, inkludert merverdiavgift. Til kontraktssummen hører også det opprinnelig avtalte anslaget over vederlag for ytelser som skal avregnes etter enhetspriser eller etter regning

2.9**sideentreprenører**

entreprenører som i samme prosjekt har selvstendige kontrakter med byggherren om utførelse av bygg eller anleggsarbeider

2.10**underentreprenør**

entreprenør som har påtatt seg utførelsen av en del av de forpliktelser som omfattes av entreprenørens kontrakt med byggherren

2.11**vederlag**

det beløp byggherren skal betale til entreprenøren for oppfyllelse av entreprenørens kontraktsforpliktelser

3 Kontraktdokumenter**3.1 Kontraktdokumenter**

Er ikke annet avtalt, inngår følgende dokumenter i kontrakten:

- a) avtaledokumentet dersom slikt dokument er opprettet;
- b) eventuelle referater eller skriftlig materiale fra oppklarende drøftelser eller forhandlinger avholdt etter at tilbudet ble inngitt, som er godkjent av begge parter;
- c) entreprenørens tilbud;
- d) skriftlige avklaringer og eventuelle referater eller skriftlig materiale fra befaringer eller konferanser avholdt før tilbudet ble inngitt;
- e) tilbuds- eller konkurransegrunnlaget;
- f) denne standarden (NS 8405).

3.2 Motstrid/uoverensstemmelser

Inneholder kontraktdokumentene bestemmelser som strider mot hverandre, skal de gjelde i den rekkefølgen som er angitt i 3.1.

Er det motstrid mellom dokumentene som er nevnt i 3.1 e), gjelder beskrivelsen foran tegningene. Utførelse som bare er angitt på tegning, men som også burde ha vært angitt i beskrivelsen eller mengdefortegnelsen, omfattes ikke av kontrakten.

Er det motstrid mellom bestemmelser i den enkelte dokumentgruppen nevnt i 3.1, går spesielle bestemmelser foran generelle bestemmelser, og bestemmelser utarbeidet særskilt for kontrakten, foran standardiserte bestemmelser.

4 Overdragelse av kontraktsforpliktelser

Verken entreprenøren eller byggherren kan overdra sine kontraktsforpliktelser med mindre den andre parten samtykker.

5 Plikt til samarbeid og lojalitet

Partene er forpliktet til å samarbeide og vise lojalitet under gjennomføringen av kontrakten.

6 Partenes representanter

Hver av partene skal utpeke en person som representerer dem i spørsmål angående kontrakten (representant). Er ikke annet skriftlig meddelt den andre parten, har representanten fullmakt til å fatte alle beslutninger i anledning kontrakten. Representanten skal under enhver omstendighet ha fullmakt til å fatte de beslutninger som er nødvendige for at kontraktarbeidet skal kunne gjennomføres uten unødvendig opphold. Representanten kan ved skriftlig varsel til den andre parten gi andre fullmakt til å opptre på sine vegne.

7 Møter

7.1 Byggemøter

Det skal jevnlig avholdes byggemøter i utførelsestiden.

Byggherren innkaller til byggemøter. Entreprenøren kan innkalle til byggemøter dersom han mener det er behov for det. Innkallelsen skal ordinært skje med minst 7 dagers varsel.

Partenes deltakere på byggemøtene har fullmakt til å avgjøre ordinære saker. Hvem som har fullmakt til å gi endringsordre, fremgår av 22.3 annet ledd.

Det skal føres referat fra byggemøtene. Referatet føres normalt av én av byggherrens deltakere. Referatet sendes i god tid før neste møte til de øvrige møtedeltakerne og til partenes representanter. Eventuelle innsigelser mot referatet må fremkomme uten ugrunnet opphold, senest i første ordinære byggemøte etter at referatet er mottatt.

7.2 Oppstartmøte og spesielle møter

Før byggearbeidene starter, kan hver av partene innkalle til et oppstartmøte for å avklare og gjennomgå partenes samarbeids- og beslutningsrutiner. Bestemmelsen i 7.1 fjerde ledd gjelder tilsvarende.

For øvrig kan hver av partene kreve at det skal holdes egne møter for å ta opp særskilte problemstillinger.

8 Varsler og krav

Alle varsler og krav og svar på disse som skal meddeles etter bestemmelsene i kontrakten, skal fremsettes skriftlig til partenes representanter, jf. punkt 6, eller til avtalte adresser.

Varsel og krav som er innført i referatet ført etter 7.1, regnes som skriftlig. Varsel og krav gitt ved elektronisk kommunikasjon regnes bare som skriftlig dersom dette er avtalt.

Hvis en part ønsker å gjøre gjeldende at den andre parten har varslet eller svart for sent, må han gjøre det skriftlig uten ugrunnet opphold etter å ha mottatt varsel eller svar. Gjør han ikke det, skal varslet eller svaret anses som gitt i tide.

9 Sikkerhetsstillelse

9.1 Generelle bestemmelser

Er ikke annet avtalt, skal partene for egen regning stille sikkerhet for sine kontraktsforpliktelser, herunder forsinkelsesrenter og inndrivelsesomkostninger ved mislighold. Sikkerheten skal stilles uten ugrunnet opphold etter kontraktens inngåelse og senest 14 dager etter mottakelsen av den andre partens sikkerhet.

Sikkerheten stilles som selvskyldnerkausjon fra bank, forsikringsselskap eller annen finansinstitusjon. Entreprenøren kan stille sikkerhet i form av forsikring som tilsvarer slik kausjon dersom byggherren på forhånd har godkjent dette. Kausjonsløftet fra garantisten skal rettes direkte til den andre parten og skal ikke være begrenset på annen måte enn det som følger av disse bestemmelsene.

Garantistens ansvar skal ikke være begrenset ved forbehold om eventuell manglende premiebetaling eller annet mislighold fra den som stiller sikkerheten.

Garantiansvar kan ikke gjøres gjeldende av en part med mindre den andre parten har fått rimelig frist til å rette de påklagede forhold.

9.2 Entreprenørens sikkerhetsstillelse

Er ikke annet avtalt, skal entreprenøren stille en samlet sikkerhet for oppfyllelse av sine kontraktsforpliktelser i utførelsestiden og i reklamasjonstiden. På forespørsel skal byggherren bekrefte oppdragstildelingen overfor garantisten. Byggherren plikter ikke å betale avdrag før han har mottatt entreprenørens sikkerhetsstillelse.

Sikkerheten for entreprenørens kontraktsforpliktelser i utførelsestiden, herunder ansvar for forsinket fullføring, skal utgjøre 10 % av kontraktssummen. Sikkerheten kan gjøres gjeldende for forhold byggherren påberoper seg senest ved overtakelsen.

Når kontraktarbeidet er overtatt, reduseres denne sikkerheten til 3 % av kontraktssummen for forhold som påberopes i løpet av de påfølgende 3 år, med mindre annet er avtalt. Sikkerheten faller deretter bort, med mindre byggherren har gjort ansvar gjeldende mot entreprenøren som kan kreves dekket av sikkerheten.

Når sikkerheten er falt bort og entreprenøren deretter forlanger det, skal garantidokumentet returneres.

9.3 Byggherrens sikkerhetsstillelse

Er ikke annet avtalt, skal byggherren stille en sikkerhet for oppfyllelse av sine kontraktsforpliktelser som utgjør 15 % av kontraktssummen. Entreprenøren plikter ikke å starte utførelsen før han har mottatt byggherrens sikkerhetsstillelse.

Sikkerheten hefter for krav entreprenøren setter frem mot byggherren senest ved oversendelsen av sluttfaktura, samt krav som etter 33.1 fremsettes senere.

Når sikkerheten er falt bort og byggherren deretter forlanger det, skal garantidokumentet returneres.

9.4 Reduksjon av sikkerhet

Senest én måned etter overtakelsen skal byggherren meddele entreprenøren om sikkerheten for kontraktsforpliktelsene i utførelsestiden kan reduseres eller bortfalle. Entreprenøren skal gi tilsvarende melding om byggherrens sikkerhetsstillelse senest én måned etter byggherrens frist for å fremme innsigelser mot sluttoppgjøret etter 33.2.

Dersom en part fastholder en sikkerhet som åpenbart er større enn det som skal til for å sikre hans krav, kan den andre parten kreve erstattet de merutgifter til premiebetaling som dette har påført ham.

10 Forsikring

10.1 Entreprenørens plikt til å holde kontraktarbeidet forsikret

Er ikke annet avtalt, skal entreprenøren holde forsikret det som til enhver tid er utført av kontraktarbeidet, materialer byggherren har betalt forskudd for, samt materialer byggherren har overgitt i entreprenørens besittelse.

Forsikringen skal tegnes på slike vilkår som er vanlig for den type arbeid entreprenøren eller hans underentreprenører skal utføre, og skal omfatte skade, så som brannskade, vannskade og hæververk, samt annen skade på kontraktarbeidet. Forsikringen skal dessuten dekke tyveri forøvd ved innbrudd. Den skal gjelde inntil hele kontraktarbeidet er overtatt av byggherren. Det kan avtales at forsikringen skal opprettholdes inntil alle arbeider vedrørende hele bygget eller anlegget er overtatt av byggherren.

Entreprenøren skal sørge for å tegne forsikring for et beløp som gir dekning for det som det vil koste å bringe kontraktarbeidet i samme stand som før skaden. Forsikringsavtalen skal tegnes som en førsterisikoforsikring.

Byggherren skal være medforsikret. Forsikringsavtalen skal inneholde en bestemmelse om at forsikringsselskapet ikke kan påberope seg slike forhold som er nevnt i lov av 16. juni 1989 nr. 69 om forsikringsavtaler (FAL), kapittel 4 eller § 8-1, som grunnlag for å redusere erstatningen.

Det skal fremgå av forsikringsavtalen at forsikringsselskapet ikke kan forhandle med forsikringstakeren om oppgjøret eller utbetale til forsikringstakeren uten byggherrens samtykke.

10.2 Ansvarsforsikring

Er ikke annet avtalt, skal entreprenøren ha ansvarsforsikring på slike vilkår som er vanlige for den type arbeid entreprenøren eller hans underentreprenører skal utføre. Forsikringen skal dekke erstatningsansvar for skade han og hans underentreprenører kan påføre byggherrens eller tredjemanns person og ting i forbindelse med utførelsen av kontraktarbeidet. Dekning av underentreprenørens ansvar under forsikringen skal ikke hindre regress fra forsikringsselskapet mot underentreprenøren. Forsikringssummen skal ikke være mindre enn 150 G. Dersom det foretas utbetaling fra entreprenørens ansvarsforsikring i løpet av kontraktperioden, er entreprenøren forpliktet til å tegne tilleggsforsikring slik at forsikringssummen til enhver tid ikke blir mindre enn 150 G.

Forsikringsavtalen skal ikke inneholde bestemmelser som reduserer skadelidtes rettigheter overfor forsikringsselskapet i forhold til det som følger av FALs ordinære bestemmelser.

10.3 Kontroll

Attester for hver tegnet forsikring skal på forlangende forelegges byggherren for kontroll. Av attesten etter 10.1 skal det fremgå at byggherren er medforsikret. Byggherren kan dessuten kreve fremlagt relevant dokumentasjon om den konkrete forsikringen.

Slik kontroll fratår ikke entreprenøren risikoen for at forsikringen er dekkende.

10.4 Forsikring ved ombyggingsarbeider

Ved ombyggingsarbeider skal byggherren sørge for at den delen av bygget som ikke omfattes av ombyggingen, er forsikret i den utstrekning som er beskrevet i 10.1. Dersom entreprenøren forlanger det, skal byggherren fremlegge dokumentasjon for slik forsikring.

10.5 Oppgjørsbehandling

Byggherren skal varsle entreprenøren dersom han gjør ansvar etter entreprenørens forsikring gjeldende mot forsikringsselskapet. Entreprenøren plikter å gi byggherren rimelig assistanse i forbindelse med forsikringsselskapets behandling av slike krav.

Ved skade på entreprenørens kontraktarbeid som dekkes av hans forsikring etter 10.1, skal entreprenøren benytte forsikringen fullt ut.

Kap II Entreprenørens ytelser

11 Krav til utførelse

11.1 Utførelse

Kontraktarbeidet skal oppfylle de krav som er angitt i kontrakten.

Er ikke kvalitetskrav til materialer og utførelse angitt i kontrakten, gjelder slike kvalitetskrav som er vanlige for tilsvarende arbeider.

Ved utførelsen av kontraktarbeidet skal entreprenøren gå frem slik at det ikke oppstår skade eller fare for skade. Hvis det oppstår fare for skade som nødvendiggjør tiltak som ikke følger av kontrakten, gjelder bestemmelsene i punkt 42.

11.2 Kontraksstridig utførelse og skader på kontraktarbeidet i byggetiden

Har entreprenøren utført deler av kontraktarbeidet i strid med kontrakten, eller det konstateres skade på kontraktarbeidet som entreprenøren bærer risikoen for, skal han varsle byggherren så snart han blir klar over dette. Entreprenøren skal meddele byggherren hvorledes utbedring vil bli foretatt.

Entreprenøren skal deretter foreta utbedring og dekke eventuelle utgifter til tilkomst og andre nødvendige utgifter som følger av utbedringen, med mindre kostnadene vil bli uforholdsmessig store i forhold til det som oppnås. Byggherren kan i så fall kreve prisavslag etter bestemmelsene i 36.4. Dersom den kontraktsstridige utførelsen eller skaden fører til skade på deler av bygget eller anlegget som ikke omfattes av kontrakten, gjelder 36.5 tilsvarende.

12 Forhold på byggeplassen

12.1 Lover, offentlige forskrifter og vedtak

Begge parter skal overholde de lover, offentlige forskrifter og vedtak som gjelder for deres kontraktsforpliktelser og for forholdene på byggeplassen.

Entreprenøren har rett til å nekte å utføre arbeid som ville være i strid med offentligrettslige krav stilt i lov eller i medhold av lov.

12.2 Byggeplassledelse

Entreprenøren skal i nødvendig utstrekning lede arbeidet på byggeplassen selv eller ved en person med tilstrekkelig fagkyndighet. Dersom det i tilbuds- eller konkurransegrunnlaget er stilt krav om en nærmere angitt byggeplassledelse, kan entreprenøren ikke uten godkjenning skifte ut denne. Byggherren kan ikke nekte godkjenning uten saklig grunn.

12.3 Utmåling, stikning

Utmåling ut over byggherrens påvisning etter 19.4 påhviler entreprenøren.

Entreprenøren skal med rimelig frist varsle byggherren når viktige deler av stikningsarbeidene er ferdige, slik at denne, hvis han ønsker det, kan foreta kontroll.

12.4 Norsk Standard, forskrifter

Entreprenøren skal sørge for at de forskrifter, Norsk Standard, byggedetaljblad og andre dokumenter som det er vist til i kontrakten, er tilgjengelig på byggeplassen på papir eller i elektronisk form.

12.5 Opprydding

Entreprenøren skal holde god orden på byggeplassen for så vidt angår det arbeid han skal utføre, og skal foreta regelmessig opprydding etter sitt eget arbeid og fjerne alt avfall etter dette.

Overholder ikke entreprenøren sine forpliktelser til opprydding, kan byggherren etter skriftlig varsel iverksette slik opprydding for entreprenørens regning.

12.6 Bruk av stillaser og heiser

Entreprenøren skal tillate at hans stillaser og ubetjente heiser vederlagsfritt brukes av andre entreprenører og byggherren, så langt det ikke skjer til fortrengsel for entreprenørens arbeid eller for øvrig er til urimelig ulempe. Den som ønsker å bruke stillaser m.m., skal meddele entreprenøren dette i rimelig tid på forhånd.

Kraner og betjente heiser skal også kunne betjene andre entreprenører og byggherren, så langt det ikke skjer til fortrengsel for entreprenørens arbeid. Godtgjørelse for dette avtales på forhånd mellom entreprenøren og brukeren.

Entreprenøren skal i god tid varsle byggherren før kraner, stillaser og heiser tas ned.

12.7 Arbeidstid

Er ikke annet avtalt eller følger av offentlige forskrifter eller enkeltvedtak, har entreprenøren rett til å arbeide utenfor ordinær arbeidstid. Han skal i så fall varsle byggherren på forhånd.

13 Entreprenørens prosjektering av enkelte deler av kontraktarbeidet

13.1 Entreprenørens prosjektering

Dersom beskrivelsen eller andre kontraktsdokumenter fastsetter at entreprenøren skal oppnå et bestemt funksjonskrav for enkelte deler av kontraktarbeidet, skal entreprenøren forestå nødvendig prosjektering for dette. Funksjonskrav som fremgår av tegning, skal også fremgå av beskrivelsen.

For øvrig skal entreprenøren bare utføre prosjektering dersom dette er avtalt.

Dersom entreprenøren skal prosjektere, har han ansvar for alle tilleggskostnader som følge av feil og uoverensstemmelser i sin prosjektering. Medfører feil eller uoverensstemmelser i slik prosjektering mangler ved kontraktarbeidet, behandles disse etter bestemmelsene i punkt 36.

Entreprenøren skal samordne sin prosjektering med de øvrige prosjekterende etter 18.3 første ledd.

13.2 Byggherrens varslingsplikt

Byggherren skal varsle entreprenøren dersom han blir oppmerksom på at entreprenørens prosjektering er uegnet, ufullstendig, inneholder uoverensstemmelser eller feil som kan føre til at arbeidet ikke blir i samsvar med det som er avtalt.

Byggherren skal også varsle dersom han oppdager at entreprenørens prosjektering er uforsvarlig.

Entreprenørens ansvar etter 13.1 reduseres eller faller bort i den utstrekning byggherren ikke varsler når

- a) han har oppdaget slike forhold som nevnt i første ledd, eller
- b) han burde ha forstått at det dreide seg om en utførelse som var uforsvarlig.

14 Kontroll, prøving m.m.

14.1 Byggherrens rett til å føre kontroll

Byggherren har rett til å føre kontroll med materialer, utførelse og kontraktarbeidet for øvrig. Blir han oppmerksom på at kontraktarbeidet ikke er i samsvar med kontrakten, skal han straks melde fra til entreprenøren.

Er ikke kontraktarbeidet utført i samsvar med kontrakten, kan imidlertid ikke entreprenøren påberope seg at arbeidene har skjedd under byggherrens kontroll.

14.2 Entreprenørens opplysningsplikt

Entreprenøren plikter å gi byggherren de nødvendige opplysninger for å kunne bedømme utførelse og materialer. Han skal på forlangende godtgjøre at materialene tilfredsstiller kontraktens krav, oppgi varens opprinnelse, og så vidt mulig skaffe byggherren adgang til å inspisere fremstillingen.

14.3 Kostnader ved prøving

Prøving som er fastsatt eller forutsatt i kontrakten, skal besørges og betales av entreprenøren.

Forlanger byggherren prøving ut over dette, skal denne betales av ham hvis prøvene viser at kontraktens krav er oppfylt. Dersom entreprenørens metode for utførelsen er kontraktsstridig, skal prøving avholdes for entreprenørens regning. Dette gjelder likevel ikke dersom entreprenøren før prøving på annen måte kan dokumentere at kontraktens krav er oppfylt.

Eventuelt krav på betaling fra én av partene etter denne bestemmelsen må fremsettes uten ugrunnet opphold.

14.4 Reklamasjonsbefaring av deler av kontraktarbeidet

Dersom deler av kontraktarbeidet ikke senere kan bedømmes uten ekstraordinære foranstaltninger eller kostnader, kan entreprenøren skriftlig innkalle til befaring av dette. Fra befaringsen skal det føres protokoll.

Byggherren kan ikke senere påberope seg mangler som han har oppdaget, eller som han burde ha oppdaget ved en vanlig aktsom befarung.

15 Bruk av underentreprenør

15.1 Generelt

Entreprenøren har rett til å la deler av sine kontraktsforpliktelser bli utført av underentreprenør. Hans kontraktsansvar overfor byggherren endres ikke ved bruk av underentreprenør.

Før kontrakt med underentreprenør inngås, skal entreprenøren underrette byggherren om hvilke deler han vil la utføre ved underentreprenør, og om hvilke underentreprenører han vil bruke.

På forespørsel skal entreprenøren sørge for at byggherren får den informasjon om underentreprenørens økonomi, finansielle stilling, kapasitet og tekniske kompetanse som er nødvendig for at byggherren skal kunne utøve sin rett etter 15.2.

15.2 Byggherrens rett til å nekte å godta entreprenørens valg av underentreprenør etter kontraktsinngåelse

Byggherren kan nekte å godta entreprenørens valg av underentreprenør dersom han melder fra om dette uten ugrunnet opphold og senest innen 14 dager etter at han har mottatt entreprenørens underretning.

Med mindre byggherren godtgjør at nektelsen er saklig begrunnet i underentreprenørens forhold, kan entreprenøren kreve at skiftet av underentreprenør skal anses som en endring, jf. punkt 22.

15.3 Underentreprenører som er angitt i kontrakten

Underentreprenører som er angitt i kontrakten, anses som godkjente. Er det angitt alternative underentreprenører, skal entreprenøren velge blant disse.

Entreprenøren kan ikke uten byggherrens godkjenning skifte ut underentreprenør som er angitt i kontrakten. Byggherren kan ikke nekte godkjenning dersom skiftet er saklig begrunnet i underentreprenørens forhold.

16 Tiltransport. Byggeplassadministrasjon og fremdriftskontroll av sideentrepriser

16.1 Tiltransport til underentreprise

Byggherren kan transportere sideentrepriser til entreprenøren eller transportere entreprenøren til en sideentreprenør når dette fremgår av kontrakten eller er særskilt avtalt senere. Inneholder kontrakten en bestemmelse om at entreprenøren er forpliktet til å inngå kontrakt med en entreprenør som utpekes av byggherren etter kontraktsinngåelsen, regnes dette som en tiltransportert underentreprise.

Får entreprenøren tiltransportert en sideentreprenør, anses transporten som en utvidelse av entreprenørens kontrakt med mindre det avtales at den tiltransporterte kontrakten skal være en ny, separat kontrakt mellom byggherren og entreprenøren.

Entreprenøren kan nekte å godta en transport dersom han godtgjør at det foreligger saklig grunn. Byggherren skal gi entreprenøren en kopi av sideentreprenørens kontrakt med byggherren senest samtidig med skriftlig fremsettelse av kravet om transport. På forespørsel skal byggherren dessuten sørge for at entreprenøren får den informasjon om sideentreprenørens økonomi, finansielle stilling, kapasitet og tekniske kompetanse som er nødvendig for at entreprenøren skal kunne utøve sin rett til å nekte.

Hvis entreprenøren ikke vil godta transporten, må han gi melding til byggherren senest 14 dager etter at han mottok kravet, eventuelt kopien av kontrakten eller etterspurt informasjon om sideentreprenøren, dersom den mottas senere. I motsatt fall anses han for å ha godtatt transporten. Dersom byggherren ikke mottar innsigelser innen fristen, er transporten effektiv fra utløpet av innsigelsesfristen.

Blir entreprenøren transportert til en sideentreprenør, opphører kontraktsforholdet mellom entreprenøren og byggherren, mens det etableres et nytt kontraktsforhold der entreprenøren blir underentreprenør under den entreprenøren han er transportert til.

Er ikke annet avtalt, skal NS 8415 *Norsk underentreprisekontrakt vedrørende utførelse av bygge- og anleggsarbeider* eller NS 8416 *Forenklet norsk underentreprisekontrakt vedrørende utførelse av bygge- og anleggsarbeider* gjelde for underentreprisekontrakten, eventuelt justert med de spesielle vilkår som følger av byggherrens opprinnelige kontrakt med den tiltransporterte entreprenøren. For øvrig innebærer tiltransporten at den entreprenøren som får tiltransporten, trer inn i den tiltransporterte entreprenørens rettigheter og plikter overfor byggherren, og i byggherrens rettigheter og plikter overfor den tiltransporterte, slik at den tiltransporterte blir underentreprenør for den entreprenøren som får tiltransporten.

16.2 Ansvar for tiltransporterte entreprenører

Entreprenørens ansvar for en tiltransportert entreprenørs forpliktelser omfatter ikke mislighold som skyldes den tiltransporterte entreprenørens insolvens eller andre alvorlige økonomiske problemer. Dette gjelder likevel ikke hvis entreprenøren før transporten fant sted burde ha oppdaget at det forelå risiko for mislighold som følge av slike forhold.

16.3 Byggeplassadministrasjon og fremdriftskontroll av sideentreprenører

Byggherren kan pålegge entreprenøren å utføre eller bli underlagt byggeplassadministrasjon og fremdriftskontroll når dette fremgår av kontrakten eller er særskilt avtalt senere.

Dersom entreprenøren er pålagt å utføre byggeplassadministrasjon og fremdriftskontroll, skal han, med mindre annet er avtalt:

- a) etablere en samlet fremdriftsplan for egne og administrerte sideentreprenørers arbeider;
- b) foreta kontroll med at fremdriftsplanene holdes;
- c) varsle byggherren uten ugrunnet opphold dersom en administrert sideentreprenørs forhold truer med å forsinke fremdriften på byggeplassen;
- d) angi antatt årsak til forsinkelsen og forventet virkning for fremdriften;
- e) hvis mulig, angi tiltak for å avhjelpe eller minske forsinkelsen.

Utføres ikke disse forpliktelsene på forsvarlig måte, kan byggherren kreve erstatning for det tap han ellers ville ha unngått.

Overtakelse av forpliktelse til å utføre byggeplassadministrasjon og fremdriftskontroll av sideentreprenører innebærer ikke at entreprenøren gir avkall på sin rett til å kreve fristforlengelse og tilleggsvederlag for forhold som har sin årsak hos en administrert sideentreprenør.

16.4 Påslag

Er det ikke avtalt vederlag for tiltransport eller byggeplassadministrasjon og fremdriftskontroll, har entreprenøren krav på sedvanlig påslag. Påslaget beregnes av det endelige og totale vederlaget eksklusiv merverdiavgift til den tiltransporterte entreprenøren eller den administrerte sideentreprenøren.

17 Risiko for skade på kontraktarbeidet i byggetiden

Inntil overtakelse har funnet sted, bærer entreprenøren risikoen for materialer og det som til enhver tid er utført av kontraktarbeidet. Det samme gjelder for materialer som byggherren har fremskaffet og overgitt i entreprenørens besittelse.

Entreprenøren bærer likevel ikke risikoen for skade som er forårsaket av byggherren. Det samme gjelder for skade som er forårsaket av byggherrens kontraktsmedhjelpere under utførelsen av deres kontraktsforpliktelser. Dersom skade som nevnt ovenfor dekkes av entreprenørens forsikring etter 10.1, og entreprenøren ikke får dekket forsikringens egenandel av skadevolderen eller skadevolderens forsikringsselskap, skal egenandelen begrenset opp til 1 G dekkes av byggherren.

Entreprenøren bærer heller ikke risikoen dersom kontraktarbeidet eller materialer blir skadet på grunn av ekstraordinære og upåregnelige omstendigheter som krig, opprør, naturkatastrofe m.m.

For annen skade på kontraktarbeidet som byggherren har risikoen for og som dekkes av entreprenørens forsikring etter 10.1, skal byggherren dekke egenandelen.

18 Fremdrift og samordning

18.1 Fremdriftsplan

Er ikke annet avtalt, skal entreprenøren innen seks uker etter kontraktsinngåelsen utarbeide og fremlegge fremdriftsplan for egne arbeider basert på kontrakten og den oversikt som byggherren leverer etter 19.7. Fremdriftsplanen skal holde seg innenfor de rammer som er angitt i kontrakten. Den skal vise hovedaktivitetene og hvilke andre aktiviteter disse er avhengige av, herunder forholdet til arbeid som utføres av sideentreprenører og andre av byggherrens kontraktsmedhjelpere.

Planen skal justeres hvis samordning i henhold til 18.3 eller endringer gjør det nødvendig.

18.2 Fremdriftsstatus og varsling

Entreprenøren skal jevnlig informere byggherren om fremdriftsstatus basert på den fremdriftsplanen som er etablert i henhold til 18.1.

Entreprenøren skal uten ugrunnet opphold varsle byggherren dersom det oppstår eller vil kunne oppstå avvik av betydning i forhold til gjeldende fremdriftsplan. Dersom entreprenøren vil kreve tilleggsvederlag eller fristforlengelse av dagmuktbelagte frister, skal kravet varsles og behandles etter bestemmelsene i kap. IV.

Hvis den faktiske fremdriften avviker fra gjeldende fremdriftsplan i en slik grad at planen ikke lenger utgjør et hensiktsmessig grunnlag å rapportere mot, kan byggherren kreve at planen revideres. Slik planrevisjon innebærer kun at grunnlaget for rapportering og varsling endres.

18.3 Samordningsplikt

Entreprenøren har plikt til uten særskilt vederlag å samordne sin fremdrift med sideentreprenører, prosjekterende og øvrige aktører i prosjektet. Han skal likeledes gjennomføre utførelsen i samråd med de samme aktører. Disse forpliktelsene gjelder bare innenfor de rammer som er påregnelige i henhold til kontraktens angivelse av arbeidets art, omfang og fremdrift, samt kontraktens opplysninger om sideentreprisenenes antall, art og fremdrift.

Medfører byggherrens koordinering av alle aktørene i prosjektet i henhold til 19.7 at entreprenøren må legge om sin utførelse i større grad enn det som følger av 18.3 første ledd, skal pålegg om slik omlegging gis ved endringsordre, jf. 22.3.

Kap III Byggherrens ytelser

19 Innholdet av byggherrens medvirkningsplikt

19.1 Medvirkningsplikt

Med mindre annet er avtalt, skal byggherren foreta leveranser og yte slik annen medvirkning som følger av 19.2 til 19.7.

19.2 Prosjektering

Byggherren skal levere de tegninger, beskrivelser og beregninger som er nødvendige og egnet som grunnlag for utførelsen av kontraktarbeidet.

Byggherren bærer risikoen for følgene av feil, uoverensstemmelser og ufullstendigheter eller utilstrekkelig veiledning i kontraktsdokumenter og tegninger, beskrivelser og beregninger som han har levert.

19.3 Fysisk arbeidsunderlag og grunnforhold

Byggherren skal stille til rådighet for entreprenøren det fysiske arbeidsunderlaget, herunder andres arbeid på bygget eller anlegget, som entreprenøren skal bygge på.

Byggherren bærer risikoen for at det fysiske arbeidsunderlaget og grunnforholdene er slik entreprenøren hadde grunn til å regne med ut fra kontrakten, oppdragets art og omstendighetene for øvrig.

19.4 Fastmerker for utmåling, byggelinje

Byggherren skal påvise fastmerker for høydemålinger, byggelinjer, nabogrenser o.l.

19.5 Materialer

Byggherren skal levere materialer og produkter til entreprenøren bare dersom dette er uttrykkelig avtalt.

Byggherren bærer risikoen for kvalitet og anvendelighet av materialer og produkter han har levert. Han bærer likeledes risikoen for anvendeligheten av materialer og navngitte produkter han krever brukt.

19.6 Offentlige tillatelser

Byggherren skal skaffe de nødvendige tillatelser som etter lover og forskrifter skal utstedes til ham eller hans kontraktsmedhjelpere, så som eventuell rammetillatelse m.v.

19.7 Byggherrens koordinering

Byggherren skal sørge for den tidsmessige koordineringen av aktørene i prosjektet som er nødvendig for entreprenørens gjennomføring av sine kontraktsforpliktelser, herunder utarbeidelse og justering av fremdriftsplan etter 18.1 og samordning etter 18.3. Han skal fremlegge en oppdatert samlet oversikt som viser entreprisene og leveransene i prosjektet, herunder den innbyrdes avhengigheten mellom disse. Er ikke annet avtalt, skal oversikten foreligge senest fire uker etter kontraktsinngåelsen. Den skal ajourføres for endringer, nye leveranser og entrepriser i prosjektet.

20 Tidspunkt for byggherrens medvirkning

20.1 Avtalt tid for byggherrens medvirkning

Er det avtalt frister for byggherrens leveranser og annen medvirkning, skal disse oppfylles til de avtalte tidspunkter. Bli fremdriftsplanen for entreprenørens aktiviteter endret, skal leveranse og medvirkning fra byggherren justeres tilsvarende i samsvar med 20.2.

20.2 Samordningsplikt

Byggherren har plikt til å samordne sine leveranser og annen medvirkning med entreprenørens arbeid, slik at oppfyllelsen skjer i så god tid at entreprenørens planlegging og fremdrift ikke hindres eller forsinkes i forhold til entreprenørens produksjonsopplegg. Dersom entreprenøren har behov for et dokument eller annen ytelse tidligere enn det byggherren har grunn til å tro, skal han varsle byggherren i god tid på forhånd. Byggherren plikter imidlertid ikke å samordne sine leveranser eller medvirkning i større grad enn hva entreprenøren hadde grunn til å forvente ut fra kontraktens angivelse av arbeidets art, omfang og fremdrift, samt kontraktens opplysninger om sideentreprisenes antall, art, omfang og fremdrift.

20.3 Plan for byggherrens medvirkning

Entreprenøren kan kreve at byggherren utarbeider og om nødvendig reviderer en plan for levering av de ytelser entreprenøren er avhengig av, herunder prosjekteringen av kontraktarbeidet. Planen skal baseres på byggherrens forpliktelser etter 19.7, 20.1 og 20.2.

Byggherren skal uten ugrunnet opphold varsle entreprenøren dersom det oppstår avvik av betydning i forhold til denne planen.

21 Entreprenørens varslingsplikt

21.1 Entreprenørens plikt til å varsle om svikt ved byggherrens medvirkning

Entreprenøren skal i forbindelse med sin produksjonsplanlegging gjennomgå byggherrens leveranser og annen medvirkning med sikte på produksjon.

Han skal uten ugrunnet opphold varsle byggherren dersom han blir oppmerksom på at kontraktsdokumentene, tegninger, beskrivelser eller beregninger er ufullstendige, inneholder uoverensstemmelser eller andre feil, eller på annen måte ikke gir tilstrekkelig veiledning for utførelsen. Det samme gjelder dersom han oppdager prosjektering som er uegnet.

Entreprenøren skal på samme måte varsle byggherren dersom han blir oppmerksom på at det fysiske arbeidsunderlaget, fastmerker, grunnforhold, leverte materialer eller annen medvirkning fra byggherren ikke oppfyller de krav han etter kontrakten kunne forvente.

Dersom entreprenøren vil kreve vederlagsjustering eller fristforlengelse, skal kravet varsles og behandles etter bestemmelsene i kap. IV.

21.2 Byggherrens svarplikt

Dersom entreprenøren varsler om svikt ved byggherrens leveranser eller annen medvirkning etter bestemmelsene i 21.1, skal byggherren uten ugrunnet opphold besvare varslet og gi beskjed om hvordan entreprenøren skal forholde seg. Er det nødvendig med tiltak som innebærer en endring, skal byggherren utstede en endringsordre i samsvar med 22.3.

Kap IV Endringer. Forsinkelse og svikt m.v. ved byggherrens medvirkning

22 Endringer

22.1 Retten til å pålegge endringer

Byggherren kan ved endringsordre pålegge entreprenøren endringer.

En endring kan gå ut på at entreprenøren skal yte noe i tillegg til eller i stedet for det opprinnelige avtalte, at ytelsenes karakter, kvalitet, art eller utførelse skal endres, eller at avtalte ytelser skal utgå.

En endring må stå i sammenheng med det kontrakten omfatter, og ikke være av en vesentlig annen art enn det opprinnelig avtalte arbeidet. Er ikke annet avtalt, kan ikke byggherren pålegge entreprenøren endringer ut over 15 % netto tillegg til kontraktssummen.

Avvik i forhold til kontraktens mengdeangivelse på poster som skal avregnes etter enhetspriser (regulerbare poster), utgjør ingen endring med mindre avviket i vesentlig grad overstiger det entreprenøren burde ha tatt i betraktning ved inngåelsen av kontrakten.

22.2 Endring i form av pålegg om forsering

Dersom entreprenøren har krav på fristforlengelse, kan en endring gå ut på at de dagmulktbelagte tidsfrister helt eller delvis skal fastholdes.

Hvis hensynet til samordning av utførelsen med sideentreprenører, prosjekterende og øvrige aktører i prosjektet nødvendiggjør at minst én av entreprenørene legger om sin utførelse i større omfang enn det som følger av 18.3, kan byggherren ved endringsordre kreve at entreprenøren foretar slik omlegging, herunder forsering.

Entreprenørens plikt til forsering eller omlegging, som nevnt i første og annet ledd, gjelder bare i den utstrekning dette kan skje innenfor rammen av en forsvarlig fremdrift og er praktisk mulig uten urimelige oppfordringer for entreprenøren. Hvis krav til samordning etter annet ledd medfører at en dagmulktbelagt frist forskyves til et tidligere tidspunkt, skal den nye fristen anses som dagmulktbelagt i den utstrekning den kan nås ved forsering innenfor de rammer som følger av foregående punktum.

22.3 Endringsordre

En endringsordre skal være skriftlig og gi beskjed om at det kreves en endring, samt hva endringen går ut på. Byggherren skal sørge for nødvendig prosjektering i samsvar med 19.2.

Endringsordren må være gitt av byggherren selv, hans representant, jf. punkt 6, eller av en person med skriftlig fullmakt til å utstede endringsordre.

Når entreprenøren mottar endringsordre i overensstemmelse med de foregående ledd, blir han forpliktet til å utføre endringsarbeidet.

23 Irregulær endringsordre

23.1 Entreprenørens utførelsesplikt

Mottar entreprenøren pålegg om en ytelse uten at dette skjer i form av en endringsordre, skal han iverksette pålegget selv om han mener at pålegget innebærer en endring, dersom

- a) det er gitt av en person som har fullmakt til å gi endringsordre etter 22.3 annet ledd, eller
- b) det er gitt av en person som har fullmakt til å kontrollere entreprenørens utførelse og pålegget er gitt under gjennomføring av personens ordinære oppgaver i prosjektet, eller
- c) det fremgår av arbeidstegninger, arbeidsbeskrivelser eller lignende utarbeidet av byggherrens prosjekterende.

23.2 Entreprenørens varslingsplikt

Mottar entreprenøren pålegg som angitt i 23.1, skal han uten ugrunnet opphold varsle byggherren dersom han vil påberope seg dette som en endring. Gjør han ikke det, taper han retten til å påberope seg at pålegget innebærer en endring.

Bestemmelsen i første ledd gjelder også hvis entreprenøren mottar pålegg fra offentlig myndighet om en ytelse som innebærer en endring.

23.3 Byggherrens svarplikt

Når byggherren mottar varsel i henhold til 23.2, skal han besvare varslet ved enten å

- a) utstede endringsordre i henhold til 22.3, eller
- b) avslå entreprenørens krav.

Dersom han ikke uten ugrunnet opphold enten utsteder endringsordre eller avslår kravet, skal entreprenørens krav om endringsordre anses som akseptert.

Byggherren skal uten ugrunnet opphold etter at han har avslått kravet, begrunne sitt avslag.

Ved uenighet mellom partene gjelder bestemmelsene i punkt 26.

24 Fristforlengelse

24.1 Entreprenørens krav på fristforlengelse som følge av byggherrens forhold

Entreprenøren har krav på fristforlengelse dersom fremdriften hindres som følge av

- a) endringer, jf. punktene 22 og 23, eller
- b) forsinkelse eller svikt ved byggherrens leveranser eller annen medvirkning etter bestemmelsene i punktene 19 og 20, eller
- c) andre hindringer for entreprenørens oppfyllelse som byggherren har risikoen for.

24.2 Byggherrens krav på fristforlengelse som følge av entreprenørens forhold

Byggherren har krav på fristforlengelse dersom fremdriften av hans leveranser eller annen medvirkning hindres som følge av forhold entreprenøren har risikoen for.

24.3 Partenes krav på fristforlengelse på grunn av force majeure

Partene har krav på fristforlengelse dersom fremdriften av deres forpliktelser hindres av forhold utenfor deres kontroll, så som ekstraordinære værforhold, offentlige påbud og forbud, streik, lockout og overenskomstbestemmelser.

Blir fremdriften hindret av en kontraktsmedhjelper, har parten krav på fristforlengelse dersom kontraktsmedhjelperen hindres av slike forhold utenfor hans kontroll som nevnt i første ledd.

En part har ikke krav på fristforlengelse for hindring han eller hans kontraktsmedhjelpere burde ha tatt i betraktning ved inngåelsen av sine respektive kontrakter, eller med rimelighet kunne ventes å unngå eller overvinne følgende av.

En part har dessuten krav på fristforlengelse dersom fremdriften hindres som følge av at den andre parten har krav på fristforlengelse etter denne bestemmelsen.

Partene har ikke krav på justering av vederlaget som følge av fristforlengelse etter denne bestemmelsen.

24.4 Varsel om fristforlengelse

Dersom en part vil kreve fristforlengelse på grunn av forhold som er beskrevet i 24.1, 24.2 eller 24.3, skal han varsle den andre parten uten ugrunnet opphold.

Krav på fristforlengelse tapes dersom det ikke varsles innen utløpet av fristen.

24.5 Beregning av fristforlengelse

Fristforlengelsen skal svare til den virkning på fremdriften som forhold nevnt i 24.1, 24.2 og 24.3 har forårsaket, der det blant annet tas hensyn til nødvendig avbrudd og eventuell forskyvning av utførelsen til en for vedkommende part ugunstigere eller gunstigere årstid. Det skal også tas hensyn til den samlede virkningen av tidligere varslede forhold som kunne gi rett til fristforlengelse.

Partene plikter å forebygge og begrense skadevirkningene av en fristforlengelse og samarbeide med hverandre om de tiltak som kan iverksettes.

24.6 Spesifisering av kravet på fristforlengelse

Når det foreligger grunnlag for å beregne omfanget av kravet, skal parten uten ugrunnet opphold spesifisere og begrunne sitt krav.

Dersom han ikke spesifiserer og begrunner kravet innen fristen, har han bare krav på slik fristforlengelse som den andre parten måtte forstå at han hadde krav på.

24.7 Partens svarplikt

Den parten som mottar krav på fristforlengelse, skal svare uten ugrunnet opphold etter å ha mottatt et spesifisert og begrunnet krav, jf. 24.6. Innsigelser mot kravet tapes dersom de ikke fremsettes innen fristen.

24.8 Forsering ved uberettiget avslag

Hvis byggherren helt eller delvis avslår et berettiget krav på fristforlengelse, kan entreprenøren velge å anse avslaget som et pålegg om forsering gitt ved endringsordre. Entreprenøren har ikke en slik valgrett dersom vederlaget for forseringen må antas å ville overstige den dagmulkten som ville ha påløpt hvis byggherrens avslag var berettiget og forsering ikke ble iverksatt, tillagt 30 %.

Før forsering etter første ledd iverksettes, skal byggherren varsles med angivelse av hva forseringen antas å ville koste.

25 Vederlagsjustering

25.1 Byggherrens krav på vederlagsjustering

Byggherren har krav på slik justering av entreprenørens vederlag som endringen medfører.

25.2 Entreprenørens krav på vederlagsjustering

Entreprenøren har krav på vederlagsjustering som forårsakes av

- a) endringer, jf. punktene 22 og 23, eller
- b) forsinkelse eller svikt ved byggherrens leveranser eller annen medvirkning etter bestemmelsene i punktene 19 og 20, eller
- c) andre hindringer for entreprenørens oppfyllelse som byggherren har risikoen for.

25.3 Entreprenørens varsel om vederlagsjustering

Dersom entreprenøren vil kreve vederlagsjustering på grunn av forhold som er nevnt i 25.2 b) og c), skal han uten ugrunnet opphold varsle byggherren når han blir eller burde ha blitt klar over forholdene. Krav på vederlagsjustering tapes dersom det ikke varsles innen utløpet av fristen.

Når entreprenøren har krav på vederlagsjustering etter 25.2 a), b) eller c), skal han varsle byggherren særskilt dersom kravet på vederlagsjustering omfatter:

- a) økte utgifter til kapitalytelser, rigging, drift og nedrigging som er en nødvendig følge av forhold angitt i 25.2. Det kan avtales egne regler for vederlagsjusteringen.
- b) økte utgifter pga nedsatt produktivitet eller forstyrrelser på annet arbeid som er en følge av forhold angitt i 25.2. Dette gjelder bare i den utstrekning utgiftene ikke kan avhjelpest ved andre tiltak, eller forholdene ikke er påregnelige etter kontrakten, jf. 18.3 første ledd. Bestemmelsene i 25.7, 25.8 og 31.4 får anvendelse så langt de passer.

Varslet skal gis uten ugrunnet opphold når entreprenøren blir eller burde ha blitt klar over at utgifter ville påløpe. Gir han ikke slikt varsel, taper han retten til å påberope seg påløpte utgifter som grunnlag for krav på vederlagsjustering.

Entreprenøren skal deretter holde byggherren løpende underrettet om utviklingen av kravene i a) og b).

25.4 Entreprenørens spesifiserte krav på vederlagsjustering

Når det foreligger grunnlag for å beregne omfanget av kravet på vederlagsjustering, skal entreprenøren uten ugrunnet opphold sende byggherren et spesifisert og begrunnet krav.

Dersom entreprenøren ikke spesifiserer og begrunner sitt krav innen fristen, har han bare krav på slik justering av vederlaget som byggherren måtte forstå at forholdet ville medføre.

25.5 Byggherrens svarplikt

Byggherren skal svare uten ugrunnet opphold etter å ha mottatt et spesifisert og begrunnet krav. Innsigelser mot kravet tapes dersom de ikke fremsettes innen fristen.

25.6 Beregning av vederlagsjustering - kostnadsbegrensning

Vederlagsjustering skal skje etter bestemmelsene i 25.7 til 25.9.

Entreprenøren skal med rimelige midler begrense og forebygge virkninger av pålegg om endring etter punktene 22 og 23, eller virkninger som følge av forsinkelse eller svikt ved byggherrens leveranser og annen medvirkning i samsvar med bestemmelsene i kap. III. Det samme gjelder dersom det inntreffer andre hindringer for entreprenørens oppfyllelse som byggherren har risikoen for.

25.7 Vederlagsjustering ved anvendelige enhetspriser

25.7.1 Enhetspriser

Gjelder kravet om vederlagsjustering forhold der kontraktens enhetspriser er anvendelige, skal disse benyttes.

25.7.2 Justerte enhetspriser

Enhetsprisene legges også til grunn for oppgjøret dersom grunnlaget for vederlagsjusteringen gjelder ytelser som i det vesentlige er likeartet med ytelser det er fastsatt enhetspriser for. Partene kan da kreve enhetsprisene justert for avviket. Justeringen skal reflektere prisnivået på de opprinnelige enhetsprisene.

Forrykkes forutsetningene for å anvende enhetsprisene, herunder som følge av omfanget eller antallet av endringsarbeider, tidspunktet for endringsarbeidet eller lignende, kan partene kreve at enhetsprisene justeres for de fordyrelser eller besparelser som dette har medført.

25.7.3 Varsel om justering av enhetspriser

Den parten som vil gjøre krav på justering av enhetsprisene, skal varsle den andre parten uten ugrunnet opphold etter at det foreligger forhold som gir grunnlag for slik justering. Unnlater han dette, har han bare krav på slik justering av enhetsprisen som den andre parten måtte forstå at forholdet ville føre til.

Den parten som mottar varsel om justering, skal svare uten ugrunnet opphold. Dersom det ikke svares innen fristen, mister parten sine innsigelser mot kravet.

25.8 Vederlagsjustering når det ikke foreligger anvendelige enhetspriser

25.8.1 Regningsarbeid – varsler

Hvis det ikke foreligger anvendelige enhetspriser, skal vederlagsjusteringen skje i samsvar med bestemmelsene om regningsarbeid etter punkt 31. For fradrag skal det gjøres en reduksjon i vederlaget som tilsvarer den besparelsen fradraget har ført til, med en tilsvarende reduksjon av fortjenesten.

Entreprenøren skal, før regningsarbeidet igangsettes, varsle byggherren dersom han mener at vederlagsjusteringen skal skje etter bestemmelsene om regningsarbeid etter punkt 31.

25.8.2 Byggherrens svarplikt – uenighet om bruk av regningsarbeid

Byggherren skal uten ugrunnet opphold ta stilling til entreprenørens varsel etter 25.8.1.

Selv om byggherren er uenig i at vederlagsjusteringen skal skje etter bestemmelsene om regningsarbeid, skal entreprenøren overholde bestemmelsene i 31.4.

25.8.3 Entreprenørens tilbud

Entreprenøren kan gi, eller byggherren kan kreve at entreprenøren gir, et spesifisert tilbud på justering av vederlaget.

Byggherren skal ta stilling til tilbudet innen rimelig tid.

25.9 Avbestillingserstatning til underentreprenør og leverandør

Hvis entreprenøren som følge av en endring må betale avbestillingserstatning til en underentreprenør eller leverandør, kan han kreve erstatningsbeløpet dekket av byggherren.

26 Partsuenighet

26.1 Utførelsesplikt ved uenighet

Hvis entreprenøren mottar avslag på et varsel om endring etter 23.2, plikter han likevel å utføre eller fortsette å utføre det omtvistede endringsarbeidet. Det samme gjelder dersom uenigheten gjelder størrelsen av kravet på fristforlengelse og vederlagsjustering.

Byggherren kan pålegge ham å utsette arbeidet til det er klarlagt hvordan situasjonen skal bedømmes.

Entreprenøren kan kreve at byggherren stiller sikkerhet for verdien av det omtvistede kravet. Dersom byggherren ikke stiller sikkerhet uten ugrunnet opphold, kan entreprenøren på egen risiko innstille utførelsen av det arbeidet tvisten gjelder.

26.2 Midlertidig tvisteløsning

Med mindre annet er avtalt, kan en part ensidig kreve følgende spørsmål avgjort av en oppmann etter 43.2:

- a) hvorvidt det foreligger en endring som nevnt i punkt 23;
- b) hvorvidt det foreligger forsinkelse eller svikt ved byggherrens leveranser eller annen medvirkning, eller det foreligger andre hindringer for entreprenørens oppfyllelse som byggherren har risikoen for.

Oppmannens avgjørelse skal følges inntil avgjørelsen eventuelt fravikes ved avtale eller dom. Hvis partene ikke har brakt tvisten inn for domstol eller voldgift etter 43.3 eller 43.4 innen seks måneder etter datoen for oppmannens avgjørelse, blir den bindende mellom partene.

Bestemmelsene i annet ledd gjelder tilsvarende hvis oppmannen av begge parter blir bedt om å avgjøre vederlagskonsekvensene av forhold som er nevnt i første ledd a) og b).

26.3 Entreprenørens søksmål

Dersom entreprenøren mottar avslag fra byggherren på et varsel etter 23.2 eller krav på vederlagsjustering eller fristforlengelse, må han enten

- a) kreve spørsmålet avgjort av en oppmann etter bestemmelsene i 26.2 eller 43.2 før overtakelsen, eller
- b) ta de nødvendige skritt for å iverksette ordinær rettergang eller voldgift etter reglene i 43.3 eller 43.4, senest åtte måneder etter overtakelsen av hele kontraktarbeidet, med mindre partene blir enige om en lengre frist.

Gjør entreprenøren ikke det, taper han sitt krav mot byggherren.

Kap V Vederlag og betaling

27 Fastsettelse av vederlag

27.1 Indeksregulering

Er ikke annet avtalt, reguleres kontraktssummen etter bestemmelsene i NS 3405 – Bestemmelser om regulering av kontraktssum for bygg og anlegg på grunn av endringer i lønninger, priser, sosiale utgifter m.v., - totalindeksmetoden – med én kalendermåned som avregningsperiode.

Dette gjelder også regningsarbeider og tilleggsarbeider som skal utføres etter kontraktens enhetspriser.

Dersom tilbud gis under utførelsen, skal prisene i slike tilbud ikke prisreguleres med mindre annet avtales.

27.2 Mengdekontroll

Er det i kontrakten fastsatt at entreprenøren skal foreta mengdekontroll, skal han kontrollere de mengdene som er angitt i beskrivelsen, mot de tilsvarende mengder som fremgår av tilbudsgrunnlagets tegninger, innen angitt frist som skal være rimelig.

Entreprenøren taper retten til å påberope seg feil i de mengdene som er angitt i beskrivelsen, som han ikke har sendt melding om til byggherren innen fristens utløp.

Byggherren taper retten til å påberope seg feil i mengdeangivelsen som han ikke har sendt entreprenøren melding om innen én måned etter utløpet av entreprenørens frist. Dersom byggherrens krav om mengdekorreksjon gjelder andre deler av beskrivelsen enn entreprenørens krav, får entreprenøren en tilleggsfrist for ytterligere merknader på én måned fra han mottok byggherrens krav.

Selv om mengdene etter ovenstående bestemmelser er blitt bindende, kan hver av partene likevel påberope seg feil som vil føre til vesentlige tillegg eller fradrag i kontraktssummen, eller feil som ikke kunne forventes å bli oppdaget ved en vanlig aktsom kontroll.

27.3 Offentlige gebyrer og avgifter

Endres offentlige gebyrer og avgifter som entreprenøren etter kontrakten skal betale etter at entreprenøren inngav sitt tilbud, skal vederlaget justeres som følge av endringen uten tillagt merverdiavgift eller påslag for indirekte kostnader, risiko og fortjeneste.

28 Fremdriftsbetaling

28.1 Avregning av kontraktssum og innestående

Er ikke annet avtalt, kan entreprenøren etter hvert som utførelsen skjer, kreve avdrag av kontraktssummen. Avdrag kan kreves på grunnlag av det som er utført, og det som er tilført byggeplassen av materialer og varer for å innbygges. Verdien beregnes etter de priser som følger av kontrakten.

Er ikke annet avtalt, skal avdragsfaktura ikke sendes oftere enn hver måned.

Betaling av avdrag innebærer ingen godkjenning av grunnlaget for vedkommende faktura. Eventuelle innsigelser mot avdragsgrunnlaget skal være skriftlig og gi beskjed om de faktiske omstendigheter som innsigelsene bygger på.

Det skal trekkes 10 % av avdragsgrunnlaget for avdragsfakturaene. Restbeløpet utgjør fakturabeløpet. Fakturabeløpet tillegges merverdiavgift. Når samlet innestående beløp har nådd 5 % av kontraktssummen, skal senere fakturering gjøres uten fradrag for innestående.

Innestående beløp faktureres i slutfakturaen.

28.2 Avregning av annet vederlag

Endringsarbeider og regningsarbeider etc. faktureres som egne fakturaer når de er ferdigstilt. Kravene faktureres fullt ut. Ved arbeider av lengre varighet kan entreprenøren kreve avdrag på grunnlag av det som er utført, men ikke oftere enn hver måned.

Avtalte lønns- og prisendringer kan avregnes hver måned og skal faktureres som egne fakturaer.

28.3 Dokumentasjon og måling

Når entreprenøren krever avdrag eller betaling av annet vederlag i henhold til 28.1 eller 28.2, skal han sende byggherren spesifisert faktura som kan kontrolleres, om nødvendig ved å sammenholdes med kontraktsdokumentene.

Det skal medfølge målinger og annen dokumentasjon som er nødvendig for byggherrens kontroll.

Målinger og påvisninger som er nødvendige for å beregne avdrag og fakturagrunnlag for øvrig, skal foretas av entreprenøren. Byggherren har rett til å delta, og skal ha varsel i rimelig tid fra entreprenøren.

Måling foretas så snart de nødvendige forutsetninger foreligger.

For deler av utførelsen som ikke senere lar seg kontrollmåle, skal entreprenøren med rimelig varsel forlange måling i fellesskap med byggherren. Hvis byggherren unnlater å møte, er han bundet av entreprenørens måling med mindre det er åpenbart at den er uriktig.

Mangler kontrakten måleregler, skal måling foretas i overensstemmelse med den ved kontraktsinngåelsen gjeldende Norsk Standard. Har ikke denne anvendelige måleregler, skal måling skje i henhold til allment aksepterte oppmålingsregler.

29 Generelle betalingsbestemmelser

29.1 Betalingsfrist

Byggherren plikter å betale innen 28 dager etter at han har mottatt faktura.

29.2 Heftelser

Dersom det hviler heftelser på tilførte materialer, plikter entreprenøren å opplyse byggherren om dette senest når han krever betaling for materialene. Materialer som det hviler heftelser på, kan byggherren nekte å betale, med mindre entreprenøren stiller særskilt sikkerhet.

29.3 Byggherrens tilbakeholdsrett

Er det påløpt dagmulkt, eller har byggherren andre krav som følge av entreprenørens kontraktsbrudd, kan byggherren holde tilbake så mye av betalingen at dette dekker det spesifiserte kravet.

For øvrig plikter byggherren å betale uomtvistede krav innen de fastsatte betalingsfrister.

30 Entreprenørens rettigheter ved forsinket betaling

30.1 Renter

Ved forsinket betaling, herunder uberettiget tilbakeholdelse etter 29.3, skal byggherren betale forsinkelsesrente i henhold til lov av 17. desember 1976 nr. 100 om renter ved forsinket betaling.

30.2 Entreprenørens rett til å stanse arbeidet

Entreprenøren har med 24 timers skriftlig varsel rett til å stanse utførelsen dersom byggherren vesentlig misligholder sin betalingsforpliktelse, eller det er klart at slikt mislighold vil inntre.

Ved stansing har entreprenøren krav på fristforlengelse og tilleggsvederlag i samsvar med bestemmelsene i punktene 24 og 25. Entreprenøren skal varsle sitt krav i samsvar med varslingsbestemmelsene i de samme punktene.

31 Regningsarbeider

31.1 Vederlagsberegning

Når arbeid skal utføres etter regning, skal entreprenøren ha betalt for nødvendige kostnader med å utføre arbeidet og et avtalt eller sedvanlig påslag til dekning av indirekte kostnader, risiko og fortjeneste.

Regningsarbeider skal drives rasjonelt og forsvarlig.

31.2 Kostnadsoverslag

Entreprenøren skal på forlangende fra byggherren gi denne et skriftlig overslag over hva arbeidene sannsynligvis vil koste.

Entreprenøren skal uten ugrunnet opphold skriftlig varsle byggherren dersom det er grunn til å tro at det vil bli vesentlige overskridelser av kostnadsoverslaget.

31.3 Betaling

Betaling for regningsarbeid skjer i samsvar med bestemmelsene i punktene 28 og 29.

31.4 Kontroll og dokumentasjon

Er ikke annet avtalt, skal entreprenøren hver uke sende byggherren spesifiserte oppgaver over påløpte kostnader, herunder for materialforbruk og forbruk av tid når det gjelder mannskap og maskiner. Entreprenøren kan, når det gjelder kostnader og tidsforbruk som skyldes forsinkelse eller svikt ved byggherrens leveranser eller medvirkning med mer, kreve at oppgavene ikke skal sendes oftere enn hver måned. Kontroll av oppgavene skal skje innen 14 dager etter at de er mottatt, med mindre byggherren innen fristen krever ytterligere dokumentasjon og nærmere spesifisering av de forhold entreprenøren påberoper seg som grunnlag for sine krav. Byggherren skal, så vidt mulig, konkretisere sitt dokumentasjonskrav.

Entreprenøren kan gis en etter forholdene rimelig frist, som ikke skal være kortere enn 14 dager, til å fremskaffe den krevde tilleggsinformasjon og spesifisering. Byggherren har en frist på 14 dager til kontroll av tilleggsinformasjonen.

Dersom byggherren mener at de spesifiserte oppgavene ikke stemmer med det som faktisk er utført eller levert, eller at oppgavene, eventuelt også etter innhentet tilleggsinformasjon, er basert på uriktige opplysninger, skal han senest innen utløpet av 14-dagersfristen i første ledd eller tilleggsfristen i annet ledd varsle entreprenøren.

Varsler ikke byggherren innen fristene i tredje ledd, legges oppgavene til grunn for oppgjøret. Dette gjelder ikke dersom oppgavene er uriktige som følge av forsett eller grov uaktsomhet hos entreprenøren.

Dersom entreprenøren ikke leverer oppgaver i samsvar med første ledd, eller oversitter fristen i annet ledd, har han bare krav på dekning av de utgifter byggherren måtte forstå at entreprenøren har hatt, med tillegg av påslag til dekning av indirekte kostnader, risiko og fortjeneste.

Byggherren er ikke avskåret fra senere å påberope seg at de totale kostnadene ved regningsarbeidet er blitt unødvendig høye på grunn av urasjonell drift eller annet uforsvarlig forhold.

Kap VI Overtakelse og sluttoppgjør

32 Overtakelse

32.1 Alminnelige bestemmelser

Kontraktarbeidet overtas av byggherren ved overtakelsesforretning. Overtakelsen skjer samlet for hele kontraktarbeidet med mindre delovertakelse har funnet sted.

32.2 Forberedelse til overtakelsesforretning

Entreprenøren skal i rimelig tid før kontraktarbeidet er ferdig, skriftlig innkalle byggherren til overtakelsesforretning. En frist på 14 dager regnet fra mottakelsen av innkallelsen skal normalt anses som rimelig.

Entreprenøren skal i rimelig tid varsle om innregulering, prøving eller lignende som skal foretas av tekniske anlegg. Av varslet skal det fremgå hvilke forutsetninger som må være oppfylt for at prøving eller lignende skal kunne gjennomføres. Er det nødvendig at sideentreprenører har gjort bestemte tiltak, eller må sideentreprenører medvirke til prøvene, skal dette fremgå av varslet.

32.3 Overtakelsesforretning

Partene har plikt til å møte på overtakelsesforretning i henhold til 32.2. Unnlater én av partene å møte uten gyldig grunn, kan den andre parten gjennomføre overtakelsesforretningen alene.

Ved overtakelsesforretningen skal partene i fellesskap gjennomføre en aktsom befarings av kontraktarbeidet. Byggherren skal dessuten ha gjennomført en kontroll av de dokumenter som han har fått oversendt fra entreprenøren i forbindelse med funksjonsprøving og målinger som i henhold til avtale skal være utført før overtakelsen. Dokumentene skal være oversendt i god tid i forveien.

32.4 Protokoll

Det skal føres protokoll over overtakelsesforretningen, som skal angi

- a) hvem som er til stede;
- b) mangler som måtte påvises;
- c) frist for utbedring av påviste mangler og tidspunkt for eventuell etterbefaring;
- d) hvorvidt kontraktarbeidet overtas eller nektes overtatt.

Dersom byggherren nekter å overta kontraktarbeidet, skal han begrunne dette i protokollen. Godtar ikke entreprenøren nektelsen, skal han begrunne dette i protokollen. Det samme gjelder dersom partene er uenige om en påstått mangel ved kontraktarbeidet.

Protokollen undertegnes av de partene som har vært til stede. Partene skal ha hvert sitt eksemplar av den underskrevne protokollen.

32.5 Byggherrens rett til å nekte overtakelse

Byggherren kan nekte å overta kontraktarbeidet hvis det ved overtakelsesforretningen påvises slike mangler at disse eller utbedringen av dem vil hindre den forutsatte bruken av kontraktarbeidet.

Byggherren kan nekte å overta hvis det ikke foreligger slik innregulering eller prøving eller annen dokumentasjon som det er avtalt skal foreligge ved overtakelsen, og som er nødvendig for at byggherren skal kunne vurdere om kontraktens krav på vesentlige punkter er oppfylt.

Byggherren kan dessuten nekte å overta kontraktarbeidet før avtalt sluttfrist, jf. 34.1.

Hvis byggherren urettmessig nekter å overta kontraktarbeidet, skal overtakelse anses å ha funnet sted.

32.6 Virkninger av overtakelse

Ved overtakelse inntreer følgende virkninger:

- a) Eventuell dagmulkt slutter å løpe, jf. punkt 34.
- b) Risikoen for kontraktarbeidet går over fra entreprenøren til byggherren, jf. punkt 17.
- c) Er ikke annet avtalt, jf. 10.1, opphører entreprenørens plikt til å holde kontraktarbeidet forsikret.
- d) Reklamasjonsfristen etter 36.7 begynner å løpe.
- e) Entreprenøren skal sende sluttoppstilling og slutfaktura til byggherren, jf. punkt 33.
- f) Sikkerhet som entreprenøren har stilt for ansvar i byggetiden, nedtrappes i samsvar med bestemmelsene i 9.2.

Virkningene av overtakelsen inntreer ved avslutningen av overtakelsesforretningen. Varer overtakelsesforretningen mer enn én dag, avbrytes eventuelt løp av dagmulkt ved påbegynnelsen av forretningen.

32.7 Byggherrens rett til delovertakelse

Byggherren kan overta deler av kontraktarbeidet dersom dette er særskilt avtalt.

Byggherren har også rett til å overta deler av kontraktarbeidet ved overtakelsesforretning etter å ha drøftet dette med entreprenøren. Medfører en slik delovertakelse merutgifter for entreprenøren eller hindres entreprenørens fremdrift, reguleres dette etter bestemmelsene i kapittel IV.

Delovertakelse skal skje ved overtakelsesforretning. For delovertakelse gjelder bestemmelsene i 32.2, 32.3, 32.4 og 32.5 så langt de passer. Ved delovertakelse skal det angis hvilke deler av bygget eller anlegget som overtas og hvilken kontraktsverdi eller forholdsmessig verdi disse har.

Ved delovertakelse gjelder bestemmelsene i 32.6 tilsvarende for den delen av kontraktarbeidet som overtas, bortsett fra:

- a) Entreprenøren skal fortsatt holde hele kontraktarbeidet forsikret etter 10.1 inntil hele kontraktarbeidet er overtatt.
- b) Entreprenøren får rett til å sende slutfaktura i henhold til bestemmelsene i punkt 33 for den delen av kontraktarbeidet som overtas. Samtlige krav som er direkte knyttet til fullføringen av denne delen av kontraktarbeidet, skal medtas i slutfakturaen. Dette gjelder ikke krav som også omfatter andre deler av kontraktarbeidet.

32.8 Byggherrens urettmessige brukstakelse

Ut over det som er fastsatt i 32.7, har byggherren ikke rett til uten entreprenørens samtykke å ta kontraktarbeidet i bruk før overtakelsen. Dersom byggherren likevel tar kontraktarbeidet i bruk, foreligger det mislighold av kontrakten.

Som brukstakelse regnes ikke at byggherren selv eller hans kontraktsmedhjelpere tar deler av kontraktarbeidet i bruk slik som forutsatt i kontrakt eller i fremdriftsplan.

Risikoen for de deler av kontraktarbeidet som tas i urettmessig bruk, går over ved brukstakelse.

Ved urettmessig brukstakelse skal entreprenøren gi byggherren et varsel med kort frist til enten å kreve delovertakelse etter 32.7 eller for øvrig rette forholdet.

Dersom byggherren ikke retter forholdet, går risikoen for hele kontraktarbeidet over til byggherren regnet fra utløpet av fristen. Eventuell dagmulkt slutter å løpe. For de arbeider som var fullført da bruken ble påbegynt, utløper reklamasjonsfristen etter 36.6 fjorten dager etter utløpet av den fristen som er fastsatt av entreprenøren.

Fra samme tidspunkt løper reklamasjonsfristen etter 36.7.

33 Sluttoppgjør

33.1 Sluttoppstilling med slutfaktura

Er ikke annet avtalt, skal entreprenøren sende byggherren en sluttoppstilling vedlagt en slutfaktura innen en frist på to måneder fra overtakelsen. Innsendt slutfaktura og sluttoppstilling kan korrigeres inntil fristens utløp.

Sluttoppstillingen skal inneholde en full oversikt over partenes mellomværende. Den skal inneholde en spesifikasjon over alle entreprenørens krav i forbindelse med kontrakten. Den skal derfor inneholde:

- a) alle fakturerte og betalte krav;
- b) alle fakturerte krav som ikke er betalt, uansett om de er forfalt eller ikke;
- c) krav som er fakturerte og forfalt, men som byggherren har avvist, og som entreprenøren opprettholder;
- d) alle krav entreprenøren mener å ha som ennå ikke er fakturert, herunder innestående beløp, jf. 28.1.

Entreprenøren kan bare ta forbehold om senere endring av sluttoppstillingen dersom grunnlaget for beregning av et krav ikke har foreligget i tide. Slikt forbehold kan bare gjøres for spesifikt angitt kravsgrunnlag. I slutfakturaen inntas de krav som er nevnt i annet ledd, bokstav d).

Krav som ikke er medtatt i sluttoppstillingen, kan ikke fremsettes etter utløpet av fristen nevnt i første ledd. Dette gjelder likevel ikke krav knyttet til arbeid som først skal utføres etter overtakelsen, krav på innestående etter 28.1, gjenstående krav på indeksregulering etter 27.1, og krav som er brakt inn for oppmann, domstolene eller voldgift.

Dersom entreprenøren ikke overholder fristen for innsendelse av sluttoppstilling og slutfaktura, kan byggherren skriftlig fastsette en endelig frist for oversendelse. Denne fristen skal ikke være kortere enn 14 dager. Etter utløpet av fristen taper entreprenøren alle krav i forbindelse med kontrakten som ikke allerede er betalt eller nevnt i foregående ledds annet punktum.

33.2 Betaling av slutfaktura. Innsigelser og krav

Er ikke annet avtalt, skal byggherren betale innen to måneder regnet fra mottakelsen av sluttoppstillingen vedlagt slutfaktura. For betaling av slutfaktura gjelder de generelle betalingsbestemmelsene i 29.2, 29.3 og bestemmelsen om renter ved forsinket betaling i 30.1.

Er ikke annet avtalt, skal innsigelser byggherren har mot sluttoppstillingen eller krav han har mot entreprenøren i forbindelse med kontrakten, fremsettes innen betalingsfristen. Innsigelser og krav som byggherren har fremsatt tidligere, skal gjentas overfor entreprenøren innen fristen dersom de opprettholdes.

Innsigelser og krav som ikke fremmes innen fristen, kan ikke fremsettes senere. Dette gjelder likevel ikke innsigelser og krav som er brakt inn for oppmann, domstolene eller voldgift.

Innsigelser og krav som byggherren har som følge av mangler ved kontraktarbeidet, reguleres alene av bestemmelsene i punkt 36.

Kap VII Forsinkelse. Mangler

34 Dagmulkt ved forsinkelse

34.1 Dagmulktbelagte frister

Sluttfristen for kontraktarbeidene er dagmulktbelagt. Dersom kontrakten ikke inneholder en sluttfrist, skal denne fastsettes basert på at entreprenøren påbegynner utførelsen snarest mulig etter at kontrakten er inngått og gjennomfører arbeidet rasjonelt og uten unødvendig opphold.

Andre frister enn sluttfristen er bare dagmulktbelagte når dette er uttrykkelig angitt i kontrakten for den enkelte frist.

Byggherren kan ikke kreve erstatning i stedet for dagmulkt ved overskridelse av dagmulktbelagte frister, med mindre det foreligger forsett eller grov uaktsomhet. Han kan ikke kreve erstatning for overskridelse av frister som ikke er dagmulktbelagte, med mindre det foreligger brudd på samordningsplikten, jf. punkt 35.

34.2 Når dagmulkt påløper

Byggherren kan kreve dagmulkt dersom arbeidet ikke er ferdigstilt innen de dagmulktbelagte frister som gjelder etter 34.1, eventuelt justert for entreprenørens fristforlengelse. Dagmulkten slutter å løpe ved ferdigstillelsen. Ved urettmessig brukstakelse slutter dagmulkten å løpe i henhold til bestemmelsen i 32.8 femte ledd.

Arbeidet anses ferdigstilt den dato det overtas av byggherren, eller den dato entreprenøren har krevd overtakelse dersom byggherren da ikke kan nekte overtakelse i henhold til 32.5. Dersom delovertakelse etter 32.7 har funnet sted, anses ferdigstillelse av de overtatte delene å ha skjedd ved delovertakelsen.

Arbeider som ikke skal delovertas, men som skal utføres innen dagmulktbelagte frister, anses som ferdigstilte på det tidspunkt byggherren etter bestemmelsene i 32.5 ikke ville kunne ha nektet overtakelse.

34.3 Dagmulktens størrelse

Er ikke annet avtalt, skal dagmulkten per hverdag utgjøre:

- 1 ‰ av kontraktssummen ved overskridelse av sluttfristen, men ikke mindre enn kr. 1500.
- 1 ‰ av kontraktssummen for den delen av kontraktarbeidet som skal være ferdigstilt til en dagmulktbelagt delfrist, men ikke mindre enn kr. 750.

Med hverdager menes alle dager unntatt helligdager og offentlige høytidsdager.

Entreprenørens samlede dagmulktansvar er begrenset til 10 % av kontraktssummen.

Ansvarsbegrensningen gjelder ikke dersom forsinkelsen har sin årsak i forsett eller grov uaktsomhet hos entreprenøren.

34.4 Varslingsplikt

På skriftlig forespørsel fra entreprenøren plikter byggherren uten ugrunnet opphold å opplyse skriftlig om han vil kreve dagmulkt for overskridelse av en dagmulktbelagt frist. Gjør byggherren ikke det, taper han retten til å kreve denne dagmulkten.

35 Brudd på samordningsplikt

Entreprenøren skal erstatte byggherren de utgifter denne påføres ved at sideentreprenører eller andre av byggherrens kontraktsmedhjelpere blir forsinket, dersom årsaken er at entreprenøren har forsømt sin samordningsplikt etter 18.3. Byggherren kan ikke kreve erstatning dersom han kan kreve dagmulkt etter punkt 34 for samme forhold. Erstatningsansvaret for slikt brudd på samordningsplikten er begrenset til 10 % av kontraktssummen, med mindre plikten er forsømt ved forsett eller grov uaktsomhet.

Vil byggherren kreve erstatning for brudd på samordningsplikten, skal han varsle entreprenøren uten ugrunnet opphold etter at han ble klar over grunnlaget for å reise kravet. Gjør han ikke det, kan kravet ikke fremsettes senere.

36 Mangel ved kontraktarbeidet. Erstatningsansvar

36.1 Mangel

Det foreligger mangel dersom kontraktarbeidet ved overtakelsen ikke er i den stand byggherren har krav på etter kontrakten, og dette skyldes forhold entreprenøren svarer for.

Som mangel regnes også skade på kontraktarbeidet som oppstår etter overtakelsen, og som er en nærliggende og påregnelig følge av den opprinnelige mangelen.

36.2 Utbedring

Mangel som er påberopt i rett tid, har entreprenøren rett og plikt til å utbedre, med mindre kostnadene til utbedringen vil bli uforholdsmessig store i forhold til det som oppnås. Entreprenøren skal dekke kostnadene ved utbedringen, herunder tilkomstutgifter, utgifter til konstatering av mangelen og andre utgifter som er en direkte og nødvendig følge av mangelutbedringen.

Dette gjelder likevel ikke dersom mangelen har forvoldt skader på andre deler av kontraktarbeidet som dekkes av forsikringer byggherren har tegnet. Entreprenøren skal da bare erstatte byggherren det tapet som ikke dekkes av forsikringen. Skyldes mangelen forsett eller grov uaktsomhet hos entreprenøren, får bestemmelsen i første ledd likevel anvendelse.

Entreprenøren har plikt til å foreta utbedringen selv om det er uenighet om det foreligger mangel. Han kan i så fall kreve sikkerhetsstillelse fra byggherren for sitt mulige vederlagskrav.

Byggherren skal sette en rimelig frist for entreprenørens utbedring.

Byggherren plikter å gi entreprenøren nødvendig adkomst slik at utbedring kan foretas. Utbedringen skal skje på en slik måte at det tas hensyn til byggherrens bruk av kontraktarbeidet.

Dersom det ikke er til klar ulempe for byggherren, kan utbedring av mangler som er påberopt etter overtakelsen, skje samlet innen ett år fra overtakelsen. Hver av partene kan kreve at det deretter blir holdt en felles befaring av kontraktarbeidet.

Er det tvingende nødvendig at utbedring foretas raskere enn entreprenøren har anledning til, kan utbedringen settes bort til andre uten varsel.

36.3 Erstatning ved unnlatt utbedring

Er ikke utbedring foretatt innen fristen fastsatt etter 36.2, kan byggherren kreve at entreprenøren betaler kostnadene til utbedring utført av andre. Forutsetningen er at utbedringen skjer på en rimelig og forsvarlig måte. Byggherren skal varsle entreprenøren før utbedringen blir satt bort til andre.

Byggherren kan likeledes kreve at entreprenøren betaler kostnader til utbedring foretatt av andre etter 36.2 siste ledd.

36.4 Prisavslag

Er ikke vilkårene for å kreve utbedring etter 36.2 til stede, kan byggherren i stedet kreve prisavslag. Det samme gjelder der byggherren bare kan kreve delvis utbedring.

Prisavslagets størrelse fastsettes på grunnlag av den reduksjonen av byggets eller anleggets verdi som mangelen representerer. Prisavslaget skal minst svare til den besparelsen entreprenøren har oppnådd som følge av at utførelsen ikke er kontraktsmessig.

36.5 Erstatning ved mangel

Entreprenøren er ansvarlig for kostnadene til utbedring av skader på deler av bygget eller anlegget som ikke omfattes av kontrakten, når skaden er en følge av mangel som skyldes uaktsomhet hos entreprenøren. Forutsetningen er at utbedringen skjer på en rimelig og forsvarlig måte.

Har mangelen påført byggherren et økonomisk tap som ikke dekkes av de foregående bestemmelsene, kan byggherren bare kreve dette dekket dersom mangelen har sin årsak i forsett eller grov uaktsomhet hos entreprenøren.

36.6 Reklamasjon ved overtakelse

Byggherren taper sin rett til å gjøre mangel gjeldende dersom han ikke senest ved overtakelsesforretningens avslutning melder fra om mangel som han har eller burde ha oppdaget ved gjennomføringen av overtakelsesforretningen, eller som han har oppdaget ved kontroll av dokumentene, jf. 32.3.

Mangelen skal angis i overtakelsesprotokollen eller i et vedlegg til denne, jf. 32.4.

Ved byggherrens urettmessige brukstakelse gjelder bestemmelsene i 32.8 femte ledd.

36.7 Senere reklamasjon

Byggherren taper sin rett til å gjøre mangel gjeldende etter overtakelsen dersom han ikke varsler entreprenøren uten ugrunnet opphold etter at han har eller burde ha oppdaget den.

Reklamasjon kan ikke fremsettes senere enn 5 år etter overtakelsen. Ved byggherrens urettmessige brukstakelse løper fristen fra det tidspunktet som er angitt i 32.8 siste ledd.

For de delene av kontraktarbeidet som det er foretatt utbedring på etter 36.2, løper en ny 5-årsfrist fra avslutningen av utbedringsarbeidet for vedkommende del, men ikke mer enn ett år ut over den opprinnelige fristen.

Utføres deler av kontraktarbeidet etter overtakelsen, løper reklamasjonsfristen fra avslutningen av utførelsen av vedkommende del.

36.8 Unntak fra reklamasjonsbestemmelsene

Uansett reklamasjonsbestemmelsene i 36.6 og 36.7 kan byggherren gjøre gjeldende mangel som har sin årsak i forsett eller grov uaktsomhet hos entreprenøren.

37 Direktekrav mot entreprenørens kontraktsmedhjelpere

Byggherren har rett til å benytte sine mangelskrav, jf. punkt 36, direkte mot entreprenørens kontraktsmedhjelpere i samme grad som mangelen kunne vært gjort gjeldende av entreprenøren. Byggherren har bare rett til å gjøre slikt krav gjeldende så fremt det må anses godtgjort at kravet ikke kan gjennomføres mot entreprenøren, eller det i høy grad er blitt vanskeliggjort på grunn av konkurs eller annen klar insolvens.

Kontraktsmedhjelperen har rett til å motregne overfor kravet i den utstrekning dette er tillatt etter gjeldende rett.

Byggherrens krav mot entreprenøren faller bort i den grad oppgjør fra kontraktsmedhjelperen gir dekning for kravet.

Vil byggherren gjøre gjeldende et krav mot entreprenørens kontraktsmedhjelper, må han ha reklamert overfor entreprenøren i henhold til bestemmelsene om reklamasjon i 36.6, 36.7 og 36.8.

Entreprenøren skal varsle sine kontraktsmedhjelpere om byggherrens krav etter dette punkt.

Kap VIII Avbestilling, oppsigelse og hevning

38 Avbestilling og oppsigelse

38.1 Avbestilling

Byggherren har rett til å avbestille hele eller deler av kontraktarbeidet.

Avbestilling skal foretas skriftlig i så god tid som mulig.

Dersom reduksjonen av entreprenørens samlede vederlag etter fradrag og tillegg ved endringsarbeider er mindre enn 15 % av kontraktssummen, skal reduksjonen alltid behandles etter bestemmelsene om endringer. Dersom reduksjonen blir 15 % av kontraktssummen eller mer, anses hele reduksjonen som delvis avbestilling.

Ved avbestilling har entreprenøren krav på erstatning for det økonomiske tapet han lider som følge av avbestillingen.

Inntil overtakelse har skjedd, kan avtalte ytelser ikke utføres av andre entreprenører, med mindre entreprenøren har misligholdt sin plikt til å utbedre etter 11.2.

38.2 Partenes rett til oppsigelse ved langvarig stans i arbeidet

Dersom fremdriften hindres eller vil bli vesentlig hindret i mer enn seks måneder som følge av ekstraordinære og upåregnelige forhold utenfor partenes kontroll, så som krig, opprør, naturkatastrofe m.m. eller byggearbeidene på grunn av slike forhold blir uaktuelle å utføre, kan hver av partene si opp kontrakten.

Ved oppsigelse skal entreprenøren uten ugrunnet opphold innkalle til overtakelsesforretning. I protokollen fra overtakelsesforretningen skal det angis hva som er utført og tilført, og eventuell uenighet om dette.

For øvrig gjelder bestemmelsene i 32.3 og 32.6 så langt de passer. Entreprenøren kan kreve at den sikkerheten som er stilt for hans forpliktelser i reklamasjonstiden, skal reduseres forholdsmessig til den delen av arbeidet som er utført.

Ved oppsigelse har entreprenøren krav på vederlag for det som er utført.

39 Hevning på grunn av mislighold

39.1 Rett til å heve

En part kan heve kontrakten dersom den andre parten vesentlig misligholder sine kontraktsforpliktelser. En part kan også heve kontrakten dersom det er klart at vesentlig mislighold vil inntre. En part kan likeledes heve kontrakten dersom den andre parten går konkurs, eller han blir bevislig insolvent.

Byggherren kan likevel ikke heve dersom det uten ugrunnet opphold blir godtgjort at kontraktarbeidet vil bli fullført i samsvar med kontrakten. Entreprenøren kan heller ikke heve dersom det uten ugrunnet opphold blir stilt betryggende sikkerhet for rettidig oppfyllelse av den gjenstående delen av byggherrens forpliktelser etter kontrakten.

Før hevning kan iverksettes etter første ledd, skal den parten som ønsker å heve, skriftlig ha gitt den andre parten en rimelig frist til å rette forholdet, med varsel om hevning om så ikke skjer. Dette gjelder også der entreprenøren har stanset arbeidet etter 30.2. Hvis entreprenøren ønsker å heve som følge av vesentlig betalingsmislighold eller som følge av manglende sikkerhetsstillelse, skal en frist på 7 dager normalt anses som rimelig.

Hevning skjer ved en skriftlig erklæring til den andre parten eller hans representant.

Risikoen for kontraktarbeidet går over på byggherren når hevningserklæringen er mottatt av den andre parten eller hans representant. For øvrig skal kontraktarbeidet anses som overtatt ved avslutningen av registreringsforretningen, jf. 39.7.

39.2 Gjennomføring av hevningen

Dersom byggherren hever, skal entreprenøren snarest avslutte arbeidet etter at han har mottatt hevningserklæringen og forlate byggeplassen innen en frist fastsatt av byggherren.

Dersom entreprenøren hever, kan han når som helst etter at byggherren har mottatt hevningserklæringen avslutte arbeidet, og forlate byggeplassen.

Før entreprenøren forlater byggeplassen, skal han i rimelig utstrekning sikre utført arbeid, materialer og utstyr mot skade.

Dersom byggherren hever, har han rett til å bruke entreprenørens stillaser, maskiner, redskaper eller andre innretninger og materialer som er bestemt til utførelsen, og som befinner seg på byggeplassen når entreprenøren mottar hevningserklæringen. Byggherren har også rett til å få utlevert tegninger og andre dokumenter som entreprenøren har rett til å disponere over, og benytte disse til å fullføre kontraktarbeidet.

39.3 Vederlag for utført arbeid

Entreprenøren har krav på vederlag for det arbeidet som er utført. Han har også krav på et rimelig vederlag for byggherrens bruk av utstyr m.m.

39.4 Erstatning ved byggherrens hevning

Ved hevning kan byggherren kreve erstattet sine nødvendige merkostnader, herunder økte finanskostnader.

Byggherren kan i tillegg kreve erstattet påregnelig tap som oppstår etter hevningstidspunktet, dersom hevningen skyldes forsett eller grov uaktsomhet hos entreprenøren.

Byggherren kan ikke kreve dagmulkt etter hevningstidspunktet.

39.5 Erstatning ved entreprenørens hevning

Ved hevning kan entreprenøren kreve erstattet nødvendige merkostnader som følge av at kontrakten heves, og tapt fortjeneste på den delen av arbeidet som faller bort. Byggherren skal i tillegg betale entreprenøren for nedriggings- og avviklingskostnader, samt for tap på grunn av kontraktsforpliktelser overfor underentreprenører og leverandører.

Entreprenøren kan i tillegg kreve erstattet annet påregnelig tap som oppstår etter hevningstidspunktet, dersom hevningen skyldes forsett eller grov uaktsomhet hos byggherren.

39.6 Sikkerhet i reklamasjonstiden

Entreprenøren kan ved hevning kreve at den sikkerheten som er stilt for hans forpliktelser i reklamasjonstiden, skal reduseres forholdsmessig til den delen av arbeidet som er utført.

39.7 Registreringsforretning

Ved hevning skal det innen 14 dager avholdes en registreringsforretning over hvilket arbeid som er utført. Er ikke registreringsforretning begjært innen dette tidspunktet, skal den parten som hever, sørge for at registreringsforretning blir avholdt. Det skal føres protokoll fra forretningen som angir hvem som er til stede, hva som er utført, og eventuelle mangler ved det utførte. Unnlater en part å møte uten gyldig grunn, kan den andre parten gjennomføre registreringsforretningen alene.

Kap IX Øvrige bestemmelser

40 Eiendomsrett til kontraktarbeid og materialer

40.1 Eiendomsrettens overgang

Kontraktarbeidet blir byggherrens eiendom etter hvert som det utføres. Materialer som er tilført byggeplassen, og som skal bygges inn, blir byggherrens eiendom når han har betalt dem.

40.2 Eiendomsrett til materialer

Materialer byggherren har levert, og som ikke medgår til kontraktarbeidet, er byggherrens eiendom.

Gamle materialer som skal fjernes ved ombygging eller reparasjon, tilfaller entreprenøren, unntatt ved regningsarbeider.

41 Bruk av dokumenter

Dokumenter som er utlevert av en part til den andre, skal ikke gjøres kjent for andre enn dem som trenger dem i forbindelse med byggearbeidet eller til senere bruk av bygget eller anlegget, herunder ombygging. De skal heller ikke brukes til andre oppdrag uten etter tillatelse fra den parten som har levert dokumentene.

42 Ansvar for skade

42.1 Varsel om fare for skade

Partene skal varsle hverandre dersom de kjenner til forhold som kan medføre skade på person, eiendom eller miljø og som nødvendiggjør tiltak som ikke følger av kontrakten.

Etter at entreprenøren har varslet, skal han avvende byggherrens skriftlige stillingtaken, med mindre det foreligger fare for øyeblikkelig skade, jf. 42.4.

Når byggherren varsler, skal han om nødvendig gi endringsordre om tiltaket.

42.2 Ansvar for skade på den andre partens person eller eiendom

Medfører utførelsen av kontraktarbeidet skade på byggherrens person, ansatte eller ting som ikke omfattes av kontrakten, er entreprenøren erstatningsansvarlig overfor byggherren i den utstrekning dette følger av alminnelige erstatningsregler.

Tilsvarende gjelder overfor entreprenøren, hvor byggherren eller noen han svarer for, volder skade på entreprenørens person, ansatte, redskaper, materialer, maskiner eller andre ting.

Skyldes skaden mangel ved kontraktarbeidet, gjelder kun bestemmelsene i punkt 36.

42.3 Ansvar for skade på miljø, tredjemanns person eller eiendom

I forholdet mellom partene er byggherren ansvarlig for skade på miljø, tredjemanns person eller eiendom når entreprenøren har fulgt fremgangsmåten som er beskrevet i kontrakten eller i senere instruks fra byggherren. Entreprenøren er likevel ansvarlig for skaden i den grad den skyldes unnlatt varsel etter 42.1 eller uaktsomhet hos entreprenøren.

42.4 Fare for øyeblikkelig skade

Oppstår det fare for skade på person, eiendom eller miljø som krever umiddelbare tiltak, har den parten som oppdager faren, plikt til å foreta det som er nødvendig for å avverge skaden. Dersom parten mener han kan kreve dekning for sine utgifter for tiltakene fra den andre parten, skal tiltakene ikke gå lenger enn det som er strengt nødvendig inntil den andre parten kan vurdere situasjonen.

Den parten som har interesse av at tiltaket iverksettes, skal betale de nødvendige kostnadene.

43 Tvister

43.1 Minnelige løsninger

Tvister mellom partene om kontraktsforholdet bør søkes løst i minnelighet.

Inntil en tvist er brakt inn til domstol eller voldgift, kan hver av partene be om at det avholdes et tvisteløsningsmøte hvor representanter fra byggherrens og entreprenørens ledelse deltar.

Dersom en av partene har bedt om et slikt møte, bør den angjeldende tvisten ikke bringes inn for oppmann, domstol eller voldgift etter 43.2, 43.3 og 43.4 før møtet er gjennomført.

43.2 Foreløpig oppmannsavgjørelse

Er ikke annet avtalt, kan hver av partene inntil overtakelse kreve en tvist om kontraktsforholdet avgjort av en oppmann, med mindre tvisten allerede er brakt inn for domstol eller voldgift etter 43.3 eller 43.4.

Dersom partene ikke innen 14 dager etter at kravet er fremsatt blir enige om hvem som skal være oppmann, skal oppmannen velges fra Standard Norges oppsatte liste over oppmenn etter den fremgangsmåten som er fastsatt av Standard Norge.

Den som bringer tvisten inn for oppmannsavgjørelse, skal skriftlig nedlegge påstand og i nødvendig utstrekning begrunne sitt standpunkt og fremlegge dokumentasjon. Kopi av begjæringen sendes direkte til den andre parten. Innen en kort frist fastsatt av oppmannen skal den andre parten få anledning til skriftlig å uttale seg og fremlegge sine bevis. Partene har rett til å sende ett ytterligere innlegg til oppmannen med kopi til den andre parten innen 7 dager etter å ha mottatt den andre partens uttalelse. Hvis oppmannen finner det ønskelig, kan han innkalle partene til et møte for å redegjøre ytterligere for sine krav i hverandres påhør.

Oppmannens avgjørelse av tvisten skal begrunnes og sendes hver av partene. Avgjørelsen skal foreligge innen 14 dager etter avsluttet saksforberedelse. Dersom en part uten gyldig grunn unnlater å uttale seg eller møte for oppmannen, skal denne avgjøre tvisten uten ytterligere utsettelse.

I andre tilfeller enn angitt i 26.2 er oppmannsavgjørelsen ikke bindende. Partene skal innen en måned etter mottakelsen av avgjørelsen skriftlig meddele hverandre om de vil akseptere avgjørelsen som bindende.

Den parten som fullt ut eller i det vesentlige taper saken, bærer de endelige utgiftene til oppmannen. For øvrig bærer hver av partene sine omkostninger.

43.3 Tvisteløsning ved tvister der kravet er under 100 G

Enhver tvist mellom partene om kontraktsforholdet, der kravet eller tvistegjenstandens verdi er under 100 G, avgjøres ved ordinær rettergang, med mindre partene blir enige om å la tvisten avgjøres ved voldgift.

Er ikke annet avtalt, skal ved ordinær rettergang bygge- eller anleggsstedets verneting være verneting for alle søksmål som måtte utspringe av kontrakten.

43.4 Tvisteløsning ved tvister der kravet er over 100 G

Enhver tvist mellom partene om kontraktsforholdet, der kravet eller tvistegjenstandens verdi er lik eller over 100 G, skal endelig avgjøres ved voldgift, med mindre partene blir enige om å la tvisten avgjøres ved ordinær rettergang.

Bestemmelsen i 43.3 annet ledd gjelder tilsvarende.

- Norsk Standard og guider fastsettes av Standard Norge. Andre dokumenter fra Standard Norge som tekniske spesifikasjoner og workshop-avtaler publiseres etter ferdigstilling uten formell fastsetting.
- Dette dokumentet er utgitt i samarbeid mellom Standard Norge og Pronorm AS.
- Standard Norge kan gi opplysninger om innholdet i dokumentet og svare på faglige spørsmål. Mer informasjon om standardisering finnes på www.standard.no
- Inntektene fra salg av standarder som Pronorm AS står for, utgjør en stor og avgjørende del av finansieringen av standardiseringsarbeidet i Norge.
- Spørsmål om gjengivelse fra dokumentet rettes til Pronorm AS. Mer informasjon om alle Pronorms produkter og tjenester relatert til standarder finnes på www.pronorm.no.
- Innspill og tips til forbedring av våre produkter og tjenester ønskes velkommen og kan rettes til:

